

Франсоаз
Мале-Жорис
КНИЖНАТА КЪЩА

ФРАНСОАЗ МАЛЕ-ЖОРИС КНИЖНАТА КЪЩА

Превод: Пенка Пройкова

chitanka.info

ВЕНКО ХРИСТОВ

НЕЩО ЗА ОБИТАТЕЛИТЕ НА „КНИЖНАТА КЪЩА“

Втората световна война, окупацията и Съпротивата разтърсиха достатъчно Франция — не само в нейния социален, но и в духовния и живот. Бурната преоценка на ценностите активизира нови търсения в идеология и философия, в литература и изкуство. Онова, което на фона на буржоазното самодоволство и успокоение от предвоенните години бе ексцесия и екстравагантност, сега започна да намира автентичното си място в неравния и противоречив процес. На историческата надежда, прокламирана от приелите кредото на комунизма писатели и поети, на търсенето на истината в самия кипеж на живота се противопостави метафизичната обреченост на екзистенциалистите, издигнали срещу доверието в обективните закони на развитието идеята на света-абсурд. Последните мохикани на класическия реализъм пък се опитваха да се абстрахират от объркващия ги момент и се връщаха към „вечните ценности“, осветени от конвенционалната история... И сред целия този кипеж, сред тревожния пукот на новото, което напираше, едно младо осемнадесетгодишно момиче от Белгия, прекарало няколко години на учение в САЩ, реши да каже своя собствена дума на скептично недоверчивите към всичко парижани със своята първа книга „Неделни поеми“. Поезията на Франсоаз Мале получи някои насърчения от ценителите на изящното слово, но повече и не можеше да очаква, защото „новата дума“ бе позната и като същност, и като форма. Но амбицията на дебютантката не можеше да се удовлетвори от снизходителните потупвания по рамото и тя реши да направи света съпричастен към вълненията, които бедната ѝ биография можеше да предложи, като се обърне към романа. И когато през 1951 година излиза първият ѝ роман „Закрилата на обичаните“ — една история на разкъсващи младежки страсти, овладени в класически стил — критиката ѝ отдава единодушно своето признание. Но ако

еднократният изблик на младежкото сърце може да спечели възхищение, то задълбочаването в тази проблематика не донася нищо друго освен само повторение. Затова вторият роман на Франсоаз (вече Мале-Жорис) — „Червената стая“, макар и написан по-добре, със значително повишено професионално майсторство, оставя читатели и специалисти хладни и сдържани. Младата писателка осъзнава, че нейният личен свят е крайно недостатъчен, за да развълнува широки кръгове и е принудена да се обърне към социалните проблеми, разтърсващи епохата. Така се ражда „Лъжите“, роман, посветен на печалния край на бизнесмена, пропилял целия си живот в гонене на химерата на Мамон. А със следващата си книга „Небесната империя“ Мале-Жорис вече завоюва авторитетната награда „Фемина“, едва 28-годишна (родена е в Анверс в 1930 г.). Оттук — нов обрат, към историята. Но обратът е само тематичен, проблемът остава същият — властта (на капитала, държавна или каквато ще да е) и личният живот на хората. В „Могъщите“ тази проблематика ще ни отведе в епохата на Ришельо, а в „Мари Мансини“ — във времето на Луи XIV. И пак нови търсения, нови ракурси на проблема „човек-общество“. „Писма към себе си“ е издържана в епистоларна форма, но сега вече интимните изживявания на авторката са обогатени и осмислени в дълбоко социален план (затова тази книга е естествен предходник на „Книжната къща“). После — „Трите времена на нощта“, една история на магьосничеството, но осъществена като път на развитие на ирационалните представи на европейца за света. За да стигне накрая (през 1970 година) до своя шедьовър „Книжната къща“.

* * *

„Книжната къща“ е строго автобиографична книга. Но нека да не се подлъгваме от определението — тя няма нито характер на мемоар, още по-малко — на роман. Жанрово е трудно да я определим — тя носи белезите на фрагмента, на есето, а в същото време постига цялостно изграждане на образи, съдържа дори (макар и не хронологично подредена) събитийност. Тя е един от онези продукти на съвременната литература (а и на съвременното мислене), които винаги ще затрудняват любителите на строгите класификации. В известен

смисъл „Книжната къща“ е спонтанна изповед, в която размислите и преживяванията на авторката черпят конкретен повод от ежедневието на дома. Но и тук можем да се подведем — от една страна, домът е своеобразен символ на ценностите на обществото, а, от друга, Франсоаз Мале-Жорис пречупва богатството на, своята емоционалност през свежата струя на хумора, който определя стилистично книгата ѝ, но като стигнем до хумора, отново сме изправени пред изкушението за еднозначно възприемане на творбата. А тя далеч не е хумористична и забавна. Даже е много сериозна. В нея се отразява, и то — в постоянни борби и конфликти — една цялостна мирогледна система, която воюва за автентично и органично човешко съществуване. Воюва безпощадно със социалната несправедливост, деформираща личността, с консуматорския идеал, израждащ човека, с илюзорното щастие на буржоазната „стабилност“, което води само до страховете на отчуждението.

Самото заглавие, както личи от книгата, е взето от една детска песничка. „От картон е къщата, от хартия — стълбата“. Къщата и в творбата е своеобразно детска. Не само защото е заселена предимно с деца, но и защото възрастните в нея се подчиняват на този откровен детски поглед към света. Символът „Книжната къща“ е многозначен, но в същото време е единен като мирогледна позиция. Той изразява антиконформизма на органичната човешка спонтанност, противопоставен на илюзорния стремеж към замразяване на постигнатото. Той е антиподът на английската буржоазна максима: „Моят дом е моята крепост“, разбран в точната му същност. И наистина, каква крепост може да бъде тази къща, чиито стени от хартия не са преграда за никого — навътре и навън. И колко противоречи хаосът в този дом, където нищо не е на мястото и, където децата превръщат банята в басейн за своите параходчета, прислужницата свири на флейта вместо да мете, котката цапа мебели и килими, защото има „комплекс“ от това, че ѝ се карат, водопроводчикът, между двете си бутилки, закача домакинята, вместо да завие крановете, който и така все ще си останат непоправени, където животни, птици и деца се чувствуват абсолютно свободни, а когато дойде дългоочакваният от всички момент на конфронтацията на малкия Венсан, ще се окаже, че всички са забравили за това и че негов кръстник ще стане по-големият му брат — атеист; колко противоречи

всичко това на стабилния порядък на буржоазния дом. Тук търговци на безполезни неща се чувствуват у дома си и могат да подремнат когато си искат, обявили младата домакиня за „майка“ на петдесетгодишните „сираци“, тук всеки новодошъл донася нещо от собствения си свят, което веднага внася нова багра в богатото платно на семейното огнище, тук всички имат думата, имат право на свое мнение — от бебетата до възрастните. И завинаги ще остане неосъществена мечтата за спретнатите нормандски перденца като знаме на традиционния уют.

Но хаосът, колкото реален, е и толкова условен. Защото духът на „книжната къща“ е хармоничен в своите противоречия, защото животът тук е естествен и всички се чувствуват добре. В този „хаос“ се извършва и социалното кръщение на деца и възрастни, разисква се темата за бедността и парите, за справедливостта и несправедливостта, за човешката личност и за онези социално-психически страдания, които я измъчват, като егоизъм, алиенация, стоков фетишизъм...

Авторката умело ни кара да обикнем тази къща — тя не ни подвежда с панегирик, а напротив, върна на обществото си и на времето си, постоянно протестира срещу безпорядъка, споделя утопичните си мечти (кредо още на брачния съюз с мъжа ѝ) да въведе онзи начин на живот, който е валиден като еталон на преуспяване в нейния свят. Но всеки допир с този свят отново и отново я убеждава (и нея, и децата ѝ), че идеалите на обществото, което го е устроило, са уродливи и грозни, че противоречат на спонтанната човешка жажда за красота и познание.

Така „Книжната къща“ се оказва един бунт срещу еснафството, срещу потребителското, срещу гротесковите миражи на капиталистическата ценностна система и буржоазния начин на живот. Този бунт не е достатъчно осмислен класово и исторически, но в него се съдържа реакцията на нормални; човек, на свободния, необременения с фалшиви цели и предразсъдъци човек.

* * *

Ето, в тази обща насоченост на идеала за човека е и нашата среща с Франсоаз Мале-Жорис. Тази точка е в далечната проекция на онова, което днес строим и съзиждаме. Пътят на това съзидание е чужд

на авторката на „Книжната къща“. Дори нейната идеология е чужда на нашата (тя е католичка и нерядко търси в религията упование в бъдещето). Но живият човек с естествени реакции в своя делник нерядко прозира по-далеч, отколкото доктринерът. А в случая този човек е и писател, художник. И както нерядко се случва, проникването на художника е по-силно и по-завладяващо, отколкото ограниченията на рационалното, което му противоречи. Така и многозначността на символа „Книжната къща“ се оказва по-богата, отколкото нейната авторка е предполагала.

В студения и суров каменен бастион на капиталистическото общество съществуват и такива „книжни къщи“, населени с подобни обитатели. Те са повече или по-малко безпомощни пред организираната социална машина, тях ги потъпква и мировозрението, което тя ражда. Но моралната победа е тяхна, защото в тези „книжни къщи“ са съхранени хуманизмът, вярата в красотата, любовта към живота. Такива, каквито са в своята социална безпомощност, те са не само категорично обвинение към една обществена система, те са и надежда за бъдещето. Без да бъдат в състояние да променят социалното зло, те съхраняват трайните и непреходни човешки идеали за по-осмислен, по-нормален, по-красив и по-творчески живот, в който суровите закони на надпреварата няма да замъглят учудения блясък на вечните детски очи пред света.

Тънък психолог, чувствителен художник, съвършен стилист, който може да предаде съвременното светоусещане без маниерност и да индивидуализира съвременните си герои без помощта на жаргона, Франсоаз Мал-Жорис се наложи като една от значителните фигури на съвременната френска литература, за да обнадеждава своите читатели със своя оптимизъм и своето жизнелюбие. Затова българската публика само ще спечели от срещата си с нея, ще почувствува окриленост при осъществяването на своя идеал.

Венко Христов

ВЕНСАН И АЗ

Венсан (единадесетгодишен). Мамо знаеш ли, за да бъде светът съвършен...

Аз. Какво?

Венсан. Първо би трябвало да се махнат комарите.

Аз. Виж ти!

Венсан. И усойниците.

Аз. Защо?

Венсан. Защото заради тях всички са несправедливи със смоковете. Бъркат ги и като видят смок, казват: „Пфу! Проклета гадина!“ А това е обидно. Ако имаше само смокове, като срещнат смок, щяха да знаят, че не хапе, и щяха да казват: „какво хубаво змийче“. Да можех да променя света...

Аз. Смяташ, че е лошо направен?

Венсан. Не. Аз и не искам кой знае какво.

Аз. Какво друго ще махнеш?

Венсан. От животните нищо особено. Щях да запазя например лъвовете, крокодилите...

Аз. Така ли?

Венсан. Да. Заради изследователите. Ако експедициите станат проста работа, няма да им е приятно, няма да има приключение!

Аз. Така си е.

Венсан. Разбираш ли, по-скоро разните типове би трябвало (и замахва с ръка: „кръц!“). Това да.

Аз. Кой типове например?

Венсан. Най-напред трябва да ги разпределим. Тези, които правят войни, бунтове, както и лошите...

Аз. Те не са ли едни и същи?

Венсан. Има разлика. След това и хищниците...

Аз. Кой според теб са хищници?

Венсан. Тия, които искат всичко да излапат, дори когато не са истински гладни. И нали разбираш, най-вече тези, които водят войни.

Навън и вътре. Искам да кажа в семействата.

Аз. Мислиш ли, че можеш да ги възпреш напълно?

Венсан. Може човек да опита. Трябва да се сложи фотооко.

Аз. Фотооко ли?

Венсан. Да. Фотооко във всяка къща. Като види, че почват да се карат, фотоокото ще пусне музика, за да им каже да спрат.

Аз. Ами ако не спрат?

Венсан. Трябва да има и управител на фотоочите, който ще научава за това от електрониката и ще им изпраща много мили полицаи, за да ги вразумят.

Аз. Ти мислиш ли, че има такива?

Венсан. Какви?

Аз. Много мили полицаи?

Венсан. Ще бъдат обучени. Научно.

Аз. Не мислиш ли, че това ще бъде против свободата на мисълта?

Венсан. Свободата да се караш ли?

Аз. Да.

Венсан. Може би. И все пак трябва да има фотооко. Синьо. „Ако ми стигаха пари да купя всичко“...

Аз. Какво щеше да купиш?

Венсан. Всичко. В същност аз и сега мога...

Аз. Така ли?

Венсан. Да. Казвам си: „Мога всичко да купя“ Но няма защо да бързам. И затова не купувам нищо. То е същото.

Аз. Почти.

Венсан. Бих искал също да присъствувам на възкресение.

Аз. Така ли?

Венсан. Много ми се иска да задам въпроси на някои хора.

Аз. Така ли?

Венсан. На Жерар дьо Нервал^[1] например. Бих могъл да го запitam какво точно е искал да каже в своята поема, която ти не можа да ми обясниш: „Амур ли съм, или съм Феб?“... Но сега може би той няма да иска да възкръсне, щом ще му задават такива въпроси.

Аз. Може би.

Венсан. Може би му се иска да възкръсне, но да бъде бакалин, за разнообразие.

Също така и на някой праисторически човек. Иска ми се да го попитам дали наистина рисунките на бизони са вълшебни, нали ги знаеш, в пещерите... Щях да го накарам да дойде тук, за да го запитам. Не, може би не тук, защото щеше да се страхува от колите. В някоя прерия, за да се чувства у дома си. И щях да го интервюирам чрез хора, облечени в кожи, същите като него. Само не трябва да ги избирам много кльоцави!

Питам се дали един праисторически човек, ако види днешния свят, нали ме разбираш, колите, телевизията и всичко друго, ще предпочете да живее в наше време или да се върне в пещерите. Диплодоците и плезиозаврите са кофти. Да, ама и колите, нощта, ракът също са доста кофти.

Аз. И какво би го посъветвал ти?

Венсан. Как да ти кажа, в края на краищата мисля, че ще го посъветвам да се върне при диплодоците. Само че бих му бутнал кутийка кибрит, ако още не е открил огъня, и може би една свирка.

Аз. Това би изменило историята на света.

Венсан. Мислиш ли?

Аз. Ако не е открил още огъня и ти му дадеш кибрит, спестяваш му много години разсъждения, нали ме разбираш? Може би е по-добре да го оставиш да открива огъня сам.

Венсан. Да, ама докато го открие, ще му бъде студено.

Аз. Да, така е.

Венсан. Може би ще му е все едно дали го е открил сам, ако наистина му е студено.

Аз. Може би.

Венсан. Може би, не искам да критикувам, разбери ме, но все пак щеше да бъде по-добре дядо господ да му даде огъня още в началото. За свирката не казвам нищо, макар че вечер без електричество щеше да е приятно да има малко музика. Но за огъня! Като си помислиш, че е имало хора, които никога не са знаели какво е! Представяш ли си? Става ми студено само като си помисля.

Аз. И сега има много хора, на които всичко им липсва.

Венсан. Да, но те знаят, че то съществува.

Аз. Мислиш ли, че това е утешително?

Венсан. Не знам. И все пак праисторическите хора са могли да си казват: един ден ще има огън.

Аз. Тогава е нямало да го измислят.

Венсан. Нима хората са на земята, за да измислят?

Аз. В известен смисъл.

Венсан. Пак ще поговорим за това.

ДВЕ МАЛКИ ФРАЗИ, КОИТО СЕ ПОВТАРЯТ ЧЕСТО

Кой е Венсан? Сега той е на четиринадесет години, но за мен е все още малко момче. Моето малко момче. Моят втори син. По-големият е Даниел, навършва двадесет тази година. Освен тях имам Алберт, единадесетгодишна, и Полин, деветгодишна. Моите деца.

Мисля, че най-често ми казват тази малка фраза: „Как успявате да пишете?“ Или: Възхищавам ви се, че успявате да пишете с тия четири деца. Обикновено тези думи ми казват хора, които миг по-късно ме помолват да изнеса лекция в Ангулем, да прочета ръкописа на техен братовчед, да съчиня статия, „която ще стане за една минута“, за мадам дьо Лафайет или за живота на Флобер.

Не знам какво да отговоря. Казвам глупаво: „Въпрос на организация“. Какво друго да кажа?

Втората малка фраза с известна отсенка на едно своего рода спортно възхищение, а понякога и на иронично снизхождение е: „Сигурно е добре да вярва човек“ или: „Възхищавам ви се, че вярвате...“ или: „Щастлива сте вие, че вярвате...“

Не знам какво да отговоря. Казвам глупаво: „Не е толкова добре.“ После ме обзема угризение: „Да, в известен смисъл с добре“.

Не умея да отговарям на въпроси. Или по-скоро умея да отговарям на въпросите само с образи. Гледам децата си, работата си, вярата си. Казвам си: „Ето ги“, както човек казва пред огледалото: „Ето моя образ“. Нека другите да ги определят. Защото аз и дефинициите...

В деня, когато водих с Венсан разговора, който записах, защото той ми се стори забавен, бяхме отишли да прием кафе до „Сен-Севрен“, в английската сладкарница, където има чудесни лимонови торти. Не за награда: той никак не го беше заслужил. Просто ни се искаше да поговорим. Венсан е единадесетгодишен: лош ученик, буен, недисциплиниран, луда глава, вечно се катери по скелите, има нежна душа и избухва в сълзи при първия упрек, маниакален майстор-всезнайко, вечно изплескан с лепило и бои, запален читател на книги по естествена история и почитател на Арсен Люпен; понякога досаден,

страшно мръсен, с най-хубавите очи на света и с познания по теология. И на него не мога да му дам определение.

Когато му се разговаря с мен — „Защо Не отидем да се почерпим и да си поговорим спокойно“, — това е един пъстър миг от моя живот. Един от тези мигове, които в контрапункт с многото изчетени ръкописи и измитите чинии образуват ръководната нишка на нашия живот, на това, което действително има цена, а външно често не е най-важното. Денят, в който Алберт свири за пръв път на пиано пред публика, и деня, в който, излизайки от забавачницата, тя си тръгна с едно малко момче; деня, в който Полин каза за пръв път: „Ще обядвам в града“ (тя беше петгодишна), и деня, в който донесе награда по правопис — в този ден тя беше с нова престилка и изглеждаше толкова възпитано дете! Първото стихотворение на Даниел и неговото първо напиване и деня, в който си купи саксофон и ние останахме като втрещени от възхищение пред блестящия инструмент в калъфа от щампирано кадифе, и деня, в който, легнал във ваната между цигарата, поставена на ръба, и наченатата бисквита в сапуниерата, той ми каза: „Тази нощ сънувах страшен сън. Направих голямо опасно пътешествие и се завърнах сред аплодисменти, за да се ожения за едно чудно момиче“. Цялата проста младост на света, на песните и поемите, която от кръстоносните походи ликува винаги с все същата радост, блестеше в неговите големи зелени очи. Ето миговете, които са свързани с радостта да пиша, с радостта да вярвам. Други са свързани с мъката да вярвам и да пиша. Всичко това представлява едно цяло. Но дали това „цяло“ отговаря на двете малки фрази?

Тази вечер казах на Жак:

— Би трябвало да ни нарисуваш. Голям семеен портрет. Ние двамата, децата, животните, Долорес. Всички художници го правят. Selbs-bildnis. Художникът и неговото семейство.

— Досадното е, че точно сега не съм на такава вълна — забеляза той, като дъвчеше лулата си.

— Добре, добре, все аз трябва да върша всичко.

— Какво лицемерие!

Ще нарисувам една картина. Дали образите отговарят на въпросите?

ПОЛИН

Полин: Обичаш ли татко?

Аз. Да.

Полин. Завинаги ли?

Аз. Ами да.

Полин. Как можеш да си сигурна?

Аз.

Полин. Може би изведнъж ще си кажеш, че той има много голям нос.

Аз. Аз не обичам татко заради носа му.

Полин. Аз пък да. Обичам много носа му. Но може да ми дойде друго на ума.

Аз. И какво ще направиш тогава?

Полин. О, горкият татко! Ще се преструвам.

ДОЛОРЕС

Долорес живее с нас от четири години. Четири години на бури и междуцарствие на прислужници.

Долорес. Не бива да казвате Долорес, както във Франция. Трябва да се казва Долорес. Това означава „мъка“; това е най-хубавото име.

Аз. Аха.

Долорес. Но понеже е много тъжно, наричат ме Лоло. Така е по-модерно, по-завързано.

Аз. Долорес, ще се къпя.

Долорес. О, нямам нищо против.

Тя се настанява на една табуретка и ми обръща гръб, уважавайки моята стеснителност и условностите.

Долорес. Цигара?

Аз. С удоволствие.

Тя запалва две цигари, дава ми едната. Безредието в банята наистина е епично. През развалените бои на прозорците цялата къща отсреща свободно може да ме наблюдава. Тези прозорци бяха изписани преди дванадесет години, още преди сватбата ни, по времето, когато Жак подхранваше нашата зараждаща се любов с красиви обещания. Тогава аз лелеех мечтата, че както е забележителен майстор на всичко, той ще ми създаде свят, достоен за една Домакия.

Долорес. Докато се къпете, ще взема да си почина пет минути.

Не се осмелявам да й кажа, че и моето намерение е било такова.

Долорес. Вчера изпрах огромна купчина пране. Много цапат тия деца! А снощи ходих на танци! Днес нямам какво да правя и ми е тъжно. В моето семейство никой не обича да стои със скръстени ръце.

Аз. И все пак приятно е да седиш със скръстени ръце понякога.

Долорес. Ами вие седите ли?

Аз. Ами... опитвам се.

Долорес. Вие четете дори в банята.

Аз. Това не е същото.

Долорес. Напротив, същото е! Аз, като се движа, все едно че мисля. Не спях цялата нощ и ми стана добре. Обикаляхме от кафене в кафене, разговаряхме с испанците.

Аз. Само с испанци ли се срещаш?

Долорес. С испанци и мароканци. Разбираме се, защо да сменям. Кристина ходи само с португалци. Така поне знае от каква националност е синът и, ако не знае кой е баща му.

Банята постепенно се изпълва с дискретна тълпа. Хуанито^[2] играе на земята с верижката на кучето, която след малко напразно ще търсим. Полин рови в моята тоалетна чантичка и цяла се покрива с талк. Алберт слуша разговора. Кучето и котката Такси се боричкат мило.

Алберт (любопитно). Тя не знае кой е бащата на кого?

Долорес веднага преминава от сериозен и сдържан тон към типичен испански писък. Тя крясва, без хубавото и едро романско лице да се оживи.

Долорес. Ще оставите ли спокойно майка си, идиотчета такива!

Сред събранието настъпва шумен отлив. Кучето излиза като вихрушка, събаряйки Полин, която изчезва сред облак талк. Плач. Алберт отстъпва зад вратата с наострени уши. Хуанито се заема с котката.

Долорес (запалва друга цигара). Какви деца! И все пак трябва да бъдат добре възпитани, нали? Послушен ли беше тази нощ Хуан?

Когато Долорес отива „на танци“, тя ми поверява Хуан, хубаво сериозно момченце, малко мрачно, с чисто испанско достойнство; той се мушва в леглото между Полин и Алберт и понася примирено буйните целувки на моите две дъщери.

Аз. Много послушен.

Полин (появява се като по чудо, бяла от глава до пети, пискливо).
Никак не беше послушен. Аз му казах: „Нанкай, мило дете“ и му изпях
една приспивна песен, а той се развика силно, силно и Алберт ме
ощипа.

Алберт (зад вратата). Тя му пееше в ушите!

Полин. (хълца бясно). Не! Не! Не е вярно!

Аз (слаба и примирена). Може би не обича музика?

Долорес (възмутена). Той? Той да не обича музика? Сега ще
видите!

С опакото на ръката тя изтръгва котката от ръцете на потомъка си
(който търпеливо я тикаше в една пластмасова торбичка), изправя
Хуанито на крака, извиква му: „Оле!“ и запява дива песен. Детето
послушно щраква с пръсти и започва да подскача, без да губи
наследствената си сериозност. Долорес го съзерцава за миг възхитена,
после го сграбчва, обсипва го с целувки, хапе го по бузката и като
вижда, че целият е мокър, го пуска изведнъж на земята.

Долорес. Ох, сладкото ми! Ох, ужас!

Хуанито тупва на земята като възглавничка, мигновено грабва
пак котката и започва отново да я тика в торбичката; а аз изведнъж
познавам, че това е торбичката, в която държа гъбата си.

Аз. Долорес! Това е торбичката за гъбата ми.

Долорес (делово). Тъй или иначе, гъбата ви се изгуби. Та за какво
говорехме? А, да, за Кристина. Тя е срам за Испания.

Аз. Заради португалците ли?

Долорес. О, не. Само това да е... Знаете ли, тя е малко проста.
Дори не забелязва, че се изменя. Не може нито да чете, нито да пише.

Аз. Безспорно това е обяснение.

Долорес. Но не извинява всичко. Честността не се придобива, тя
е в кръвта като танца. Кристина не е честна.

Аз. А, така ли?

Долорес. Така. Тя краде дори приятелките си. И не умее да
получава. Направете ѝ подарък, ще се шашне. Но да краде я бива. Така
се чувствувала свободна. Умрях си от смях, когато забременя. Казах ѝ:
„Този път не можеш да се откажеш от подаръка!“

Сребристият смях на Алберт се чува зад вратата. Долорес
подскача.

Долорес. Лошо момиченце! Ти ни шпионираш! Подслушваш по вратите! Ще ти откъсна ушите! Няма да ти дам да ядеш! Аз...

Алберт (студена, презрителна, малко бледа... с лице срещу бурята). Длъжна си.

Тя предварително знае какво ще предизвика това възражение.

Долорес (в изстъпление). Как така длъжна! Ти знаеш ли колко печелят испанките в Марсилия? По сто хиляди франка, имат си уикенд, телевизор! Стоя у вас само заради горката ти майка.

Алберт (без да отстъпва нито крачка). И все пак ти си длъжна да ми дадеш да ям.

Долорес (обезумяла). Не съм длъжна за нищо! Правя, каквото искам! И защо да съм длъжна?

Алберт (с достойнство). Защото съм дете.

Удивена за миг от този аргумент, чиято обосновка я сразява, Долорес изведнъж отхвърля маската на ярост и избухва в смях.

Долорес (обръща се към мен като към свидетел). Какво сладко момиченце!

Тя грабва Алберт, покрива я с целувки. Алберт се оставя на ласките спокойно като боксьор, който след нокаут приема досадните, но неизбежни овации на тълпата. Котката се задушава в пластмасовата торбичка. Хуан предприема опит да седне върху нея.

Долорес (съвсем разнежена). Погледнете ги само колко са милички и двамата!

Аз. Мисля, че котката ще се задуши.

Долорес. Няма, няма... Ето, аз ще ги разделя. Вечно вие се грижите за всички! (С внезапен порив.) Другия месец, като ми платите, ще ви купя с мои пари гъба!

Аз. Благодаря, Долорес.

Излизам от банята пред тълпата, която отново се е събрала, отказвайки се да намеря във ваната убежище срещу превратностите на живота.

Във вечните си странствувания, минавайки през Франкфурт, Долорес беше купила два колана с жартиери от любов към красотата, защото тя мрази да носи колани. Те са черни, с летящи розови пеперуди. В порив на великодушие ми каза:

— Ето, вземете ги! Никога не съм ги носила. Ще седят още по-добре на блондинка.

И аз ги нося.

---

[1] Френски писател (1808–1855). — Б.пр. ↑

[2] Хуанито, тригодишен, син на Долорес. — Б.а. ↑

МАРСИЛИЯ

— Испанките в Марсилия — казва Долорес — имат телевизор и топла вода, и самостоятелна стая. Те могат да приемат гости.

— Нали и ти приемаш, Долорес...

— Да, но кого? Две-три приятелки, два-три пъти седмично. И съм принудена да заемам от вас сребърната табла. Ако бях в Марсилия, щях да си имам мои сребърни съдове, сгъваема маса, покривки на цветя, легло-диван от червена и черна кожа, с кукла отгоре. И щях да имам истинска картина на стената.

— Какво разбираш под истинска картина, Долорес?

— Картина като тази, която донесох от Мон-Сен-Мишел — отговаря Долорес. — Не искам да кажа нищо лошо за това, което прави мъжът ви. Като не разбирам, не съдя. Това, което го прави вашият мъж, може и да е живопис, Но не е картини.

Анита, Кристина, Конча... Среждам много испанки у нас, без да ги познавам добре, а в три стаи това е понякога притеснително (всеки случай те са много вежливи и се стараят да не се чувствавам неудобно, когато минавам през някоя стая по комбинезон).

Когато отида да взема пуловера си, заварвам ги по четирите в банята; минавайки през кухнята, се сблъсквам с тях, докато те се готвят да пият чай с едно-две бебета на колене. Те ми предлагат маслени бисквити. Анита, Кристина, Кончита лелеят една и съща мечта, една и съща легенда — испанките от Марсилия. Испанките от Марсилия са свободни от пет часа вечерта и облечени в сатенени рокли, могат да прекарват следобедите си в шляене по магазините. Край леглото си те имат електрически чайник, така че могат да пият в леглото кафето си сутрин (дори братовчедката на една братовчедка на Лола имала до леглото си машинка, която нагласявала в определен час и която я събуждала, когато кафето е готово и кипнало, но Лола признаваше честно, че това било у някакви американци. Американците от Марсилия са таванът, върхът, венецът на една кариера. Нобелова награда). Испанките от Марсилия имат спестовни книжки в пощата и

просто не могат да изхарчат това, което печелят. Ходят на плаж лете, на пикници, на бал, където е много по-весело, отколкото в Париж, защото там се танцува пасо доблес. Имат блестящи успехи в Марсилия, защото там обичат красивите жени, а не минижупите, както в Париж. Лола, Анита, Тереса са единодушни срещу минижупа. Те са истински сухарки по тези въпроси. Минижупът е неприлична и грозна дреха. Има ли нещо по-хубаво от една красива, кръшна испанка със задник, стегнат в сатенена рокля, отрупана с волани? Долорес, по-модерна, си купи рокля на капки, доста над коленете. Един от нейните марокански приятели, майстор бояджия, и каза, че е курва.

— Виждате ли ги какви са мъжете? — каза тя. — Щом жените проявят интерес към прогреса... Реакционер такъв!

Какво ли не правят испанките от Марсилия! Те гледат най-хубави кина, великолепни испански и мексикански филми; господарките им ги водят на борба с бикове в Байон; в месарниците продават напълно готова паела. Нима има нещо чудно, че с всичките удобства, с които разполагат, с връзките, които успяват да завържат, така лесно намират бащи на децата си?

— Ах, защото те имат...

Разбира се, в Париж тези случаи са чести. Но аз мислех, че в Марсилия...

— Хайде де — каза Долорес, — та нали и те са жени като вас и мен.

Питам се как живеят писателите в Марсилия. Долорес би желала и аз да взема участие в мечтата, но честно си казва, че не знае.

ДАНИЕЛ И ПОЕЗИЯТА

Всяка година в началото на юли ние отиваме в Нормандия сред грохот на тенджери, защото надеждата да ги видим удвоени чрез познатото мистично (и научно доказано) явление, наречено двукъщие, винаги остава напразна (виж откъса „Завеси“). Ние отнасяме любимите си книги, музикалните инструменти, котката, кучето, дванадесет голи кукли и пипер, но забравяме вилиците и шлиферите. Все едно. Когато Жак и аз се уморим да ядем ориз с лъжица, двамата се измъкваме, изоставяме децата си в зелените ливади и се връщаме с наслада на асфалта, хвърляме се в първото кино, после в първия попаднал ни ресторант (със силно чувство за вина) и се прибираме в Ге-дьо-ла-Шен късно през нощта с вилици и шлифери, без шлифера на Полин, за който Долорес ни съобщава, че бил закачен в гардероба — нещо твърде невероятно. Даниел ни чака и по удовлетвореното му, сериозно лице разбираме, че събитието е станало. Той е написал своето стихотворение, ежегодното селско стихотворение. То е свещен ритуал. Буйният вятър по нашите хълмове в Перш вдъхновява Даниел всяка година, но един път, един-единствен път. Подобно произшествие няма да се случи до следващата година.

— Да го прочета ли?

— Давай.

С поруменели бузи, с леко трепереци ръце Даниел прочита своето стихотворение. За да се подчертае неговият ритуален характер, то винаги започва с едни и същи думи: „Когато сутрин се събужда...“ и следва описание на красотите на природата и възторга, който тя вдъхва в края на учебната година. Той възхвалява чистотата на въздуха, извивките и големината на хълмовете, чара на самотата, песента на птиците понякога се появява и по-реалистичен (намек за отмерения шум от лайната на кравата, които падат) или по-практичен момент (изобличаване на вредите от гарваните в прясно засетите нивя, нещо за изкуството да се доят кравите), разкриващ влиянието на фламандската

наследственост. Стиховете са бели, повече с близки звукосъчетания, отколкото с истински рими. Даниел дълго се безпокоеше за това.

— Сигурна ли си, че е истинско стихотворение?

— Напълно.

— Има ли други, които са писали така?

Казах му няколко примера: Аполинер, Оскар дьо Любич — Милош. Даниел е доволен. Той вижда, че действително е написал стихотворение, което отговаря на известни правила. Обича освен лиричното съдържание произведението му да има и социален отзвук. Той не само пише стихотворение, той го оставя настрана. Обичам много това разбиране за поезията и тази липса на литературни претенции, защото през цялата година Даниел няма да напише повече нищо. „Не смятам, че това е необходимо“ — казва той като Талейран. В това аз виждам усет за свещеното, безкористност, разбиране на значението и тежестта на поезията; вкус към съзерцание, благородно презрение към използването на една дарба. Чувствувах се дори малко нищожна, аз, която всеки ден търся, обръщам и преобръщам разни неща, пред ежегодното стихотворение на Даниел. Той престана да пише на петнадесет години. Същата година спря да ходи и на църква. Едното ме огорчи почти колкото другото.

Алберт също има своя поетичен период, по-силен и по-кратък. Той трая два месеца, тя беше петгодишна. Съчиняваше устно, понеже не знаеше да пише, и ме молеше да записвам съчиненията ѝ. Стоя на първия етаж в моята стая, чувам вик, навеждам се през прозореца и виждам лицето и, възхитено от собственото ѝ откритие.

— Мамо, *улових* още едно.

Когато купихме малкия чифлик (необзаведен — все още е така) в Нормандия, бях много развълнувана, като видях, че над ниската входна вратичка неизвестна ръка беше нарисувала кръст. Това беше като пожелание за добре дошли, прием, който ни оказваше този може би вече умрял непознат. Това кръстче, нарисувано с вар, беше почти изтрито, но тази година аз го нарисувах отново по контурите с остатъка от боята, с която бяхме боядисали банята. Направих го, без да мисля. После се запитах дали не е малко неуместно, демонстративно? Толкова малко са къщите сега, които имат кръстове над вратите.

Излиза така, че човек си казва — ето един храм, един пример за християнска къща, картина, от която да се възхищаваме, а това в същност би трябвало да значи просто:

„Влезте.“

Толкова по-зле. Сега кръстът си стои там.

ЦЪРКОВНАТА СЛУЖБА

- Молите ли се за мен в църквата, Франсоаз? — пита Долорес.
- Разбира се, никога не пропускам.
- Много мило. Аз също мисля за вас. Когато излизам вечер на танци, мисля си: „Горката Франсоаз, самичка в леглото с книга в ръка.“

ТЪРГОВЕЦЪТ НА МЕТЛИЧКИ ОТ ПЕРА

Той се казваше Роже и беше около петдесетгодишен, с приятно лице, с много сини очи, изразяващи многознаеща глупост. Яви се една вечер към пет часа и се опита да ми продаде метличка от пера, каквито ние използваме рядко. Понеже оказах слаба съпротива, той извика прочувствено:

— Ама аз съм сираче.

— Че кой не е на вашата възраст? (Този ден сърцето ми беше кораво.)

— Да, ама аз съм чувствителен.

Купих една метличка. Съдбоносна отстъпка. През цялата година къщата ми беше пълна с разноцветни метлички. Ту купени („Остават ми още само три“), ту подаръци. („Не ми отказвайте, ще ме огорчите! Ще ми се отплатите.“ Отплатата идваше много скоро.) Ту като услуга. („Оставям ви стоката си, ще се върна след малко.“ Това малко траеше понякога три или четири дни, а понякога десет минути). Метличките служеха за играчка на децата, украсяваха антрето като многоцветни букети, задръстваха стенните долапи, и без това претъпкани с вещи.

— Не забравяйте да ги пръскате от време-навреме с нафталин — казваше Роже.

И аз примирено ги пръсках.

— Вие сте ми като майка — казваше моето протеже.

Бях двадесет и пет годишна по това време и подобно майчинство ми се струваше и неочаквано, и притеснително. Скоро Роже започна да идва все по-често и по-често и посещенията му станаха досадни. Антрето, което беше до нашата стая, му се стори много удобно, чисто и топло място и той свикна да идва и да си ляга там най-безцеремонно, когато нямаше убежище, за да поспи няколко часа. Първия път не бях разбрала, когато ми разказа с тих, провлечен, доста пиянски глас, някаква история за не знам какъв хотел, опразнен от обир, за откраднати обувки и позволително, което му искали, а той не можел да представи. Той приказваше, приказваше като човек, за когото времето

не съществува вече отдавна и който иска на всяка цена да спечели благоволението на някого, както се приказва пред ченгета, пред палача, пред бог, смесица от фамилиарност, страх, хитрост, наивно доверие, презрение. А очите му оставаха вперени жадно в тези четири-пет квадратни метра паркет на антрето, четири-пет кубически метра топлина, сигурност, сън.

— Вие имате тук една чудесна стаичка — казваше ми той с някакво срамежливо безочие.

Или:

— Топличко е у вас.

Помислих за миг, че ще мога да се измъкна, като кажа, че нямам ни завивка, ни дюшек, за да му услужа.

— О, няма нищо.

— Нямам дори възглавница.

— Не ми трябва, ще мина и така.

Нямаше какво повече да се добави. Той си легна на земята, с шише червено вино до него, свил крака, за да заема по-малко място, завит с вкоравеното си от мръсотия палто.

— Така, ако дойдат крадци, ще трябва да минат през трупа ми — заяви той сияещ.

— Тук няма кой знае какво за крадене — каза Жак.

— Ами, винаги може да се намери.

Много неудобно беше да минава човек край него по пижама, когато през нощта трябваше да отиде до банята.

Той се появяваше нередовно. Прекарваше три нощи у нас, а после изчезваше за няколко седмици. Животът му протичаше в някаква своего рода мъгла, изпълнена с премеждия и радости, еднакво необясними. Полицаи го биеха, конфискуваха метличките му, изпращаха го в някакви бездънни дебри, откъдето той се връщаше пеш; пъдеха го от един нощен приют, приемаха го в друг; подаряваха му невероятно число стари дрехи, би могъл да върти търговия с тях. Скитниците обаче му ги крадяха. Той подари на Жак един каскет,

твърде нов за него. Пазихме го дълго, защото трябваше да го вадим всеки път, щом дойдеше.

Присъствието му зад тънката преграда, която отделяше стаята от антрето, накрая започна да ме тревожи. Спях лошо, а той си хъркаше, свит в палтото, подгънал лакът под главата, и се чувствуваше удобно като под мост. Казвах си при всяко негово изчезване, че вече няма да го приема, че ще го накарам да разбере. Сама се упреквах. Къщата ми да не е нощен приют? Кой от приятелите ми би понесъл подобно положение? Можеше дори да се окаже вредно за децата да гледат тази вечно умирисана на пот и на вино отрепка да спи в коридора... В същност децата не му обръщаха никакво внимание. Бих могла да настаня там слон, те просто щяха да го намерят много мил, и толкова.

Въздържах се да не го изхвърля не от доброта, не от зле разбрано чувство за дълг, нито от симпатия, а единствено от съзнанието, че той ще приеме да направя с него каквото искам със съвършено примирение, така както приемаше нашето гостоприемство, без нито сянка от благодарност. Беше готов на всичко, понасяше всичко. Полицайте го биеха, скитниците го биеха, той идваше смлян, със синини под очите, дори не натъжен.

— Пак ме очукаха — казваше с нещо като тържество в гласа.

Смяташе, че е много хитър, щом остава жив.

Според него всичките му нещастия идваха от това, че няма позволително. Казваше: „Ех, ако имах позволително!“ Сякаш казваше: „Ех, ако вярвах.“

— Роже, няма ли начин да ви се издействува позволително?

— За да получа позволително, трябва да имам дом, а за да имам дом, трябва да пари, а пък без позволително...

— Но аз мога да ви услужа...

Той изпиваше парите в малките кафенета край Халите — пиеше спокойно, притворил очи като огромно пеленаче, пиеше, сякаш суче, кротко, простодушно. Видях го една сутрин, когато бях отишла да купувам зеленчуци. Понякога изпадаше в делириум. Тогава му крадяха парите, метличките. Един арабин го изнасили зад Халите. След този случай се държеше с някакво надменно равнодушие. Една вечер бях поканила на — гости Дьониз Бурде, на която исках да се харесам, и ето че точно след десерта той цъфна внезапно в трапезарията, натоварен с метлички, сияещ. Това беше фойерверкът на вечерта.

Понякога влизаше за осем-десет дни в болница. Носех му портокали. Лежеше чист, розов, свеж като бебе, добре загънат в чаршафите, доволен от себе си. Това беше неговата ваканция, неговият курорт. Той обичаше да разисква предимствата на разните болници: „Кошен“, „Трусо“, „Салпетриер“...

— Защо не престанете да пиете, Роже?

— А можете ли да ми кажете какво ще ми остане тогава в живота?

Не, не можех. Той беше опознал живота от малките кафенета при Халите, от килиите с решетки в полицейските участъци, от добротата на едни, от грубостта на други, от ударите, от топлата супа, от неочаквания късмет и от болниците. Как да обърна всичко това наопаки?

— Кризите сигурно са мъчителни?

— Направо ужас! Така накрая може и да хвърлиш топа. Докторът ми каза...

Той заявяваше това ликуващ...

— А не ви ли е страх?

— Ами, само да мине...

Така гледаше той на живота си: само да мине. И мисля, че накрая мина; изведнъж той изчезна. Дълго се питах дали ми беше симпатичен.

ФРАНКА

Сюзан, Мария, Консоласион^[1] — какво успокояващо име — Мари-Лу Фламандката, Гислен, Франка, Луизет, Мари-Анж, цели петнадесет години вие бяхте една след друга мои приятелки. После дойдоха още по-милите на сърцето ми Кати и Долорес. Когато, станала още в зори, тръгваш рано-рано (приятни са първите шумове в тъмната зимна утрин, красиви са слабо осветените автобуси, спокойни — кафенетата, където някой североафриканец, запретнал ръкави, чисти с хлорна вода и стърготини... По-късно всичко това се разваля...) с чувството, че отиваш да чукаш камъни, когато се прибираш изтощена да дочетеш някакъв ръкопис, да отговориш по телефона, Да успокоиш болното от грип дете, което те вика, и вечер само мечтаеш да се изтегнеш в леглото, за да дочакаш по-бързо, утрото, което отново ще ти даде сили, присъствието на чуждата жена край теб по необходимост се превръща в — приятелско присъствие. Пък и нали те и аз сме се избрали повече по симпатия, отколкото поради техните твърде често оспорими домакински способности или поради скромното възнаграждение, което им давам. Тази система безспорно е за критикуване. Но как иначе да живееш в три стаи, в нито една от които не можеш да се усамотиш, с човек, който не ти е приятен?

Сюзан все се сгодяваше, Консоласион обличаше роклите ми, като излизаше. Мария чакаше бебе, Мари-Лу се омъжи и трябваше да подслоня мъжа ѝ, Гислен имаше нервни кризи; Луизет ме напусна без предупреждение на петнадесети август; Мари-Анж изчезна с част от библиотеката ми; Франка пиеше. Но до една те бяха добри, обичаха децата ми и ми дадоха много. Всички ми съдействуваха, интересуваха се по свой начин от работата ми. Ето защо ги наричам приятелки преди всички други.

— Колко страници написахте? — питаше Сюзан.

А Мари-Анж:

— Хубав ли ще бъде краят?

Грижовната и чиста Луизет:

— Какъв хубав почерк имате!

Долорес обаче с един поглед преценяваше какво ми е, усещаше, когато няма радост, няма полет, когато работя без сърце — мигове, в които сме готови да се запитаме „защо ли?“, и казваше:

— И мен днес не ме бива.

Така тя сливаше писането със самия живот и с една дума ми възвръщаше равновесието.

Сюзан е в Африка с мъжа си, Гислен и Жьонвиев са фризьорки. Мария престана да работи. Не съм чувала нищо за Мари-Анж. Франка се върна в завода, откъдето беше дошла.

Много обичах Франка, въпреки че беше същинска мегера; четиридесет и пет годишна, обрелена от живота, с изящно, но похабено лице, слаба, с оредели коси, с красиви очи и красив дълбок глас и с онази особена вътрешна волност, на която мизерията учи всеки, който наистина я е изпитал и никога вече няма да я забрави. Тя беше дошла у нас, за да се отърве от нервното напрежение в завода, защото не можела повече да го понася. Разказваше ни увлекателно и съдържано за робската психика, за дребнавата тирания, за жестокостите, за вътрешната пустота. С нея у дома се възцариха мушамите: постла всичко, дори и бюрото ми. Беше дъщеря на миньори от Северна Италия. Смесваше кафето с цикория и го вареше на тих огън. Франка беше служила в „армията“, държала лавка за американските войници в Германия. Как се беше озовала там? Неспособна да го обясни, тя се отнасяше към нас с малко снизходително съжаление, като към деца, които си въобразяват, че могат да разполагат сами със себе си и не познават могъщите вълни на историята. И тя като Роже не вярваше кой знае колко в свободната воля; зависеше от обстоятелствата, оставяше се на течението. Когато си без определени способности, без предпочитания, без воля, на известна степен от мизерията, безличието те спасява. Доста време мина, докато забележим, че спокойната, дори отпусната сутрин Франка, която пиеше разсеяно кафето си с Венсан на коленете, вечер ставаше страшно нервна. Тя обясняваше малко отнесеното си държане със силна мигрена. Месеци наред ние простодушно и вярвахме до деня, в който я помолихме да донесе на масата тримесечната Алберт; тя залиташе на ръце с бебето, като го подрусваше мило (мъчеше се да прикрие смущението си), но го друсаше с главата надолу, с краката нагоре. Уплаших се от

последниците. Помолих я да престане да пие. Тя криеше бутилките с ром в тенджерата за пържене на картофи, зад чаршафите, в панера с бельо. Отнасяше се към тялото си със същото пренебрежение, както и към престилките си, които веднага скъсваше, изплескваше, измачкваше — то не ѝ принадлежеше. Тя не искаше и нямаше почивен ден, не ходеше на курорт. За нея не съществуваше неделя, дните няхаха имена. Само отвреме-навреме, съсипана от работа и алкохол, не можеше да стане сутрин. Дойде моментът, когато трябваше да ѝ кажа:

— Франка, престанете да пиете или си вървете.

Тя обърна към мен трагичното си лице и махна безсилно.

— Франка, ако искате, ще взема друга жена за няколко месеца и ще ви изпратя в някоя клиника, за да ви полекуват.

— За какво ли? — измърмори тя.

— Франка, нали ви беше приятно у нас? Толкова хубаво се разбирахме, нали обичахте децата...

Така е, сякаш казваше нейният тъмен, отчаян поглед, но нима едно чувство може да натежи повече от необходимостта да изчезнеш, да се забравиш, да се унищожиш? Дори нейните чувства не и принадлежаха. Тя беше така ограбена, така лишена от всичко, освен от малко доброта, от всеобщото примирено състрадание, че вдъхваше някакво своего рода уважение. Замина си. После научих, че временният ѝ спътник в живота ѝ поставил същия ултиматум и тя го оставила да си отиде точно така, без да направи каквото и да било. Тя никога не го беше притежавала, как би могла да го задържи? Голяма статуя от черен камък, обезобразена от ерозиите сред една пустиня. Предпочитания, желания, планове, всичко изгризано до кости. Оставаше само един напълно разкрит трепет — може би душата?

Веднъж, като вадеше купчина чинии от бюфета, Франка изпусна една и я счупи. Добави съвсем спокойно друга върху купчината.

— О, Франка!...

— Какво толкова, една чиния? — каза тя, кротка, както винаги.

Отначало ти става смешно. Но после не. Какво толкова, един живот, щеше да каже тя по същия начин. Нейният живот. За нея той е нищо, както чинията. Ужасно. Но ако вярата се вкопчи в този ограбен, пресъхнал живот, в този скелет, какъв огън би лумнал! Стигнахме дотам да завиждаме на отчуждеността и, да се чувствуваме край нея

тежки и натъпкани с възможности. Занесена, сигурно малко пияна, тя миеше чинии или переше в полунощ.

— Франка, не си доспивате.

— Има ли значение? — питаше тя толкова кротка и изненадана, че не се осмелявах да ѝ кажа колко ми пречи да заспя.

Има ли значение?

---

[1] Consolacion (исп.) — утеха. — Б.пр. ↑

БЕЗРАЗЛИЧИЕТО

След като Франка си отиде, аз се позамислих за безразличието. „Светото безразличие“ на свети Франсоа Салски. Отначало тази дума шокира. Толкова сме свикнали да смесваме вярата с поривите на сърцето... Разбира се, поривът на сърцето... А след това? Жак, без да иска, ми го обясни накратко.

— Когато някой твърди, че е бил много добър, значи не е бил достатъчно добър.

По липса на признателност човек иска поне да има полза. Пари назаем, време за отдих, подкрепа, съвети, така е, но искаме всичко това да даде плодове, да има полза. Да видим ползата. Поривите на сърцето често са капиталистически.

КОТКАТА

— Долорес, бих искал да си поговорим за момент — казва Жак към девет часа, когато Долорес тъкмо се кани да излиза.

Неспокойна, разтревожена, тя го последва в трапезарията. Жак се меси рядко в ежедневието, но мълниеносно, непредвидено. И аз се стресвам; сядаме в трапезарията; децата са сложени на място.

— Долорес, вие знаете колко ви ценя — казва Жак сериозно, — уредена сте, добра сте, много сме привързани към вас...

Този порой от комплименти усилва нашата тревога. Нещо става.

— Всички ние обаче си имаме недостатъци. Вие например, трябва да признаем, малко прекалявате с грубостите... речникът ви е доста пиперлив...

Долорес се изчервява. Питаме се с поглед. Кой е издайникът? Полин? Алберт? Дали Долорес не е поразвъртяла ръка? Или е изтърсила някоя по-грубичка приказка?

— Нали разбирате, някой по-чувствителен може да се засегне... вие имате навик да викате малко прекалено силно.

— Децата... — започва Долорес.

— Кой?... — запитвам едновременно с нея.

Жак вдига умиротворително ръка.

— Не става дума за децата — казва той спокойно: — Става дума за котката.

— За котката ли?

Направо сме шашнати.

— Нали разбирате, Долорес, котката прави мръсотии.

— Вярно е — виква разпалено Долорес. — Вчера се изчишка върху обувките на Полин. Идиотка такава!

— Разберете ме, Долорес, тази котка стана мръсна, откакто дойдохте вие.

По лицето на Долорес се изписва неподправено изумление. Аз едва се сдържам... ще се разсмея...

— Котката е като хората. Има нужда от обич. Знам, че сте със златно сърце, но Такси не го знае. Трябва да я накарате да го разбере. Крясъците ви я плашат, не и давате да се изтяга по леглата и резултатът е налице: котката има комплекси.

— Хайде де! — възкликва Долорес с интонация, напомняща повече за Белвил, отколкото за Мадрид.

— Няма обич. Тя се мъчи да привлече вниманието ви, може би да си отмъсти. Затова мърси.

Мисълта за отмъщение харесва на Долорес. Това понятие ѝ е близко.

— Значи го прави, за да ме вбесява? — пита тя.

— Точно така. Би трябвало...

Децата, струпани в спалнята, подслушват на вратата; блъсвам ги, като отварям.

— Какво става? Какво е направила?

— Татко я сапунисва — казва Полин. — Поучава я.

Алберт побледнява.

— Горката Долорес!

— Нищо подобно, татко не и се кара, той само ѝ обяснява нещо.

— Какво?

— Нещо за котката.

— Аз също искам да чишкам навсякъде — казва Венсан, който е разбрал — и тогава тя няма да ме нарича идиотче, а господине.

— Приятно ли ще ти бъде? — пита Полин.

— Не всеки ден — отговаря Венсан.

В трапезарията разправията продължава. Когато се позовават на сърцето и на разума ѝ, Долорес проявява добра воля.

— Жак, а какво означава комплекс?

Жак обяснява. Единадесет часът е. Ще си легна.

Долорес към котката, легнала върху чаршафите:

— Слизай оттам, идиотка такава!

Но веднага се поправя:

— О! Извинявай! Слез, милото ми животинче!

Споглеждаме се. Сподавяме една усмивка. Уважение към главата на семейството.

Такси си има котенце. Само едно. Нарекохме го Йо-Йо. Тя вече е чиста. Долорес казва:

— Ама вярно, че имаше комплекс.

И поглежда Жак, сякаш той е магьосник.

ИЗМИСЛИЦИ

Алберт, когато беше малка, непрекъснато се оплакваше от всичко и от всички. „Даниел ме ощипа, Венсан ми взе молива...“ Увлечена в измишльотините си, тя ни заяви: „Котката ми каза лайно!“

Къщата в Ге-дьо ла-Шен, близо до гората, помни един славен ден, когато една дива свиня прекоси поляната, следвана от кучетата на чифликчиите. Децата много се развълнуваха от тази случка. Алберт разказваше: Видях един глиган, видях едно глиганче! Глиганката учи кучето на господин Брос. Забелязвайки, че я слушаме любопитно и доверчиво, тя добави между другото: „Видях един слон...“

Жил и Пиерет идват на вечеря у дома. Случайно отварям едно чекмедже с неразпечатани писма, сметки, актове, съобщения за данъци, няколко призовки от съдия-изпълнителя.

— Мислех, че подобни неща са се случвали само по времето на Балзак — казва Жил със смесица от възхищение й ужас.

Малко се сконфузваме като всеки, който открива у себе си неизвестен талант. Не бива да се увличаме.

КОНФИРМАЦИЯ

В шест без четвърт Венсан спокойно заявява:

— След четвърт час трябва да бъда в църквата. Долорес вдига нос от вестника и също спокойно пита:

— Защо?

— Трябва да бъда там заради конфирмацията.

— Божичко!

Вестникът пада, Долорес пребледнява.

— Защо не каза по-рано?

— Загубих листчето.

Няма време за вайкания. В миг Венсан е сграбчен, измит, сресан. Няма подходящ панталон, а само дънки — той ги навлича набързо.

— Тичай!

— Трябва ми кръстник — заявява наивникът.

— Ами татко ти не е тук. Остават само пет минути! Ами...

В този момент Даниел излиза от бърлогата си рошав, с дълги коси, с риза на цветя и с червена жилетка.

— Бързо в църквата!

— Това е против моите убеждения — заявява младият човек.

Очите на Венсан се изпълват със сълзи.

— Значи, само аз ще ида без кръстник?

Даниел мърмори, но тръгват двамата. Пълно е с народ. Моряшки костюмчета, папионки, бащи, кръстници, чичовци, съзнаващи своя дълг. Даниел изтръпва, като вижда, че трябва да мине с ризата си на цветя пред множество прилично закопчани сака. Исква да се закопчее; липсват две копчета. Дали да поиска от някого гребен; докато се колебае, става късно. Върви силно смутен след брат си в дънки под изненаданите, възмутени погледи. Венсан в най-добро разположение коленичи, отговаря и се връща на мястото си, няма представа какво вълнение е предизвикал в енорията. Научих всичко това от Даниел вечерта, като се прибрах.

— Да не каже нищо!

— На какво прилича това, лошо дете!

— Много важно — заявява Венсан и разтваря широко хубавите си очи. — Нали получих благословия.

На другия ден кюрето прекъсна заплетените ми обяснения.

— Няма нищо, мое дете. Беше много мило (пауза), всевишният сигурно малко се е стреснал...

На баща си, който го мъмри, Венсан казва:

— Нали в енорията трябва да има едно бедно дете, татко.

Хумор?...

КАТРИН

Катрин (шестнадесетгодишна) беше у нас преди Долорес. Тя миеше чиниите, когато не останеше нито една чиста. Кухнята беше арена с огромни купчини, внезапни тупурдии, силни срутвания, същински геоложки явления.

— Катрин, трябва да измиете чиниите!

— Веднага, Франсоаз!

Излизам. Връщам се след час; от кухнята се носят мелодични звуци. Отварям вратата. Заобиколена с чинии като скала сред вълни, Катрин е кацнала на висока табуретка; с румени бузи, с прелестно ангелско личице и разпилени коси, тя свири на флейта.

— Слушайте, Франсоаз! Най-последно изсвирих „Като водата е моето момиче“, нали е хубаво?

— Чудесно, Кати.

Затварям тихо вратата.

— Това показва, че е щастлива у нас — заявява Жак. — Какво по-хубаво от флейтата? Трябва да я накараме да взема уроци по солфеж.

КОНСОЛАСИОН

Консоласион ни напусна. Каква тъжна фраза: „Консоласион ни напусна!“ Тя е двадесет и три годишна, много е хубава. Дойде с една от приятелките си. Беше със зелени обувки с кръстосани връзки, които, струва ми се, много добре зная. Консоласион проследява погледа ми, мургавата и кожа поруменява, тя се хвърля На врата ми, без да продума. Сбогом, Консоласион. Тя беше толкова грациозна, чистеше с прахосмукачката по начин, свойствен само на нея.

Газела. Зелени очи, лош вкус, който някак и отиваше. Четири години по-късно я срещам у моя фризьор.

— Как си, Консоласион?

— О, много добре.

Накичена е с ужасни бижута, с кожи; красива като уловено животно. Излизаме заедно.

— Накъде отивате?

— О, аз съм с...

Пред нея спира голяма кола с шофьор. Тя поруменява, хвърля се на врата ми, без дума да каже, изчезва. Милата Консоласион.

Венсан. Мисля си за първия човек, който е запял.

Аз. Какво?

Венсан. Да говори, разбирам. Бил е гладен, жаден; започнал е да ръмжи като животните и после е проговорил. Но помисли си за първия човек, който е запял в пещерата, заобиколена отвън със зверове, които вдъхват страх...

Трябва да умеем да слушаме децата. И да мълчим.

ЛЕЛЯ

Леля ми (деветдесетгодишна). Много съм потисната, неприятно ми е, за какво да мисля на моята възраст освен за смъртта? Казвам това, оплаквам се пред госпожа М. и какво, смятате, че ми отговаря тя? „Ще ви изпратя абат Анри.“ Чудесно измислено, за да разсее мислите ми за смъртта!

БЕЗРЕДИЕТО

От година на година все повече губя чувството си за ред. По три години не плащам данъците, по три месеца не отговарям на писмата. Все по-рядко се сещам за старините и за спестяванията, докато на двадесет години мислех за това. Каня приятели в ресторант в края на месеца, свиря на китара, докато бельото се трупа, устройваме с децата „поетични вечери“, на които под блясъка на запалени свещи четем какво ли не, от Юго до Сандрар, и хрускаме бисквити, вместо да ги карам да зубрят латински. Забравам „полезните“ коктейли и вернисажи, за да отида да гледам някой второстепенен исторически филм. Просто свят ми се завива, като си помисля до каква степен съм изгубила чувството си за ред, откакто се промених.

Сигурно има някаква връзка.

А колко хубав беше първият учебен ден в зората на тази промяна, добре подредените тетрадки, белите страници, прилежните решения! Колко проверки на съвестта, колко погледи към Учителя над нас, сериозен и строг пред своята синя дъска: „Така става ли?“ „Може и по-добре“ Вечната изтощителна забележка ви преследва сред усилията и слабостите. Да пиша, да пиша, да пиша, да лъскам, да готвя, да чета, да присъствувам на политически събрания, да ходя на църква, да обличам голите, да утешавам тъжните... „И по-добре може.“ Почти същото е, като да се изповядвам, истински отчаяна: „Бях нетърпелива, пропуснах една служба, пропилях пари за глупости, и...“, но не е същото, липсва нещо, тетрадките са зацапани, почеркът става лош, има грешки, зачертавания...

Трагикомични недоразумения. Вместо да се люблювам търпеливо на хубавото, чета разтоварващи глупости... „Отче, прочетох лоши книги, загубих време“ „Дете мое, вие сте замърсили духа си, тялото е храм божи, трябва да го уважавате, тези четива ви предразполагат към грях...“ Ето какво си помисля — че съм чела порнографски книги! Оправи се, ако можеш!

Като ставам, се питам: днес какво? Разбира се, ще пиша. Имам да чета два ръкописа. Малко пране. Ще заведе Полин у зъболекаря. Покупки като вчера, приготвяне на вечеря като утре; целият ден изпълнен, наблъскан до пръсване като пазарска чанта, натъпкана с най-различни неща: домати, книга джобен формат, прах за пране, химикалка; и в крайна сметка неудовлетворение, обида, безцелност, който ме покриват като капак с настъпването на нощта — в този момент винаги се тревожа; обичам нощта, когато настъпва утрото — какво е християнският живот?

Добре, правя каквото мога. Нямам, както се казва, „в какво да се упрекна“. Тъжно е да нямаш в какво да се упрекнеш. И празно ти става. И какво да направи човек? Мъченичеството не е за всеки. Преди всичко трябва да ти се даде възможност. Пък и разрешение ли е това? Да вземем например отшелниците. Те са се молили, после — лов на скакалци. Варене на билки, по-второстепенни занимания... Така по седем-осем часа на ден. Казват, че спели малко...

Все същата натрапчива мисъл за работата. Дали ще бъде достатъчно добре, за да работя утре? Или някоя мигрена, затъпяване, разговор по телефона, посещение няма да ми попречат? Събуждане, проверка. Всичко наред ли е? Не? Неотложен данък, бързо писмо, нещо, което трябва да направя, внезапно започват да ме преследват, докато си мия зъбите. Толкова по-зле. Стискам ги (зъбите). И ще тръгна, макар и с мигрена, с тревога, с всички тези досадни комарчета, който бръмчат. Може би в един момент на възбуда ще запая, за да прогоня призраците (банкова сметка, неоправено легло). Скоро възбудата се разпръсва пред тежките като павета думи, които не успяваме да вдигнем или които падат отново — Сизиф. Или това е по-скоро езическата древност.

Сто пъти падналият камък — връщане, покупки, домакинство или присъствието на някоя Долорес, на някоя Франка, чиято лоша работа личи на всяка крачка, и идва втората натрапчива мисъл: лъскането. Трудно е да се победи. Лъскането е в кръвта на фламандците. Виждам прашния бюфет, мрачната земя, пластмасовата кола, смачкана в ъгъла, кокала на кучето, мръсната клетка на птичето и изпадам в отчаяние. Никога няма да се справя. Когато книжата ми са подредени, къщата не е. Когато къщата е подредена, кухнята страда: кайма с грах и пюре на прах. Когато шия копче, страда някое писмо,

някой ненаучен урок, някоя неизмита чиния. Бъдете в добро настроение, пейте, живеете свободно, когато под леглото е пълно с прахоляк.

— Трябва ми повече време, повече време...

— Да! — казва Полин. — Тогава ще просвириш на китара и ще ни акомпанираш, когато пеем.

В душата ми се води борба. Лъскане или добро настроение? Лъскане или радост? Съществува чувство за дълг. Но кой е първият дълг?

Просвирих на китара (горе-долу) и пожертвувах лъскането.

Жак добавя своя камък в сградата. „Какво толкова са дълговете — казва той. — Кредит“ Католическата църква, изглежда, има много добро мнение за нас (смята, че сме нещо като армия на спасението), та ни изпраща странни личности. Някакъв избягал от затвора легионер от ОАС; стара дама, която не можела да плати жилището си. „Винаги трябва да даваме“ — казва Жак сияещ. На другия ден идва двадесетото предупреждение за разни вноски или данъци. Научих се да гледам розовите и жълти листове, без да трепвам. Нашият път към бог очевидно минава през любовта и непредвидливостта.

Отвреме-навреме изпадам в криза. Подреждам книжа, отделям в библиотеката взетите и невърнати книги. Трия, бърша бясно цял един ден. Но чувствавам, че това е грях, защото, щом Полин въздъхне: „Като си помисля, че можехме да отидем в зоологическата градина да порисувам...“, отговарям засрамено: „Имаш право, ще отидем другата неделя.“

Фаталната забележка се заличава. „Може и по-добре.“ Разбира се, но в края на краищата християнският живот не е състезание. Сега имам да се упреквам за толкова неща! Мисля, че това е нравствен напредък.

Като малък Даниел беше възхитително непорочен, по-близо до невинността, отколкото до чистотата. На един свещеник, който го запитал на изповед дали няма „лоши навици“, той казал, че има и се изненадал от сериозността, с която свещеникът приел това, затова го сподели и с мен.

— А имаш ли наистина лоши навици?

— О, да — каза той засрамено. — Гриза ноктите си, но не знаех, че това е грях.

На един приятел, който го запитал с хапливата и невежа лукавост на децата:

— Знаеш ли какво означава, когато някоя жена се съблече пред мъж?

Той отговорил занесено:

— Означава, че му има доверие.

Той беше чудесно дете, стана съвсем поносим юноша. Това може би е още по-трудно.

МИНУВАЧ

Никола продаваше от врата на врата вестници, антикварни книги. Понякога правеше анкети; задаваха въпроси на домакините защо предпочитат картофено нишесте пред кондензирано мляко, супа на прах пред супа на кубчета... Той дойде и остана. Ако беше въпрос само да го приемаме, както и да е. Той пристигаше на обед или на вечеря винаги в последния момент (когато го поканехме, не идваше) и освен това приказваше като картечница. Смяташе, че е особен случай. Посещаваха психиатри; всяка среща с тях беше истинска битка, от която той излизаше победител със запазена невроза, която демонстрираше като трофей. Известно време бил чиновник. Не издържал. „Държах се като луд, истински луд — разказваше той доволно. — И загубих възможностите си за цял живот.“

„Редовната длъжност“ беше негова идея-фикс. Той я търсеше отчаяно и упорито. А след това се стараше да я загуби със същия жар. Беше културен, умен. Намираще работа. Превод, книга... Тогава започваше драмата. Той си представяше така ясно идеалния превод — точен, изящен, съвършената книга с всички справки по сюжета — лек, забавен, вдъхновен, но документиран, научен, но духовит, че това видение го сковаваше. И започваше да звъни по телефона. Звънеше много: сутрин, когато тъкмо сме изпратили децата на училище и се готвим с пресни сили да започнем работа, когато, въздъхнали облекчено, очакваме малко неспокойно утайката от грижи и суетене да се наслои бави на дъното и водата да се избистри, той сякаш усещаше мига, сякаш искаше да изпие този крехък покой, да ни го вземе — отчаяно, насила, щом не искахме да му го дадем.

И как се вкопчваше понякога! „Обади му се“ — казвах на Жак, докато неизчерпаемият монотонен глас каканижеше разказа за разочарованията си, за превода с непостигнат ритъм, за нощта, в която се случили „отвратителни“ работи, за приятелите, който му дали да разбере, че им е дошло до гуша от неговите неприятности, наистина до гуша. Жак, по-търпелив от мен, вземаше слушалката, но се сепваше, в

ъгълчетата на устата му се образуваха бръчки — усещах как му се изплъзва вдъхновението, свежестта на деня и понякога ядосана дори от примирението му, като ядосана домакиня пред някой несръчен, който ощърбва чиния или чаша и разваля сервиза, грабвах отново слушалката и отговарях кратко, студено, отказвах се даделя — ние нямахме нищо друго, не го давахме, благословения миг, в който щяхме да се потопим в свежата вода на работата... Естествено, понеже не искахме да му го дадем, не искахме да делим с него, той се заинатяваше, знаеше добре какво прави; мърсеше нашия малък оазис, чупеше, рушеше нашия порцелан, а нима имахме право на порцелан, на красива утрин, на ред и хармония, след като други пукаха, че не могат дори да я почувствуват? И когато беше сигурен, напълно сигурен, че е успял, затваряше телефона, пратеникът на дявола!

Казвахме си малко пресилено: „Добре. А сега на работа. Довиждане!“ И добавяхме: „Плодотворна работа“ или: „Приятна работа“, сякаш нищо не се беше случило. Но избягвахме да се погледнем.

Защото, разбира се, нещо се беше случило. Случило се беше това, че той, тъй или иначе, винаги имаше право. Той беше умопобъркан, невротизиран, ужасен бърбивец; не беше добър, поставяше клопки. Но в известен смисъл имаше право и в това се състоеше неговата невроза, ключът към неговото непостоянство, неговата неблагодарност, постоянните му разправии с работодателите, с приятелите, с домакините. Работата не отговаря на лъчезарното видение в нас, всеки момент стават отворотителни неща, хората се любят без любов, сами не вярват на думите си, и приятелите пет пари не дават или по-скоро се страхуват, страшно се страхуват от вируса, отварят си очите, техният покой, крехкият им личен покой да не пропадне...

И после някоя вечер всичко се оправя — Полин го довежда сияеща.

— Най-после ще се зарадвате, вода ви Никола!

Естествено ние се усмихваме. Той също се усмихва с лека руменина по бледите бузи на осъден и палач. Той играе с Полин, играе с кучето. Всичко е наред, всичко добива смисъл, децата, къщата,

кучето засияват от това възвърнато великодушие и страхът изчезва, никога не е съществувал, небесното царство е отворено, за всеки има място, за нас, за Никола. В тези вечери той се умълчава, в него няма нищо дяволско. Ще направи дори комплимент за яденето, ще погледа телевизия, ще се почувствува за миг у дома си, той, който никъде не се чувствува у дома си. И ние също най-сетне се чувствуваме у дома си. Вечността е в този миг, любовта е край нас, ние почти тръпнем, задъхваме се — толкова дълго я чакаме!

Да не забождаме с игли пеперудите. Само да ги следим с поглед и да ги чакаме — те ще се върнат. Да вярваме, че ще се върнат. Кога?

ГОСПОЖА ЖОЗЕТ

Госпожа Жозет живее в една кула. Настанила се е на седмия етаж на булевард Страсбург и не слиза почти никога оттам. Тя е дребна тъничка жена без възраст, с лишено от чар лице. Грижи се за хорските коси. Обезмазнява ги, сгъстява ги, лекува ги, усилва растежа им с благоуханни билки. Повече от петнадесет години ходя при нея от време-навреме. Госпожа Жозет не се е изменила, не е мръднала дори. Откъсната от света, същинска монахиня, нравоучителна и понякога мърмореща; сините ѝ изпъкнали очи излъчват увереност, носът и е гърбав, устата леко свита. Наистина няма чар. И сякаш се гордее малко с това. Ненужни, излишни неща.

Обстановката, в която живее, също е без чар — все едно манастир, но без никаква тайнственост. Дребнобуржоазен аскетизъм. Три никелирани кресла, пред тях легени, всичко показва, че това не е някакъв си суетен фризьорски салон, а място за хигиена, медицина. „Косата — казва госпожа Жозет — доби голямо значение в наши дни. Един големец не може да си позволи да бъде плешив.“ Питам се къде ли е прочела това? В стаята също така има шкаф за билките, чекмедженца с номера (никакви магьосничества при госпожа Жозет), навсякъде пластмасови завеси, зелени растения и картина, изобразяваща връх Ванту. В нейната стая, където съм влизала два пъти, за да се обадя по телефона, има само малко тясно легло, маса от акажу и етажерка в бретонски стил, върху която са наредени няколко сувенира, пирографирана кутия, кукли в национални носии или от налепени миди, пожълтели снимки, пощенски картички — видях една, която и бях изпратила преди три години от Нормандия — и книги. В кухнята има бюфет в модерен стил и съдове, някои взети на изплащане, някои — запазени опаковки: кофички от мляко и други; малка маса, табуретка и котлон, върху който къкрят билки. Не съм влизала в банята.

Едно момиченце от кооперацията прави покупките на госпожа Жозет. Тя излиза само веднъж в месеца...

Само веднъж, за да се посъветва с една ясновидка (на която вярва). Какво я пита? „О, аз я оставям тя да говори. Бъдещето, прогресът... Мисля, че ще стигнем дотам да общуваме с духовете. Смешно ли ви е? В това няма нищо свръхестествено. Нещо като телефона. Духовете са тук, около нас, липсва само апарат... Разбира се, искам някои съвети от госпожа Гюлбанкиан за моите малки спестявания.“ Такава е госпожа Жозет, уравновесена, здравомислеща, практична, както се казва, и с връзките си с оня свят, както и в борсовите сделки. Защото тя всеки ден чете за курса на борсата, купува и препродава по телефона акции и общуването ѝ с духовете е толкова реално, колкото и връзките и с нейния борсов агент. „Толкова удобно е — казва госпожа Жозет, докато маже и разтрива нечия глава — да нямаш личен живот.“

Госпожа Жозет се влюбила веднъж. Ще разкажа за любовта и. Била деветнадесетгодишна и мечтаела да следва медицина; запознала се с един студент на нейната възраст Жорж. Влюбила се в него безнадеждно. Никога не била красива, казва тя, пък и сама чувствувала, че не е в природата и да притежава каквото и да било. Жорж ходел на лекции и учел за изпити с Жозет; той успял, тя пропаднала. Това също било „В природата ѝ“. Той се свързал с друго момиче на име Моник. „Истинско удоволствие беше да ги вижда човек заедно.“ И тя си доставила това удоволствие, придружавала ги на кино, угощавала ги, като се върнат. „Имах семейство, бях щастлива.“ Жорж се оженил за Моник; Жозет им станала свидетелка. Родило им се дете: Жозет станала кръстница. Избухнала войната. Жорж бил евреин и го изпратили в лагер. Жозет приела в малкия си апартамент обляната в сълзи Моник и бебето. „Човек е много нещастен, когато има какво да губи — казва тя. — Аз никога не съм имала нищо.“ Тя хранела Моник и детето, изпращала колетти на Жорж и работела в козметичен салон. Моник казала на една обща приятелка: „Жозет е добра, но е студен човек.“

„Това е вярно — казва госпожа Жозет, — нямам нейната чувствителност. Но съжалявам за това.“ Жорж се върнал, Жорж умрял. „Моник го изживя ужасно. И все пак аз съм сигурна, че Жорж не ни е напуснал. Погледнете колко прилича на него детето! Всичко в природата би изглеждало необикновено, ако умеехме да го виждаме.“ Госпожа Жозет не иска от своята ясновидка да общува с Жорж. „Преди

всичко — казва тя — той може би е разбрал и не искам да го безпокоя. Освен това не би било, струва ми се, деликатно да се държа така спрямо Моник.“

На бретонската етажерка няма снимка на Жорж. Госпожа Жозет не смята това за необходимо.

Госпожа Жозет няма телевизор. Тя чете вестниците старателно от първия до последния ред и има памет, необременена с лични спомени. Щом и кажа, че отивам да изнеса лекция в Бордо, тя ми разказва спокойно, докато сапунисва косата ми: „Бордо е хубав град, малко студен, с толкова и толкова жители. Повечето къщи са на два етажа и имат вътрешна градина. Жените са кокетки и предпочитат да си шият при неизвестни шивачки, отколкото да си купуват конфекция... Исторически...“ Прекъсвам я:

— Ходили ли сте в Бордо, госпожа Жозет?

— Не е необходимо да отидем някъде, за да опознаем мястото — отговаря тя.

Госпожа Жозет знае адреса на много лекари, лечители с игли, ясновидки; може да ви каже къде да заведете децата си през ваканцията, къде да си купите абажур, да учите китара или да получите първа помощ. С памет, четене и самота намира разрешение на всичко.

— Обичам работата си — казва тя. — Докато ръцете се движат, имам време да мисля.

Както и:

— Няма да си купя телевизор, защото това ще ми пречи да мисля.

За какво, госпожа Жозет, за какво? Винаги ми се е искало да я запitam; въздържала съм се само защото би могло да ѝ се стори неуместно.

Когато изразят изненадата си от уединения живот на госпожа Жозет („Никога ли нямате желание да отидете на кино? Да видите какво става?“ „Чета всички вестници, госпожо, виждам клиентите си. Това ми е достатъчно.“), тя обича да казва известния анекдот за битката при Марна. Непрекъснато питали Пиер, шофьора на генерал Жофр: „Кога ще свърши войната, Пиер? Какво казва генералът? Говори ли за това?“ Но генералът си мълчал. Един ден на обичайния въпрос

Пиер отговорил: „Да, каза ми.“ „И какво ти каза?“ Попита ме: „Пиер, кога ще свърши войната?“

Госпожа Жозет не вярва в прекия опит.

— Винаги съм гласувала с „не“, против президента Де Гол — казва тя.

— Защо?

— Въпросите, които поставя и на които трябва да се отговори с „да“ или „не“, не са ясни. Не са правилни граматически. Възможно ли е човек, който не знае граматиката, да бъде добър президент на републиката.

Дали умът ѝ е прост, блестящ? Или е тежък случай на върховна тъпота? Неизвестно, никой не може да бъде сигурен. Думите ѝ падат като камъчета във водата и правят кръгове.

Ръоне, дъщерята на Жорж, кръщелницата на Жозет, се омъжила за някакъв млад германец, евреин, вярващ, ако не той, поне семейството му. Ръоне и майка и мечтаели за голяма сватба с орган, с благословии, с шлейф. Кюрето поискало младият Гюнтер да се покръсти. Той се поколебал. Когато го представили на госпожа Жозет, тя му казала: „Аз нямам религия, господин Гюнтер, и чакам да приема някаква. Но няма смисъл човек да променя религията си без причина. Нали не сменяте семейството си? Вярвайте ми, нещата се променят, не ние променяме нещата. Ако трябва да станете католик, то ще дойде от само себе си. Ако Ръоне ви кара да смените религията си, както човек сменя дрехата си, вие просто ще се ожените дегизиран, и нищо повече“ Гюнтер отказал да се прекръсти. Не вдигнали голяма сватба. Ръоне и Моник се разсърдили на госпожа Жозет.

СМЪРТТА НА ЛЕЛЯ

Тя се променяше толкова малко — или поне отпаднаше така тихо, — че дълго я смятахме своенравна, тиранична, великодушна, злобарка, несговорчива, отвреме-навреме детински удивена: „Вие ме обичате, няма наистина ме обичате?“ и отново неприятна с наслада, с черен хумор, граничещ до садизъм, смешна, благородно глуповата, упорито бранеща независимостта си, дори когато тялото и ставаше все по-зависимо от другите, променяше се толкова малко, че бяхме я помислили за безсмъртна. Беше деветдесет и три годишна.

Най-важната и черта несъмнено беше гордостта; но гордост крайна, стигаща до глупост. Колкото повече имаше нужда от другите, толкова повече смяташе, че е въпрос на чест да бъде непреклонна и непоносима.

На Жак казваше:

— Хубаво ме гледаш, но не се престаравай, личи си, че не го правиш от чисто сърце!

На мен:

— Имате добро сърце, мило дете, но колко сте схваната! Уж да ми помогнете, пък ми причинявате болка!

На портиерката, чудесна жена, голяма бърберица, която смяташе, че я разсейва, като ѝ приказва:

— Да не мислите, че хорските нещастия ме интересуват?

Когато, за да разнообразим менюто, ѝ занасяхме някое лакомство или ястие, специално приготвено в къщи, подхвърляше:

— Точно каквото не го обичам!

Или:

— Повдига ми се само като го видя.

Накрая все го обръщяхме на смях.

После изведнъж, както си беше в замърсеното легло, осеяно с трохи, със стари кутии, стари вестници, до които не даваше никой да се докосне, тя ни питаше:

— Неприятна съм, нали? Такъв ми е характерът, деца. Винаги съм казвала, каквото мисля. Накрая ще спрете да идвате...

И в кръглите ѝ като на стара птица очи се прокрадваше неописуем оттенък на боязливо комично съжаление, както и готовност да избликне облекчение, защото тя знаеше, че ние пак ще дойдем въпреки всичко, а именно от това „въпреки всичко“ имаше нужда, за да се успокои, и с обидите, с нетърпението, с неприветливия си прием тя смяташе, че показва независимостта, необходима за гордостта ѝ, че това е някакво безсмислено задължение, за да не изглежда, че проси милост, да не отстъпи нито крачка пред болестта и пред безсилието: така разбираше тя благоприличието. Но когато започвахме наистина да се дразним и се отчайвахме, този изпълнен с комично съжаление поглед ни припомняше, че все пак се държи така само от благоприличие и че много ни обича.

НЕДЕЛЯ

Ставам в осем и тридесет, за да приготвя кафето, решена да прекараме тази неделя в ред и дисциплина. Измивам се и се обличам. Ще гледам на нещата малко по-отвисоко и няма да се размеквам. Събуждам децата насила. Възражения. Изкарвам кучето. Закуска в най-разнообразно облекло. Даниел, гол до кръста, свири на китара в един ъгъл на леглото, върху което поставям подноса. Кучето скача върху Жак, за да го събуди. Двете котки го следват важно и се настаняват близо до кифлите. Няма захар.

Косът свири със страшна сила. Песента на Даниел го дразни. Полин е навлякла набързо някакви големи гащета (дали са на Дани? Или на Жак?), които стигат до коленете ѝ и имат чудесна, съвсем видима цепка; тя иска да отиде на църква в това одеяние. Казвам на децата да оправят леглата си (първо подканване, от което в същност не очаквам кой знае какъв резултат), мотивиран отказ: те предпочитат да повторят най-напред пиесата, която подготвяме за Коледа, „защото после няма да имаме време за репетиция. Докато леглото...“ Колебание от моя страна. Репетираме. Жак отказва да стане. Имал пристъп на лумбаго(?). Щял да пази Хуанито, когото Долорес ни повери, тъй като отиде „на танци“, както всяка седмица, и който се търкаля по килима. В десет и десет решаваме изведнъж да вървим на църква. Никъде не мога да намеря левия си ботуш: Хуанито го е забутал някъде. Венсан има огромна дупка на обувката си, просто се вижда.

— Обуй кецовете си.

— Не мога. Хуанито ги хвърли във ваната...

Те са още там. Изваждам ги, оставям ги да се сушат. Венсан тръгва за църква както е, аз набързо нахлузвам друг чифт ботуши, които пристягат панталона ми, сякаш току-що съм слязла от коня. Малките са лошо сресани; Полин се върти безспир.

— Не обичам църквите! — казва тя.

— Не си длъжна да ходиш на твоята възраст — отговаря Алберт.

— Не обичам църквите, но обичам да боготворя тази преждевременно развита еретичка.

Връщам се — единадесет часът. Къщата е нагоре с краката. Трябва да отида да купя нещо за ядене, да прескоча до Батиньол, за да видя леля и да ѝ занеса обед, да разтрия Жак с помада с пипер (имам сляпо доверие в това лекарство), да приготвя обеда. Децата упорито отказват да оправят леглата.

— Трябва първо да вземем малко въздух.

Но те не могат да вземат въздух в Люксембургската градина без нова топка. Кучето Дюк ги е изрѣфало всичките. Изрѣсвам се десет франка.

Провизии: мъкна тежък товар по целия булевард Сен-Мишел. На Даниел му трябват няколко „по-специални“ консерви, за да устрои малко предколедно пиршество с приятелите си. Кратка спирка в къщи, за да разтрия Жак. Той охка. Около леглото се трупат сандъци, предназначени за предстоящото ни преместване. Няма да мога да се върна от Батиньол преди два часа, а Жак е гладен. Не иска да ни чака с децата за обед. Бързо яйца и вино. Заразена от него, и аз сядам на леглото да хапна и пийна. Отпускане. Един и половина. Бързо в Батиньол. Дълго пътуване. Опитвам се да си представя конското на леля и се улавям, че мисля за коледните подаръци.

Пристигам. Нося ѝ пиле. Леля ме посреща сърдечно.

— Когато ми се иска да видя Жак, идвате вие — казва тя, — а когато ми се иска да видя вас, идва той.

— Много жалко, лельо.

След като принципът е спазен и независимостта — ненакърнена, тя се разнежва и дори се размива, като си припомня младостта си.

— Довиждане, лельо.

— Не е ли още рано?

— Ако не тръгна, ще стане късно за обед...

— Глупости.

Завръщане. Толкова по-зле, вземам такси. Пристигане в къщи. Жак дреме. Даниел се е окопал в малката си стая с един-двама приятели и вдига страшен шум с разните си електрически инструменти. Косът свири свръхвъзбуден. Леглата не са оправени.

Приготвям топено сирене с вино — ястие, което дъщерите ми обичат и което става бързо. В същност те не обичат почти нищо.

Отгоре на всичко предната вечер Даниел извадил да пие нещо и оставил хладилника отворен — котките бяха изяли месото, определено за неделната трапеза. Казвам му го.

— О, няма значение — успокоява ме мило той, — аз обядвах в ресторант.

Нов поднос върху леглото, топено сирене, дълги вилици, децата са възхитени, това се казва работа.

— Така татко няма да се чувствава сам.

Жак се е събудил — едната котка е до главата му, другата върху корема му, той се смее. Разбирателство.

В последния момент забелязвам, че няма спирт. Два и половина е. Най-малко. Всичко е затворено. Децата обикалят из къщата, за да поискат назаем от съседите. Донсят: миниатюрна машина за смятане (реклама на „Скоч“), сгъваем метър, стар брой от „Пие Никеле“; две топки за коледно дърво три карамела и едно захарно петле. Съседите да не са помислили, че събират помощи за бедните деца! Отчаяни, сипваме в спиртника старо запазено уиски. То не гори така добре като спирта, но все пак върши работа. Жак се оживява, като пие бяло вино. Даниел дава своя принос, като ни разказва какво е ял в ресторанта. Всеобщо добро настроение.

Следобед репетираме малката пиеса. Полин, която играе много талантливо крокодил, няма предни зъби. Затова всеки път, когато заяви: „Погледнете зъбите ми“ — предизвиква луд смях.

— Крокодилите също имат млечни зъби — заявява тя.

Разпален спор. Крокодилите сменят ли зъби?

Седем часът. Нов поднос, върху който са сложени най-странни припаси: наденички, варени яйца, останки от спанак поднесен в чаши — внезапна грижа да не оставим много чинии за миене на Долорес. Гледаме някакъв уестърн по телевизията. Трябва да призная, че е увлекателен. Толкова увлекателен, че забелязваме твърде късно как децата са се съблекли, без да изпускат от очи Марлена Дитрих, и са осеяли пода с дрехите си. Люк се кани да легне върху тях: Жак избухва. Кратка експлозия, напълно неефикасна, но ритуална. Полин усеща и се прави, че уж плаче.

— Лошо възпитани деца! Дори леглата си не са оправили! Използват умората на родителите си!

И тъй нататък.

Милите дечица стоят мирно, прибират дрехите си и ги отнасят в трапезарията, където пак ги струпват на куп, само че този път на бюфета. Котката ще отиде да спи върху тях вместо кучето. Все пак е по-чисто. После се връщат за общата молитва толкова радостни, така ведри, че да ти е драго да ги гледаш.

— Мисля, че последните дни тук ще бъде върхът — казва Жак успокоен.

След три дни се местим в друга къща.

Най-сетне лягаме да спим! Към полунощ внезапно ще ни събуди Даниел, разтревожен дали „будилникът е навит“. Поговорваме малко, допива ни се плодов сок, пак ставаме.

Понеделник сутрин излизам рано. Трябва да се съсредоточа, да събера мислите си... Но докато прекосявам трите стаи, за да отида в банята, един след друг като сменящи се часовои в мрака се надигат гласчета.

— Ти ли си, мамо?

— Ела да ме целунеш...

Къде отиваш?

Моята програма никога не се променя, но всеки ден ме питат: „Къде отиваш?“ Един ден отговорих раздразнено на Алберт:

— На бал. В Елисейския.

Но тя ми отговори:

— Приятно прекарване.

И отново заспа.

ОТ КАРТОН Е КЪЩАТА

Венсан пее:

*От картон е къщата,
от хартия стълбата...*

Точно такава впечатление имам и аз. Всичко го потвърждава: безпорядъкът из стаите; чудноватото облекло на моите деца. (Даниел е в юношеския период, когато косите стигат до раменете; накичен е с пръстени и верижки и прилича на млад варварски вожд или на статист от Опера-Комик); нередовните ни доходи, утежнени от нередовното ни стопанисване (непрекъснато смятаме и пресмятаме средствата си, икономисваме от прането, от тютюна, от марките — едно лято Жак, обзет от бяс за икономии, си науми да се храни само с мляко и се разболя от жълтеница, а после даваме вечери за двадесет души, поднасяме патици с портокали в кухненски чинии), лошият навик да наемаме прислужници по вида им: „Интересно лице... Издава характер“ — преценява Жак, отметнал глава, притворил очи пред изненаданата кандидатка. Аз пък в лекомислен порив на симпатия вземам да ми мие чиниите една бъдеща флейтистка, да ми бърше прах — момиче с извънбрачни близнаци, да ми готви симпатична пияница, бивша лавкаджийка във войската. Този метод на избор по хубост и взаимно влечение рядко е давал добри резултати, поне на домакинска почва. Бившата манекенка си отиде, обува в моите обувки, алкохоличката носеше най-малкото ми дете Полин с главата надолу и се опита да я напъха така в столчето, флейтистката изгори няколко нагреватели по метод, чиято тайна остана неизвестна за нас. Тъй или иначе, в постоянен конфликт с най-различни внушителни институции (вноски, творчески фондове, осигуровки, да не говорим за вечно закъснелите преки и непреки данъци, за натрупаните предупреждения) започвам да се безпокоя и от вечно скъсаните копчета, от чорапите и

гащите без ластик, от изгорелите крушки, които никой не сменя, от развинтените брави (дали и в другите къщи някой развинтва бравите на вратите? Никога не съм виждала да липсват брави по вратите на нормалните семейства. Откъде намират време да ги сменят? Също така никога не съм успяла да установя самоличността на тайнствения развинтовач на брави и на някои други дивашки прояви).

„От картон е къщата...“ Често съм се питала: моя ли е грешката? Нормално ли е това? „От хартия стълбата...“ Цялата къща ми се струва книжна, от хартия като тази, която търпеливо изписвам и която след това изцяло ми убягва, като разпилените навсякъде детски рисунки, като платната, които Жак трупя под стълбището, като отворените книги, незавършените поеми, колажите от гланцова хартия и многобройните дреболии без стойност, които идват и се запазват у дома много по-дълго от скъпите саксонски миниатюри (тук нищо от скъп саксонски порцелан не се задържа повече от седмица): всичко това образува обаянното, леко и неустойчиво съдържание на нашата къща.

Всичко се чуши, праши се, изчезва, освен най-краткотрайното. Няма ред, няма определени часове, няма менюта и работа ли е нашето — търпеливо да нанасяш бои по платната и черни букви по хартията? Справедлива оценка на нещата нашите деца показват изключителна сръчност в изработката на фигури от картон, с най-голяма лекота правят скици, колажи, пишат поеми, играят в пиеси, танцуват, пеят, смеят се, плачат, но не си мият зъбите, забравят чантите си, като отиват на училище, носят лоши бележки с обезоръжаваща усмивка и, общо взето, ги бива за всичко, с изключение на онова, което се смята за нормално съществуване на ученици на тяхната възраст.

Приятелите идват и си отиват, вечерят и обядват. Дори най-различни животни се настаняват в къщи, уж сами. Загубена котка, намерено куче. Червена рибка, спечелена на лотария, е достигнала днес патриархалната възраст четири години. Гълъб със счупено крило се приюти един ден под стълбището; като ни видя, започна да се катери мъчително по стъпалата и спря пред нашата врата. Немаше съмнение. Той идваше у нас. Венсан го подслони за три месеца в стаята си. Бързо опитомен, гълъбът седеше нощем на възглавницата до главата му. Вълнуваща гледка за този, който не виждаше в какво състояние е стаичката, разпилените навсякъде зърна и мръсотииите,

които гълъбите имат навик да правят и които, както пишат вестниците, „опозоряват“ статуите. Стаята на Венсан беше цяла опозорена.

Не говоря за дребните животни, водните костенурки, донесени от нашия приятел Боби, който учи децата на основните правила на класическия танц („Един добър частен учител по латински щеше да свърши много повече работа“ — казва моята приятелка Жан, но наша ли е грешката, че приятелят ни е танцьор, а не учител по латински), временно появили се хомяци, кученца, „поверени“ на Долорес от съседите, който отиват на курорт, кос-певец (и то какъв!), който кучето излапа, заек, спечелен от Долорес на лотария, който направи неизползваема за две седмици втората баня — наша гордост.

Куче, котка, гълъб, заек, всичко необходимо за детска зальгалка — китка, китка магданоз. Книжна къща, къща с вечно зеещи врати, напразно се мъча да ги затворя, да запуша цепнатините, през които всичко се губи, всичко бяга, всичко влиза.

Но трябва ли да затварям, да запушвам, да подреждам, да сковавам?

ДОБРИ НАМЕРЕНИЯ

И все пак Жак и аз се оженихме с толкова добри намерения! Всичко подредено, всичко на мястото си. Имаше време, когато бяхме опиянени от всичко разумно. Щяхме да престанем да бъдем деца, щяхме да станем семейство за пример, улегнало, от каквото нашите деца (сигурни вече) щяха да имат нужда. Това беше истинско разхищение на практически мечти, романтизъм отзад напред, който ни правеше голямо удоволствие. Много им здраве на Венеция и на Моцарт! Ние говорехме вече само за етажерки, за панери с бельо, за бъдещи бюджети. Излизахме, за да купим от общинския пазар хромирани кранчета за чешмите, по-евтини, отколкото при търговеца на бои и железария (спестявахме по 0.95 франка на кран), а после се озовавахме в някой китайски ресторант и изхарчвахме десет пъти повече от цената на кранчетата. Но винаги под надзора на нашите образци — идеалната и призрачна двойка, която ни преследваше, ние се преструвахме, че сме отишли там „уж да си поговорим сериозно“.

Връщяхме се късно, пияни от лошо червено вино, стиснали все пак в ръка изписани с цифри листчета, които веднага загубвахме.

Защо това идеално семейство никога не се превърна в действителност? Защо бюджетите, така добре нагласени, никога неприложени, умело скалъпеното остана на книга, големите приказки (Жак: „Никога животни!“ Аз: „Ще прочиствам всеки ден основно по една стая!“) веднага отиваха по дяволите? Животните дойдоха, стаите се претовариха с предмети (още една голяма приказка: „Никакви дреболии“), което прави почистването много трудно... Всичко поникна около нас като растенията в джунглата. Живяхме десет години с илюзията, че „веднъж да се преместим“ и после се преместихме.

Отварям скоба за дреболиите. Долорес казва: „Поне да струваха нещо!“ Ами нали точно това, че не струват нищо, е нашето извинение!

Общо взето, прост процес. Крановете никога не бяха поставени. Дръжките на вратите изчезваха една след друга. Прозорците престанаха да прилепват добре, макар че у предишния собственик са

се затваряли както трябва. Умивалникът, към който се отнасяхме без дължимите грижи, упорито се запушваше въпреки седмичната намеса на един водопроводчик на средна възраст и средно трезвен, който ми правеше галантни предложения. Ваната беше по-сговорчива, тя даваше изобилно топла вода и ни приемаше по цели часове в обятията си, понякога в доста голямо количество, Но за да ни покаже все пак, че запазва разстоянието помежду ни, отказваше, с посредничеството на една своенравна запушалка на дъното, да се опразва. „Накарай го да смени запушалката“ — казваше Жак всеки път, когато четеше „Монд“ във ваната. „Разбира се, скъпи...“, но водопроводчикът възразяваше: „Хайде де, малката, няма да се тревожим за една запушалка! Оправяйте се и така. Трябва само да я държите, докато се опразни.“

И ние я държахме — Долорес и аз, прегънати на две, с разкривени от усилието лица, с ръка до рамото в изстиналата вода, която бавно се оттичаше. Но най-често не я държим и ваната стои пълна по няколко часа, чудесен случаи за децата да пуснат цяла риболовна флотилия (резове, когато решим да я опразним) и на Хуанито да се отдава на научни опити: потопяване на котка, на купа за салата, на том от произведенията на Балзак от библиотека „Плейад“, който, след като прекара три-четири пъти в течен елемент и бъде изсушен на котлон, така се изменя, че заприличва на морски трофеи, на столетна гръцка амфора, на рак, отпечатан върху корали. Тъй или иначе, много сме доволни от ваната, стара, малко капризна, но благосклонна по свой начин дама. Не бих могла да кажа същото за двата стола, който хлътват под нас, за шкафа с хранителни продукти, който лукаво все прищипва пръстите ни въпреки всички грижи и ремонти, на хладилника, който още от първата си младост упорито произвеждаше през нощта необяснимо количество хладка вода, в която потопяваше поверените му храни, и с възрастта не се научи да се съдържа. Бюфетът непрекъснато губеше ключовете си — какво да се прави в един и четвърт, когато децата тропат с крака: „Ще закъснея за училище“, а няма съдове? „Сандвичи“ — казваше Кати, закрилница на домашното огнище, която малко трудно се смущава. Естествено, децата приемат с овации това разрешение, както и всичко неочаквано; и докато ги тъпчем с хляб и сирене, котката Такси с наслада ръфа своя бифтек от конско месо. Разочарован без съмнение от подобно отмъщение (колко ритници е получил само!), бюфетът презрително

хвърля ключа, скрит в една кърпа за ядене. Този път — провал. Пак ще ни прищипва. В неговите херметически затворени крила се сгромоляват необяснимо, но ефикасно, разни съдове. Много супени чинии, смело поставени върху купчина чаши във въздушен архитектурен стил, докоснати от ръката на Кати, намират там своя преждевременен край.

— Също като сътворението на света на Дариус Мило^[1] — казва Алберт малко високопарно.

Полин надава радостни викове: в катастрофата е намерила загубената си от много седмици сребърна чашка за яйца. Кати замислено гледа това стълпотворение. Казва:

— Някой ден все ще трябва да се купи нов бюфет.

Тя ни разбира.

Изобщо да не говорим за електрическите крушки. Доставяме ги в такива количества, че би трябвало да изливат снопове светлина като по дворецките балове, в големите магазини на Коледа, в Орли, в „Риц“. Но у нас те се забавляват да избухват внезапно, да изчезват тайнствено, претърпяват странни метаморфози, служат за най-разнообразни опити. Боядисани в синьо или в жълто, предпочитат като Ахил кратък и славен живот пред дълго мрачно съществуване под абажура (впрочем ние нямаме абажур, а пластмасови кълба, чието предимство, като се нагряят, е, че омекват и могат да се моделират като глина). На тайния живот на електрическите крушки у нас може да се посвети цял том. Ние сме се примирили да се отнасяме към тях като към балерини от Операта, които струват скъпо, лъжат ви, напускат ви, но без които не можете да минете. Не, нас ни вълнуват най-много завесите. Защо в къщите, където живеем, никога няма завеси?

---

[1] Френски композитор (1892 г.). — Б.пр. ↑

ЗАВЕСИ

В един ден на дълбоко отчаяние в Нормандия във вилата, чието название само сякаш дава свидетелство за уважение („моята вила“ или „нашето малко имение в Нормандия“, звучи добре), трябваше да установя въпреки дългото очакване, достойно за влѣхвите, че завесите не бяха дошли да се закачат на нашите селски прозорци. При това си ги представях толкова ясно на червени и бели квадратчета, много „битови“, а Жак ги виждаше по-скоро на бели и зелени райета — повод за спокойни спорове в нашето младо семейство, в което участваха и децата, мечтаещи по-скоро за завеси на цветчета. Всичко това е много мило в духа на американските филми, където чудесни семейства живеят, обградени с миксери. Но завесите не идваха въпреки нашата надежда. В Париж с годините бяхме се пообезкуражили, тъй като ставаше все по-ясно и по-ясно, че завеси няма да се явят. Съседите бяха добили навик да зяпат как нашите деца нахлузват гащите си, а пък ние, обзети от свенливост, се обличахме в антрето, което нямаше прозорци. Но на село, насърчени от зелените ливади, от ябълковите дървета, отрупани с цветчета или плодове, пак се обнадеждихме. Къщата просто зовеше за завеси, факт неоспорим. Почти чакахме те да долетят някой хубав ден като лястовички през прозореца. Жак казваше отвреме-навреме с нетърпение, укротено от присъщия му оптимизъм: „Все пак странно е, че тук няма завеси.“ Аз се съгласявах. Тръгвахме на църква или по покупки. Отивахме, връщахме се с кола, пълна догоре със зелки, с карамели, с илюстрирани списания (не бива да се забравят фотороманите на Долорес), с цигари, с конквистадорски галион, но без завеси. Тяхното отсъствие всеки път все повече ме поразяваше. В сърцето ми стенеше домашният дух на Фландрия. Докато един ден истината блесна жестоко и ме съкруши, аз се огънах пред съдбата — ние никога нямаше да имаме завеси.

Има хора, които не са създадени за завеси. Има хора, на които чиниите никога не са от един и същ сервиз. Има хора, чиито камини

винаги пушат и които не се спогаждат с бюфетите. Има хора, в чиито коси не може гребен да влезе и които не се поддават и на най-трайното къдрене. („Какво да се прави — казват огорчени очарователната госпожа Елиан или още по-милият Жан-Пиер, които понякога се опитват да цивилизоват косите ми. — Теглите си един гребен и повече не ви е грижа!“) Децата на тези хора имат зле поддържани зъби, обувки с развързани връзки, мастилени петна по празничния пуловер, изпокъсани копчета и „Тримата мускетари“, скрити в училищната чанта между сплесканата дъвка и ключодържателя. Какво да се прави? О, моя позлатена Фландрия! Порцеланови мечти, домашен дух за гледжосани стомни, лъскав паркет, празнични рокли! Едно единствено лале във ваза, забравена на масата, книга, която ще намериш там! Шкафове за бельо.

Плаках. Помолих се. Написах стихотворение, ние никога няма да имаме завеси.

Един приятел ми подари сметководна книга. После чудовищна щипка за писмата, на която бяха написани следните думи (заканителни): „Не забравяйте“. След това много хубава синя птица, на която да забождам иглите, явяващи се и изчезващи от къщата като змиорките в океана. Опасно положение. Той започваше да отстъпва. Накрая ми подари книжно цвете без каквото и да било полезно предназначение. Още един пропуснат шанс. Заразата беше действувала.

ПРЕДМЕТИ

Има обаче и предмети, които ни обичат. Хвърчилата например. Мексиканските касички, малки ухилени глави, закачени над пианото. Музикалните инструменти (за големия ми син банджо, китара, саксофон, кларнет, конгоански барабан и понякога в добавка ударни инструменти). За дъщеря ми Алберт — пиано, за мен китара. Мъжът ми притежава виолончело, на което рядко свири, но чието шишкаво присъствие му носи тайно удовлетворение. В лицето на нормандския ангел Катрин, която прекара у нас от четиринадесетата до осемнадесетата си година, имахме упорита флейтистка. Долорес беше царицата на фламенкото. Даниел дирижираше преходни, но шумни джазови оркестри (една от най-преуспелите групи беше разтурена, защото разочарова на 14 юли опиянената тълпа в Аркьой-Кашан с твърде несъзвучно изпълнение и под влияние на алкохолните пари завърши, като се изпотръшка на украсената с трицвет естрада). Най-сетне имахме и един индийски кос, който беше обучен да подражава човешки глас, но след като беше започнал с пресметливо презрение да лае като куче, се върна към музиката, реши, че радиото и телевизията са негови съперници под нашия покрив, и започна да издава такива пронизителни и мощни звуци с широта и разнообразие, които не отстъпваха по нищо на гласа на Има Сумак, потомката на ацтеките, американския славей. У нас виреят още кукли, калейдоскопи, празни буркани (без капаци), бутилки със странна форма (за които всички се надяваме някой ден да се преобразят в лампи), обувки (от който нито един чифт, дори износен, не се решава да ни напусне — най-сетне Даниел, който е предприемчив, ги накачи за известно време с пирони по стените на стаята си: така поне знаем къде са). Връв, шишета от скок, издънени ракитови кошници, пъстроцветни тапети (твърде малки, за да можем да си послужим с тях), шалове (как си представяте да излезете от къщи, усукани в триметров шал? Котките много ги харесват), книги, металически щипки, рамки без платна, платна без рамки, ръждясали шейкър за коктейл и лопатки за торта с тайнствен

произход, лекарства, които никой не взема. Куки. Класьори, в които нищо не е класирано. Стилата и четките за зъби ни са верни другари. Ключовете, макар и малко склонни към шеги, се увеличават и се размножават в голямо количество, големи и малки, ключове, които никога не стават на никоя ключалка. Някои от тях са големи колкото нокът. Дали не сме били лилипути в някое предишно съществуване? Загледах се веднъж замислено в такова едно ключе. Никога не съм имала ковчеже с бижута, нито кутия с ключе, нито дори микроскопично калъфче... Касичка? Калъфче за златен гребен? Кутия за конци и игли, вечно мечтана, ни кога непоявила се, както завесите.

— Не се тревожи — казва Полин, която ме заварва загледана в ключето. — И то ще порасне като другите. Само малко бавно се развива.

ПОЛИТИКАТА

Госпожа Жозет. Ако излизах, щях да отида на манифестацията на Трокадеро, защото съм солистка.

Аз. Солистка сте, пък винаги гласувате „не“.

Госпожа Жозет. Това няма значение. Въпрос на граматика. Нали ви казах. Вашите студенти са истински ужас!

Аз. Вие срещу студентите ли сте, госпожа Жозет?

Госпожа Жозет. Разбира се. Те приказват, вдигат шум, вместо да действуват, да вземат местата на всичките тези чудовища и да променят донякъде онова, което не върви. Нали чувате вечните им обещания: увеличение, увеличение... И след това пак инфлация, а като не можеш нищо да си купиш, за какво ти е увеличението? Аз разсъждавам. Потребителската способност трябва да се увеличи, а не курсът на парите. А потребителската способност не може да се увеличи, както е организирана. Трябва да се премахнат посредниците, да се преобрази организацията.

Аз. Със сила ли?

Госпожа Жозет. Защо не? Вашите студенти по-добре да вземат властта, отколкото да многоглаголюват в Одеон.

Аз. Вие сте по-голяма революционерка, отколкото си мислите, госпожа Жозет.

Госпожа Жозет. Аз ли? Аз съм от десницата, както и цялото ми семейство. Но съм наясно.

И това е вярно. Самотата и разсъжденията са направили от госпожа Жозет личност не като другите, напълно оригинална; може би не особено надарена в началото, тя се беше развила без прегради и сама не създаваше своето преобразование. Мисълта, че е от „десницата“ и бретонската ракла са наследени от семейството, затова тя ги пази почтително, без да ги преценява. Тя е удивителна картина от хубавите страници на Симон Вайл^[1] за съсредоточаването. Притежава

само тази способност, но тя и стига да си създаде вътрешен живот, който я удовлетворява. Не желае нищо повече.

— Работниците — казва тя — искат по-големи отпуски! Отпуски! За какво му е на човек отпуски, ако има любима работа и време да размишлява. Там е работата, че те нямат нито едното, нито другото, затова не знаят какво да искат. Както виждате, всичко трябва да се измени.

Понякога госпожа Жозет малко ме плаши.

---

[1] Френски философ (1909–1943). — Б.пр. ↑

БУКЕТЪТ

Жак и Даниел имат навик да се перчат с политическите си убеждения. Жак си служи с аргументи, общо взето убедителни, проявявайки напълно каталонска разпаленост; Даниел защитава най-крайни възгледи със северна студенина. Притиснатият събеседник бързо се обърква, замайва, зашеметява и дори мнението му почти да не се различава от тяхното, горещо вразумен или студено осъден, накрая отстъпва пред двойната атака или прекарва лоша вечер. Напразно се мъча да ги вразумя.

— Щом няма да говорим за интересни неща, защо да се събираме? Така е.

Напоследък каня в неделя на вечеря една приятелка, с която отдавна не се бяхме виждали, млада, приятна и хубава жена, но ето тя изведнъж наивно заявява, че била съвсем „демобиализирана“ политически. Очите на Жак пламват, лицето на Даниел се смразява. Ще щурмуват. Напразно се опитвам да подхвърля друга тема за разговор. Много късно. Пък и гостенката, смятайки, че това е светски разговор, не се измъква, не поема спасителната сламка и продължава да демонстрира изисканото си пренебрежение към пламенните убеждения. Жак започва битката умерено vibrato. Даниел спокойно басово. Поемат в унисон, но след десет минути кипват и започват да си отстъпват един на друг сличаната нещастница. Нападението се засилва. Жак заплашва с показалец, Даниел покровителствено слага ръка на гостенката. Процес, в който ролята на прокурора се изпълнява последователно ту от единия, ту от другия, а ролята на адвоката преминава съответно на противниковата страна. Защищавана, одумвана, обвинявана в най-лоши намеци, освобождавана поради смекчаващи вината обстоятелства, за които няма понятие дори, тя не може нито да продума, нито да изяде кускуса си, печално изстиващ в чинията. По липса на по-добро, опитвам да се намеся заедно с Андре, моя близка приятелка, привикнала и философски приемаща нашите избухвания. Викам колкото ми глас държи:

— Андре, гледа ли „Имало едно време на Запад“?

— Да — крещи и тя, — много ми хареса моментът, когато...

Гостенката за миг се измъква от опасното обаяние на двамата състезатели, които продължават двубоя.

— Страшно ми хареса — казва тя.

Седнал в края на масата, Боби, учителят по класически танци, влюбен в хармонията, ме разбира и се опитва да ми помогне:

— Американският филм, нали?

— Да, гледах го в Ню Йорк — казва гостенката.

Даниел не изпуска току-така тази фраза.

— Сигурно сте отишли нарочно?

Към Жак:

— Тя мисли, че Америка...

— Не, не го мисли! — възразява Жак.

Застанали един срещу друг, единият чудесен със самообладанието си, другият вълнуващ с разгорещеността си, как да не се възхищавам от сина си и от мъжа си, от жизнеността им, която ги изправя един срещу друг, от дълбокото разбирателство, което отвреме-навреме се проявява като примирие, след което състезанието продължава още по-разгорещено. Гостенката в същност им служи само за предлог, прехвърлят си я като топка, тяхното духовно и физическо здраве придава такова оживление на един съвсем формален спор. „Обаче като сме на едно и също мнение, да не би да спрем да разговаряме?“

— Вземи си малко месо, зеленчуци.

Напразно я каня. Убили са и апетита. Има си хас.

— Подобни личности стигат чисто и просто до предателство.

— Извинявай: до скрит фашизъм. Още по-опасен, защото е несъзнателен.

— Би могло да се допусне все пак... — казва Жак.

— Започнем ли да допускаме, ще допуснем всичко — заявява натъртено Даниел, Фукие — Тенвил^[1] с още жълто около устата.

Аз викам със силата на отчаянието:

— Андре, а гледа ли?...

Уви, самата Андре, пламнала във войнствен огън, възпиран единствено от многословността на сражаващите се, вместо да ми

отговори, се обръща към Венсан и неговата малка приятелка Силви, тринадесетгодишна, които питат:

— Какво казват те?

— Какво казват ли, деца? Цялата отговорност на човека е замесена в играта, това е. Не разбирате ли, че...

Всичко е загубено. Отивам да донеса сирене, придружена от Боби, който се вайка.

— Катастрофална вечеря, катастрофална!

Приятелката ми си отиде към десет часа, учтива, но пребледняла, с кръгове под очите, с мигрена.

— Колко е оживено у теб! — каза тя любезно.

На другия ден в банята — отлив. Жак и Даниел са обзети от угризения.

— Развалихме ѝ вечерта...

— А пък е толкова симпатична...

— И хубава, и съвсем не глупава...

И през ум няма да ѝ мине да дойде пак... Какво да направим?

— Ако ѝ телефонираме да се извиним, ще помисли, че ѝ се подиграваме...

На Жак изведнъж му хрумва:

— Да ѝ изпратим букет.

— Не е глупаво — казва Даниел. — Само че нали сме без стотинка?

Няма значение. Ще и напишат нещо любезно. Букет!

Изкупителният обред е извършен през деня. Вечерта отиваме, Жак, Даниел и аз, на коктейл у майка ми. Даниел среща своя приятелка, отскоро сгодена. Те се отделят в един ъгъл. След като засвидетелствувам нужното внимание, забелязвам, че Жак се е присъединил към двамата млади. Приближавам се и в същия миг чувам:

— Възхищавам се, че имате убеждения. Аз за съжаление нямам никакви, наистина никакви...

Спускам се към тях:

— Внимание! Спомнете си!

Те ми кимват успокоително. Майка ми ме дръпва, за да посрещнем нови гости. Отдалечавам се разтревожено. Двадесет

минути по-късно отивам при тях: Жак е много оживен, Даниел — много спокоен, момичето — поруменяло.

— Оставям ви — каза веднага то с очевидно облекчение. — Трябва да се видя и с други гости.

Хвърлям подозрителен поглед към сина си и мъжа си. Те извърщат очи.

— Какви ги наговорихте на горкото момиче?

— О, нищо... Кажете-речи, нищо... Малък спор...

— Хайде! Бъдете искрени! Пак ли букет?

— Мисля, че пак ще има букет — казва Даниел.

Това ще започне да ни струва скъпо.

---

[1] Фукие — Тенвил (1746–1795) — главен прокурор в Революционния трибунал. — Б.пр. ↑

РЕЛИГИЯТА

Леля се беше омъжила в 1914 година. Шест месеца след това любимият и мъж бил обявен за безследно изчезнал. „Така е пожелал бог — казва тя. — Не мога да кажа, че съм му признателна.“

Не помислила за втори брак след овдовяването и в трите мрачни и нечисти стаи на партера подслонявала, прехранвала, издържала един след друг и тиранизирала различни членове от семейството, изпаднали в затруднение, стараяйки се те да я напуснат, без да отнесат бремето на признателността: острите ѝ приказки и оскърбителните забележки за морала и безкористието им ги освобождаваха от това. Така тя се отказваше от топлата радост, че е помогнала — мъката на тази затворена, необщителна и добра душа. Държеше се грубо, иронично, безжалостно, потискаше желанието си за обич, останало и от сирашкото детство. Не пропусна никога, докато беше здрава, да носи веднъж в годината цветя на гроба на братовчедите, които я бяха отгледали „по милост“. „Дължа им ги, но не мога да кажа, че съжалявам за тях.“

Тя държеше точна сметка за рождените дни, за подаръците, за вниманията, които трябваше да „върне“ и бавната парализа, обхващаща с всеки изминат ден тялото ѝ, сигурно я измъчваше по-малко, отколкото мисълта, че няма вече как „да върне“, че няма да може „да връща“.

Пестелива и дори стисната за себе си, тя разпиляваше с предизвикателно великодушие нищожната помощ, която получаваше като вдовица от войната, и пенсията си от ПТТ. Необходимо и беше да вярва в продажността на тези, които идваха да я виждат. („Вземете тази банкнота, отнесете тази ваза, тази картина, тази дреболия, щом ви харесва, да, да, подарявам ви я!“) Непоносими и бяха обичта, добротата, състраданието.

И все пак, когато гостите и, изгубвайки търпение и виждайки сълзи на раздразнение в очите ѝ, приемаха нейния дар, тя им благодареше, като обръщаше по свой начин всичко на шега, бъдеща

съжаление, от което ставаше ясно, че разбира каква комедия ни кара да играем.

Така, когато не ѝ остана нищо друго, започна да обещава небето. „Добрият господ ще ви опрости, защото изпълнявате дълга си към мен.“ Тя самата беше изпълнявала при разни обстоятелства „дълга си“, вземайки всички мерки някой да не си помисли, че постъпва така от добрина или симпатия; така щеше да се почувствува слаба.

Бог имаше сметководна книга, той щеше да ѝ „върне“. Тя и не искаше повече, не би се осмелила да поиска повече. Държеше да се спазват ритуалите; когато абатът, който и носеше причастието, по липса на бяла покривка реши да мине без нея, тя запита: Нима без бяла „покривка се брой?“ Дребнаво съблюдаваше каноните на вярата. Не беше мила с никого. Нараняваше по десет пъти на ден тези, която я заобикаляха: портиерките с добро сърце, благотворителните дами, грубите прислужници, които ѝ отъмщаваха с отровни просташки приказки, но въпреки това се връщаха при нея. Ужасно и привлекателно.

Словесни двубои.

Една прислужница:

— Както се мъчите и както мъчите другите, по-добре да умрете!

Леля ми:

— А, така ли? За да ми приберете спестеното и да ми отнесете храната, нали?

Те се подсмиваха. Ние не бяхме груби като тези жени и излизахме огорчени. Може би не бяхме прави? Простата портиерка, свадливата прислужница, „гостенките“, които си запушваха носа пред миризмата на гнило в тази бърлога, пияницата, която леля беше прибрала за известно време и която ѝ крадеше банкноти по хиляда франка (а тя се преструваше, че не е разбрала), не я напуснаха.

Онази пияница, госпожа Елен, беше бивша певица от музикхол — хвалеше се, че уж я поддържали богаташи. Когато леля я беше приела, спяла под стълбището с котката си и както — разправяха, била любовница на въглищаря, който затова я прибирал там. Две чудовища. Подпухнала и разплута, тя се напиваше така страшно, че понякога влизаше в апартамента на леля на четири крака, строполяваше се в коридора пред кухнята и заспиваше там, без да изгаси газа и електричеството. Страхувахме се от пожар, от задушаване, мъчехме се

да убедим леля да изгони тази неудобна съжителка. Тя отказваше уплашено. „Да изгониш бедняк носи нещастие! Не, Жак, не я гонете!“ Той дълго се колеба и накрая предложи на госпожа Елен да поживее една седмица в хотел, след това тя пак се върна под стълбището. Мъртво пияна, но обляна в сълзи, с изкривена шапка, госпожа Елен дойде в черквата в деня на погребението. Портиерката, прислужницата стояха в преддверието — не се решаваха да влязат в църквата. Много ми се искаше да ги взема в нашия автобус до Пер-Лашез. Но нямаше да е „прилично“ според неумолимия уредник на погребението, с черна връзка и с траурна лента на ръкава, който „ръководеше“ траурното шествие.

БЕДНОСТТА

Когато отидохме в десет часа сутринта след смъртта на леля — тя още не беше вдигната от леглото, — последната ѝ прислужница Мари-Луиз, която е присъствувала на агонията и се е погрижила за нея, свиваше багажа си и оправяше леглото си, готова като войник да получи нашите нареждания.

— Веднага ли да си вървя? — запита тя; а малкият ѝ куфар от пресован картон беше до нея.

Къде ще отидете, Мари-Луиз?

— Ами не знам.

— Имате ли пари?

— Ами не.

Тази шестдесетгодишна жена, проявила доброта към нашата леля, се готвеше да си тръгне веднага, да се озове след малко на улицата. Без пари, без жилище и това ѝ се струваше напълно естествено. Беше загубила мъжа си, нямаше дете.

— Ще потърся нещо в бюрата за безработни, ама нали има стачка...

Ние я спряхме. Нямаше защо да бърза: наемът беше платен, докато прегледаме книгата, докато пренесем някои мебели, можеше спокойно да остане седмица-две. Тя се изненада, почти се смути. О, не защото се съмнявала в нас, в нашата доброта, както ни обясни тя (доброта, състояща се в това да не изхвърлите на улицата веднага една стара жена, която ви е правила услуга!), но нали така си е редно...

Чудно защо не можехме да я разубедим.

— Хората все пак не са толкова лоши, Мари-Луиз! Нали не мислите наистина...

— О, разбира се, аз зная вашата доброта, господин и госпожа Жак! Но си казвах, че така си е редно, нали? Пък и като не съм нужна за нищо тук...

Невъзможно беше да разсеем дълбокото ѝ убеждение, че е естествено и нормално да бъде изхвърлена като счупен инструмент,

щом вече не е нужна. Невъзможно беше да я накараме да разбере, че като и даваме възможност да остане няколко дни, само и доказваме нейното човешко право. Ако бяхме продължили да ѝ обясняваме, щяхме да ѝ станем едва ли не неприятни.

Където думите стават безсилни, започва истинската бедност, която не се засяга и така се е сляла с човека, че той не прави разлика между нея и себе си и едва ли не се сърди, ако поискат да му я отнемат. Мари-Луиз така естествено се беше отказала от мисълта да има права! Да ѝ открием, че има, че би трябвало да има, би било жестоко. Удивително? Ужасно? „Животът е страшен“ — въздишаше Сезан. Благодарностите, одобрението на портиерката: „Много мило от ваша страна“ ми изглеждаха по-страшни от най-ярката несправедливост. Пияницата госпожа Елен също беше оставила да я изхвърлят без никакво възражение, но тя като Франка „обичаше да пие“.

Тъй или иначе, госпожа Елен с изкривената шапка, с шумното си пиянство и със стълбището ме натъжаваше по-малко от безцветната и работлива Мари-Луиз; госпожа Елен беше дори известна в Батиньол. Държеше на виното, както леля на лошия си характер, защото това беше нейният начин да се бори със старостта, бедността и несправедливостта. Госпожа Елен пееше понякога, а леля се смееше. Мари-Луиз никога.

Църквата е обявила бедността за добродетел. Но не и бедността на Мари-Луиз.

Това не мога да го повярвам. Нима да поискаш законното си право от живота, ще означава да измениш на бедността? Не е за вярване.

И все пак бедността се смята добродетел. Църквата го проповядва най-вече на бедните. Това е отвратително. По-добре да се откажеш доброволно от онова, което вече ти е отнето. Бедняк, отказващ се от богатство, което не притежава поради несправедливост, и отричащ се от правото си, е светец. Църквата говори за светците, който дремят в нас. Тя има право, но е и отвратителна. А ние, които си служим с думите — нашето богатство, — за да кажем, че думите не значат нищо, също сме отвратителни и също имаме право.

Именно когато искахме да разтърсим Мари-Луиз и да ѝ кажем: „Вие имате права! Несправедливо е да се отнасят така към вас и към толкова други като вас“, ние бяхме истински християни. Но понеже след това трябваше да станем жестоки и отвратителни, като и кажем: „А сега, след като ви открихме несправедливостта, приемерте я в името на бог, когото не познавате“ или с други думи: „Станете светица или пукнете“ и понеже не бяхме нито несъзнателни, нито светци, си замълчахме.

Църквата го казва вместо нас и бог знае, че всички използват този отвратителен несправедлив начин да имат право. И това е хращка върху неговото лице, с която ние нямаме нито сила, нито право да се съгласим, защото не сме светци.

АФИШИ

И понеже не сме светци, ние вярваме, че не трябва и не би трябвало да има положения, от които може да се излезе само със святост. Затова лепим афиши, разпространяваме позиви и ходим (понякога) на политически събрания...

ПОЛЗАТА

Алберт. Каквото и да разправят, Исус Христос е работил само две-три години.

Полин. Преди това е работил като дърводелец.

Алберт. Убили са го почти веднага, защото не е имал време да направи кой знае какво.

Полин. Той е пътувал и е казвал хубави работи на хората.

Алберт. По-добре да беше направил приюти, където да раздават супа.

Венсан (поучително). Само с хляб не се живее.

Аз. Колкото и лавки и болници да се открият, пак няма да може да се изхранят и излекуват всички.

Алберт. Тогава, значи, не си струва труда.

Аз. Не искам да кажа, че не си струва труда, а че е относително. Искам да кажа, че не може всичко да бъде окончателно подредено. Че направеното е пропорционално: на възможностите на човека.

Алберт. Значи трябва да го правим заедно.

Полин. Кой?

Алберт. Всички, които искат да има лавки. Хората, които искат да отворят лавки, колкото гладните хора ли са?

Аз. Може би не. Освен това може би не са на едно място и не знаят как да се справят или пък не са съгласни да се справят по един и същи начин.

Венсан. Ето това е. Хората никога не са съгласни помежду си.

Алберт. Трябва да ги накарат със сила.

Аз. Щом някой си присвои правото да ги принуждава да постъпват добре, той си присвоява и правото да ги принуждава да постъпват зле.

Алберт. Да, ама ако не ги принуждават, никой никога няма да стигне до нищо.

Венсан. Ти си диктаторка.

Полин. Така е. Тя винаги ме кара да играем, каквото на нея и се иска.

Алберт. Ще ти омръзне да си играеш сама.

Полин. На тебе също.

Алберт. Аз съм по-стара от теб!

Полин. И аз ще стана на десет години.

Алберт. Да, ама аз пак ще бъда с две години по-голяма от тебе.

Полин се разплаква: „Не е справедливо“, но сълзите преминават в луд смях.

— Тогава ти ще умреш преди мен и аз, ще си наваксам!

Алберт зяпва.

Венсан. Относителното, значи, е, че се трепем да се грижим за хора, които в края на краищата ще умрат.

Аз. Така е.

Полин. Да, ама трябва да се грижим за тях, иначе няма да е прилично.

Аз. Разбира се, хората трябва да бъдат гледани, хранени, добре настанени, за да могат да мислят и за други неща освен за храната, за жилището и т.н.

Алберт. Ти да не мислиш, че животът е създаден, за да размишляваме?

Аз. Може би. А ти как мислиш?

Полин. За да се забавляваме!

Аз. Да се забавляваме, значи да се радваме, да възхваляваме света, да кажем на бог, че животът не е толкова лош... Но не бива да забравяме, че всички не се забавляват в едно и също време.

Венсан. Забавленията са също относителни.

Аз. Точно така.

Алберт. Ами да си християнин не е ли относително?

Аз. Относително е, когато се опитваме да правим нещо. Но не е относително, когато общо... най-сетне... (пообърквам се).

Алберт. Мисля, че ако гледат нас, хората няма да имат желание да станат християни.

Полин. Защо?

Алберт. У нас няма никакъв ред.

Аз. Да си християнин, не означава принудителен ред.

Полин (убедено). Ами!

Аз (вбесена). Това не значи и другото! Свети Августин казва:
„Обичай и прави каквото искаш.“

Алберт. Много практично.

Аз. Не е особено практично да обичаш всички?

Алберт. (успокоена). Тогава аз съм добра християнка. Обичам всички, дори и Полет, онова момиче, нали се сещаш, дето свири по-добре от мен на пиано и госпожа Р. (учителката) го предпочита.

Венсан. Мама също е добра християнка. Тя ни обича и ние си правим каквото искаме.

ПОЕТИЧНИ ВЕЧЕРИ. ВЪЗПИТАНИЕТО

Това, което наричаме малко високопарно поетични вечери, в същност е голяма разноска за нас. Необходими са ни портокалови бисквити и медени курабийки, сладкиши с джинджифил и кисели бонбони, може и американски шоколадови бисквити („Гвоздеят на вечерта“, казва Полин), както и кока-кола или плодови сокове, и голяма свещ, поставена на подноса, спокойна вечер, когато всички са се отпуснали, с една дума, необходими ни са много работи, за да преценяваме поезията. Всички тези условия ги осигуряваме веднъж на две седмици. Тогава се настаняваме на моето легло, огромен сал, преминал през какви ли не промени, върху който винаги можем да се срещнем.

Понякога разглеждаме важни проблеми. В навечерието на празници четем библията; но най-често четем любими поети, най-безразборно. Даниел, който има много хубав звучен глас, се специализира върху Виктор Юго. Дикцията му е великолепна.

Жак предпочита по-саркастичен тон, затова чете Сандрар. Алберт е гореща почитателка на Арагон, а Венсан чете поеми, преведени от китайски от Клодел с пленителна изтънченост. Полин казва: Най-хубавите поеми са „Заспалият Бооз“ и „Пушената херинга“. Смешен подбор, който много и подхожда.

— Интересно е как при такова възпитание децата ти не знаят правопис — казва моята приятелка Жан.

И наистина случва се Алберт, която на единадесет години обяснява съвсем точно трудни изрази, да напише телефон с „и“. А Венсан, който е незаменим в измислянето на игрословици, драци като котка и не съгласува правилно причастията. Така е, защото когато обяснявам Маларме на Алберт и тя се забавлява, като че ли решава кръстословица, аз също се забавлявам и рядко се сещам да правим диктовки, който ѝ са необходими. Така е, защото, докато пеем балади, обсъждаме филми, преценяваме рисунки и разни други работи, аз все забравям да проверя чантите им и да погледна тетрадките им...

Оттам и неясното угризение, което ме измъчва. „При такова възпитание.“ Жан сигурно смята, че Маларме и китарата, безредието и вероучението, животните и поезията представляват част от някаква възпитателна метода, която тя не одобрява, но уважава в нея съзнателната воля. Уви! Нима аз възпитавам децата си? Може би е време да се замисля за това.

Една дама каза веднъж пред мен: „Добре гледаното дете се познава по обувките.“ Изчервих се.

САГА ЗА ДАНИЕЛ

Когато Даниел се роди, бях на осемнадесет години. Купих най-усъвършенствувани вещи: сгъваема вана, нагревател за биберон с термостат, стерилизатор. Никога не се научих да си служа добре с тях. С ваната как да е се оправих, но стерилизатора!... От това на Даниел не му стана по-зле. Водех го понякога из кафенетата; гледаха го изненадано — тогава това още не беше модерно. Той беше бебе-предвестник, преждевременно бебе-хипи. Когато ходех да танцувам, спеше в дрешника, сгъшен между палтата. Обичахме се много с отсенка на удивление пред своенравната съдба, която ни беше свързала един с друг.

На пет години той прояви преждевременно инстинкт за закрила, като викаше в метрото пронизително: „Направете път на мама.“ На осем години „правеше покупки си“ и „своята“ вечеря съвсем сам, когато преценяваше, че се връщам много късно вечерта. Вече напълно надхвърляше възможностите ми. На девет години имахме няколко разпавии. Той отказа да отиде на училище, да се мие и да яде риба. Един ден го хвърлих облечен във ваната. Друг път Жак го занесе на гръб до училището: той ревал по целия път. Тези възпитателни опити нямаха никакъв успех. Впрочем той се поправи съвсем сам. Решихме да не се месим.

На десет години в лицеза им зададох тема: „Един хубав спомен“ и той написа простодушно: „Най-хубавият спомен в живота ми е сватбата на моите родители“.

На петнадесет години минахме периода „йе-йе“. Колекционирахме плочи по 45 оборота. На шестнадесет години прояви жив интерес към нежния пол. Млади личности, на които винаги чувах само малките имена, се мушваха в стаята му, увити с огромни мръсни мушамы, като шпиони от Черната серия.

Започна да свири на кларнет. Да пие по малко.

На седемнадесет години стана будист.

Започна да свири на туба^[1]. Пусна си дълги коси.

На осемнадесет години взе зрелостно свидетелство. Малко преди това ходеше покрит с бижута, с пръстени на всеки пръст, като индийски принц или като статист в киното. Чаках мълчаливо, смаяна и заинтересувана като пред покълването на растение или превръщането на какавидата в гъсеница.

Бижутата изчезнаха. Той започна да свири на саксофон и на китара. Измина 4000 километра на автостоп, опозна племената в Мавританската пустиня, видя слон, пътува полузадушен от пушек по корем върху вагон. Установи, че Дакар прилича удивително на Кнокльо-Зуд (Белгия).

В същност се върна без обувки, те се бяха стопили от жегите в пустинята, но с огромен авторитет пред братята и сестрите си. Подстрига косите си и завърши икономически науки. Това е сагата за Даниел.

Къде е възпитанието във всичко това? Ако Даниел, който тази година ще навърши пълнолетие, е добър син, хубав младеж, духовит и сериозен, фантазьор и здравомислещ, каква е моята заслуга? Е, никаква, никаква, но все пак има нещо малко наистина, единственото, както си казвам понякога с гордост, което беше важно да му дам — доверието.

Това обаче не означава, че всички проблеми са разрешени. Даниел току-що купи маймуна.

---

[1] Вид саксофон. — Б.пр. ↑

ВЪВ ВЛАКА

Бях взела Венсан от преванториума в Безансон, където той прекара шест месеца.

Една вдовица, чиновничка в пощата, ми разказва колко мъчно отгледала децата си. Особено сина си, учител, който трябвало да се ожени „малко набързо“ за някаква съвсем младичка марсилка.

— Момиченцето им, госпожо, малката Силви, която аз просто обожавам, кажи-речи, беше първото им имущество. Родена сред тютюн, омъжена сред тютюн (отначало не схванах, че става дума за будка за тютюн, мислех, че ми говори на арго), аз все пак винаги съм обичала да чета, исках моите деца да получат образование, насърчавах ги. И вярвайте ми, пак имат трудности. Въпреки всичко. Страшно е не когато се жертуваш за другите, а когато започнеш да се чудиш струвало ли си е труда да се жертуваш. Ах, тия деца!

Родена сред тютюн, омъжена сред тютюн, ако искате ми вярвайте, аз никога не бях пушила. Мъжът ми умря в четиридесета година, тогава бях двадесет и осем годишна. Сама. Разбира се, имах двете си деца, учех заедно с тях, подготвих ги за изпитите и докато се блъсках, все си казвах: „Блъскаш се, мила моя, ама няма да си сама!“ И какво стана? Дъщеря ми е в Париж, синът ми — в Лион, аз — в Безансон: Накрая (важно-важно), накрая пропуших.

Вечно сама, вечно сама. Не искам да се омъжвам повторно на моята възраст, всеки мъж с навиците си, късно е на петдесет и седем години, и аз си имам навици. Работя в пощата. Писмата са мисли, нещо живо.

Тя описва красиво движение с ръце, сякаш писмата са ято птици, кръжащи около главата и. Добре говори тази дама. Какво ли чете? Един поглед — „Мемоарите“ на кардинал дьо Рец.

— Вашето момченце от преванториума ли се връща? Надявам се, че е оздравяло напълно. Ех, разбира се, болните ги пазят...

БЕБЕТА

Долорес има Хуанито, тя го обожава, но няма нерви да го гледа. Поверява го на родителите си, води го, довежда го. Кончита има Маноло, тъпче го непрекъснато с маслени бисквити и вода — той се разболява, отива в болница, връща се, пак се разболява, пак отива там. Анита си има момиченце на три месеца — Сара; експедира я в Испания с една почти непозната испанка, на която уж щеше да праща пари. Хуанито е як, Маноло — умен и сърдечен, Сара — очарователна. И тримата са хубави. Деца без детство. Може би майките са за осъждане. Но Долорес пристигнала доверчива и неопитна в Париж — след петгодишен съвместен живот била изоставена с току-що родено дете на ръце. Оттогава, казва тя, „съм си запушила корема“. Кончита, която не знае нито да чете, нито да смята, казва гордо: „Никой в моето семейство не знае да чете“; тя не желае да се раздели с детето си и го храни ужасно лошо: Анита давала всичките си спестявания на един метр дотел в Ньойи (за една дори и хубава прислужница от пети район той е нещо като принца от приказките), но той бил „картоиграч“ и загубил всичко. Историите им са почти като сюжетите на черните фоторомани. Затова те сигурно все пак се надяват, че и краят им може да бъде такъв. Защо любовникът на Долорес да не се върне разкаян, защо да не се ожени за нея, да я обгради с любов? Защо Кончита да не получи наследство и да не облече в коприна своя Маноло (подозирам, че дори тогава би го хранила с маслени бисквити)? Защо Анита да не намери по баловете благодарение на минижупа си някой богат и влиятелен съпруг и обляна в радостни сълзи, да не прибере дъщеря си?

Те мечтаят според правилата на фоторомана. И трите мечтаят да бъдат добри майки, но мечтаят също така да бъдат богати, обожавани, да имат коли, вили на Лазурния бряг, скъпоценности. Мечтата за майчинство им се струва така неосъществима, както и мечтата за разкош. Те тичат по танцови забави, Ло забравя да изпрати издръжката на Хуанито, Кончита оставя сам тригодишния Маноло, който вече е туберкулозен, Анита изобщо не се сееща за съществуването на Сара.

И те се смятат жертви. Ло — на обществото, което не бе позволило да се образова достатъчно, за да стане продавачка или секретарка. Анита — на любовта, защото е изоставена от своя метр дотел, който е ограбил спестените ѝ пари. Кончита обаче, нечиста, невежа, използвачка, нечестна, неграмотна и обричаща едно умно и хубаво дете на същата несигурна съдба, не се чувства жертва на никого. Може би тъкмо нея съжалявам най-много. Би могло да се каже, че Ло работи по три часа на ден, че става късно, че прекарва времето си по баровете и по терасите на кафенетата, където я виждам, удобно разположена, когато се връщам от библиотеката или от общественото осигуряване. И извършва лошо дори малкото работа, която има да върши. Тя забравя всички поръчки, храни ни с консерви и тази пролет трябваше да ѝ повтори единнадесет пъти да отиде да смени едно счупено стъкло. Моли ме да ѝ търся допълнителни часове в някое семейство и когато и намеря, не отива или пък се спречква с временната господарка, защото и говорела с особен тон, за да „почувствува“, че е само прислужница. Тя е неуредна, непостоянна, нетърпелива. Безспорно това би могло да се каже. Както и че Кончита е направо нечестна, нечиста и лъжкиня. Че Анита се среща само със сутеньори, с танцьори, с безработни бармани, а пренебрегва трудолюбивите испански работници, които миришат на чесън, и през ум не ѝ минава, че сред тези хора може да срещне човек, надарен с всички добродетели, който ще направи щастлива и нея, и момиченцето ѝ.

Безспорно това би могло да се каже. Но после една дума, един жест заличават всичко, което би могло да се каже. Анита криела от господарката си, че ще има дете, защото била бременна, когато постъпила на работа. Господарката ѝ можела да я освободи веднага. „Щеше да ме изхвърли на улицата, нейно право е“ — казваше тя по същия начин, като горката Мари-Луиз, прислужницата на леля. Това беше естествено, беше закон, както откраднатите спестявания, както и изоставянето. В същност те предварително знаеха, че няма да стане като във фотороманите нито за тях, нито за децата им, тогава защо да се мъчат, да се опитват да направят нещо, предварително обречено на неуспех.

След като работи два часа за хиляда стари франка, Ло взема такси и похарчва петстотин.

— Стига, Ло, разпиляваш цял час труд.

— То пък един труд!

Тя страшно мрази да става сутрин и ако не съм аз, двете ми дъщери ще закъсняват редовно за училище, но от две седмици скача в шест часа, защото ходи да помага на някакъв дребен стар мароканец, портиер на улица Бюси, да разпределя пощата.

— Защо не си я разпределя сам, Ло?

— Той не може да чете.

— Портиер, а не може да чете?

— Да, когато го взели на работа, никой не го попитал и той нищо не казал, и сега направо се е шашнал.

— Разбирам.

— Ама и наемателите са се шашнали. Получават пощата си все със закъснение, затова ходя да я разпределям, докато се успокоят духовете.

— А този стар мароканец не може ли да прави нещо друго?

— Не.

— Защо?

— Защото все е пиян.

— И защо все е пиян?

Ло, изглежда, сметна, че не се доизказвам и се наежи:

— Прав е човекът! Загубил е двама сина в борбата и една дъщеря при аборт. Какво му остава?

Според Долорес, абортите са нещо като сражения за жената, нейната битка (похвална) с природата и с несправедливата съдба. Но този ден ми се спореше.

— И все пак, нали знаеш, има хора, които изгубват децата си, а не пиянствуват.

— Ха, знам, че има хора, които нямат капка чувствителност — отговори Ло.

— Защо ще съм честна? — казва Кончита, обвинена от господарката си за някакъв откраднат комбинезон. — Повече ли ще ми плащате за това?

Изпъждат я и тя се оплаква на Долорес:

— Хич не ме обичаше тази жена.

Случайно ги чух и се намесих.

— Щом сте ѝ вземали комбинезоните...

— Значи, ако не ѝ ги бях вземала, можеше и да ме обикне? — извика Кончита веднага и безцветното ѝ и измито лице се преобрази от гореща надежда.

Не, Кончита, сигурно не. Аз самата обичам ли Кончита? Бих искала, разбира се, бих искала; ако можехме да обичаме всяко същество поотделно, сигурно бихме могли да го спасим. Без съмнение. Но аз мога да изпитвам само съжаление, страшно безпредметно съжаление.

Бяхме взели сина ѝ Маноло с нас на село за ваканцията. Ло и аз го тъпчехме с портокалов сок и с месо и много се радвахме, като виждахме как бледите му бузки порозовяват; той се оживи, стана почти весел. Когато и го връщахме, колкото и тъпа да беше, тя се развълнува, а Ло погледна детето с искрено отчаяние.

— Знаете ли какво направихме? Дадохме му сили да страда, нищо повече.

Не намерих думи да ѝ отговоря.

Обичам много Ло въпреки недостатъците и, но не мога да я излекувам от отчаянието и. То е дълбоко в нея, вродено. Когато я упреквам за нехайството и, за пьянските и кризи, за разните и глупости (веднъж направи аборт в събота, а в неделя вечерта излезе и танцува цяла нощ; на другия ден почна работа, без изобщо да си е лягала), тя ми казва:

— Майка ми е имала шест деца и не е закъснявала никога нито минута в канцелариите, където е била чистачка. Питам ви, какво е получила повече от мене? Какво? Какво?

Дали някой по-добър от мен християнин би ѝ отговорил: „Тя е по-щастлива“ или: „Тя има чиста съвест“? Аз мълча. Приятелите ми намират, че Ло е много живописна. Бохемка, нали...

Но Ло и аз знаем. Нашето мълчание ни свързва.

МЪЛЧАНИЯ

То ме накара да почувствувам, че не съм разрешила моя проблем, проблема. Безсилна съм пред Ло, пред този вид отчаяние. Обичай и прави каквото искаш. Достатъчна ли е любовта? Задоволява ли любовта? Любовта към бога не е ли също фотороман, който ми пречи да погледна в пропастта? Един приятел ми казваше:

— Бих предпочел да осиновя дете, отколкото да имам свое. Така поне злото вече ще е станало.

Всичко се заключава в това. Да подобряваш, да уреждаш, да се бориш срещу несправедливостта, е едно. А да поемаш върху себе си отговорността да създадеш живота и заедно с него и несправедливостта, е съвсем друго. Винаги залагаме, но да залагаш вместо друго, вместо детето, плът от твоята плът, е наистина сам да си пресечеш пътя за отстъпление, затова майчинството винаги граничи със свръхестественото. Може би поемам често риска, защото майчинството ме изпълва с проста физическа радост. Дали не си доставям тази радост за тяхна сметка.

Веднъж, когато Венсан беше на седем години, в ливадата на Гедьо-ла-Шен го ужили оса. Той се разрева:

— Защо ми направи тя това? Аз нищо не ѝ бях направил!

Той не е лигаво дете, но до вечерта все проплакваше и питаше: „Защо?“ Повтарях търпеливо: „Тя е насекомо, уплашила се е и толкова. Не е разбрала, че не искаш да ѝ направиш нищо лошо.“ Но по тъжното лице и по изпълнените с болезнена изненада очи разбирах, че не става дума само за ужилването на осата. „Защо? — питаше моето добро дете Венсан. — Нали светът е обич и разбирателство?“ Питаше мен, защото аз го бях довела на този свят. И този въпрос нямаше да е последен. Той щеше да се обръща винаги към мен, когато някой приятел го удари, когато някой учител е несправедлив, когато види някаква драма по телевизията. Защо? Усеща ли моето мълчание през изречените думи? Сама не знам още, детето ми, сама не знам.

Ако това беше се случило на Алберт, тя щеше да се възмути и да смачка осата; Полин веднага щеше да забрави ужилването, а Даниел не би ме запитал „защо“. Той никога не ми е задавал въпроси. Детето на моята укротена младост инстинктивно знае, че всеки сам трябва да намери отговора. Не само син, но и мой приятел, той растеше заедно с моята зрелост. Ние най-добре сме споделяли мълчанието.

— Какво е аборт? — пита Алберт.

— Когато някой чака бебе и го загуби още преди да се е родило, защото не е достатъчно силно да живее.

— Ама нали понякога се прави нарочно?

— Да, понякога. Кой ти каза?

— Ло каза на Анита: „Конча пак трябваше да направи аборт“. Защо го е направила?

— Сигурно защото е нещастна и не иска бебето и да бъде нещастно като нея.

— Тогава, значи, го е убила и е престъпница — заключи доволно Алберт.

Понеже е последователна, тя смята жестокостта за нещо естествено и е готова да приеме, че светът е жесток.

— Да, ако беше го направила, за да причини зло. Аз обаче мисля, че просто не си е давала сметка, че бебето може би ще бъде щастливо или полезно...

— Ама ти беше сигурна, че ние ще бъдем щастливи, нали, мамо?

— Сигурна... как да ти кажа, човек никога не може да бъде съвсем сигурен.

— Но ние *сме* щастливи.

— Може би няма да е винаги така. Надявам се, но не съм сигурна.

— Мъчно ли ще ти бъде, ако сме нещастни?

— Много.

— Може би ще си кажеш: по-добре да бях направила аборт.

— Не вярвам. Бих могла да си го кажа, ако съм тъжна, но това е грях. Страданието ни обогатява, то ни учи на много неща и ние можем да го превърнем в радост...

— Да... но по-добре да сме щастливи.

— Когато човек е добър, бог е с него и в щастие, и в нещастие...

— Да. Ама на бог нали не му е приятно, когато някой е нещастен? Това не може да му прави удоволствие.

— Естествено. И все пак има много нещастни хора.

— Може би като вижда това, бог си казва: „Жалко, че не направих аборт.“

КАКВО ПРЕДИЗВИКВА ВЪЗПИТАНИЕТО

Ще ми кажат, че децата ми са много лошо възпитани. На тринадесет години аз мислех, че децата се раждат от пъпа и носех бели чорапи в неделя. Не виждам нищо лошо в това, че на десет години Алберт знае какво е аборт и че можеш „да имаш бебе, без да си омъжена“. Трудното е да ѝ обясня кое е идеално, без да я огранича, да я науча да съди, но да умее да различава кое е ценно.

— Ти нали си се развеждала, мамо? — пита Полин.

— Да.

— И това лошо ли е?

— Не е идеалното.

— И твоя ли беше грешката?

— Когато не се разбираме с другите, грешката винаги е и наша.

— Ти нали не си била омъжена в църква, значи, не се брои — бързо се намесва Алберт, която не може да приеме, че аз мога да сбъркам.

— За църквата не е брак, но се брои за грях.

— О! — възкликва отчаяно Алберт.

— Ти да не мислиш, че мама никога не греши? И мама е като нас — казва Полин по-скоро радостно.

— Аз не съм светица — казвам на Алберт.

— Жалко — отговаря ми тя толкова мило.

Тя е строга, но в същност е с толкова нежна душа. Не съжалявам, че говорим по тези въпроси, когато още гледа на света със светлата простота на детството.

Но как се почувствувах, като научих, че Полин навсякъде, дори в часовете по вероучение, разправя:

— Майка ти се е женила един път, а моята три пъти! И е можела да се ожени десет пъти, ако е искала!

ПОЛИН

Полин е нашето ужасно дете. Като бебе тя беше същинско кротко и весело ангелче. Спеше в нашата стая, никога не ни събуждаше нощем, не искаше да яде преди седем часа сутрин и дори насън се усмихваше.

Но щом навърши четири години, забелязахме, че тази общителност има и опака страна. Полин искаше да води независим живот. На пет години обядваше в града.

— Ще ме поканиш ли на обед, кажи? Кога? — питаше тя съседите с лъчезарна усмивка, с очи като звезди.

И отиваше с тях. Между пет и шест години се сгоди два пъти. Предпочитаният ѝ годеник живееше в двора на нашата кооперация. Още от зори той и изпращаше целувки под прозореца, а тя му отговаряше с радостни писукания като птичка.

Тя откри някаква специална система на прелитане — спеше ту у едни, ту у други и навсякъде се чувствуваше щастлива. Едно лято я поверихме на семейството на Долорес, симпатични хора, които живееха в предградията на Мадрид и не знаеха нито дума френски. Когато шест седмици по-късно Жак отиде да я вземе, Полин предвождаше весела банда испанчета, тичала боса и не казвала нито дума на френски. Но ругаела чудесно на испански.

— Все Полин, Полин — каза един ден Алберт огорчена. — Аз съм по-послушна и се старая повече. Какво има повече от мен Полин?

Това е вярно. Алберт е мрачна и буйна, умна и чувствителна, работлива и дискретна, изобщо както трябва. Но Полин... Полин е радостта и това казва всичко, изяснява всичко. Долорес умира за нея. Мъкне я по баровете, тъпче я с маслини, с пържени картофи, със сироп.

— Не ти ли се струва, че не е много редно да я мъкнеш из кафенетата? Убива ѝ се апетитът, пък и какво ли не може да чуе там...

— Ами, не се бойте. Приятелите ми са съвсем прилични — успокой ме Ло. — Само някой да започне да разказва свинцини,

веднага ще му разбия мутрата.

— О, да! Чудесно ще бъде! — зарадва се Полин.

Тя се запозна и с различни североафриканци, търговци на зеленчуци, продавачи на банички, зидари. Али я пита:

— Как се казваш?

— Полин.

— Хубаво име, Полин. Кобилка ли значи?

Сигурно смяташе, че Полин е женски род от roulain^[1], тази мисъл много се хареса на дъщеря ми.

— Да.

— Тогава ти ще ми избираш номерата за конните състезания. Пет или седем?

— Седем?

— Двадесет и две или шестнадесет.

— Двадесет и две.

— Диамант или Раглан Трети?

— Диамант.

Али си взема грижливо бележка. Той ще спечели. Следващата неделя четирима души искат съветите на оракула.

— Да — казва Полин, — ама ако спечелите, ще ми дадете нещо.

Сделката е сключена. Една седмица по-късно Полин обикаля кафенетата по улица Муфтар.

— Спечели ли, Али? Спечели ли, Бехир?

И събира парсата.

Когато се местехме в ново жилище, тя въздъхна:

— Трудно ще си създам пак клиентела.

Венсан предложи да дадем обява: „Талисманче търси работа“.

Ло се скара с един от временните спътници в живота си Мохамед. Държи се като оскърбена мадона. Полин е склонна към снизходителност.

— Хайде, прости му, Долорес. Не съди и няма да те съдят! Какво е направил?

— Заведе ме на танцова забава, а пък танцува пет пъти с оная идиотка Кристина.

Мъчно ѝ е. Същата вечер завежда Полин в една сладкарница на улица Бюси. Ужас! Мохамед също е там пред чаша перно. Долорес се държи надменно и презрително. Мохамед гледа настрана. Полин решава да вземе работата в свои ръце. Тя отива при него.

— Мохамед, почерпи ме маслинка! Знаеш ли, Долорес е тъжна.

Мохамед безмълвно ѝ подава маслина, хвърля поглед към Ло и пак се заглежда в чашата си. Полин продължава да снове от едната маса до другата.

— Виж, Ло, Мохамед ми даде маслинка. Знаеш ли, той е тъжен.

— Не го познавам — казва Ло, комедиантка такава.

Полин пак се връща.

— Мохамед, купи ми пържени картофи. Знаеш ли, Ло много иска да ѝ кажеш нещо.

— Трябва тя първа да ми заговори — отсича Мохамед.

Но по лицето му се изписва нерешителност. Полин се връща при Долорес.

— Мохамед ми поръча картопки. Трябва малко да почакаме да ги донесат. Ти искаш ли, До?

— Не приемам нищо от хулиган като него — казва Ло.

Мохамед се приближава.

Ето картофките, Полин.

— Няма ли да дадеш и на дамата? — пита Полин.

Ло се поусмихва. Мохамед също. Тогава Полин възкликва от сърце:

— О, сдобрете се! Моля ви се! — и понеже те все още малко се колебаят, добавя: — Кристина е една пачавра.

Полин остана дълго време дребничка и с розови бузки, докато Алберт растеше като върлина и скоро настигна Венсан. От няколко месеца Полин малко пребледня, източи се и вчера по повод не знам какво каза:

— Не говори така, неприлично е.

Алберт ме погледна с отсенка на комично съжаление.

— Мамо, дори Полин ще стане голяма!

Стана ми мило, че и тя почувствува колко тъжно е все пак това.

Не можеше да се скрие от тях, че аз, както казва Полин, „съм се женила три пъти“. Не можеше да се скрие, че Долорес е имала „бебе, без да е омъжена“. Не можеше да се скрие, че Жан и Клотилд живеят заедно, без да са женени. Че скитниците, които бродят из квартала, са винаги пияни и спят по пейките на площад Фюрстенберг. Че Сара, една наша приятелка, надвечер често е „малко странна“. Че Мишел ни е идвал на гости за пет години с три различни жени. Че повечето от техните малки приятели са сменили татко си по един или по няколко пъти.

Ще кажат: „Каква среда!“ В пансион ли да ги изпратя? Жак е художник и се среща с художници. Мога ли да ги накарам да мълчат? Пък и нямаше ли да създам атмосфера на стеснение, по-смуцаваща от волно разменените приказки? Всяка среда си има своите неудобства. Разбира се, у нас е и, Ло. Тя поне е добра и честна. Кати беше по-малко нагла и толкова чаровна с флейтата си! Моя грешка ли е, че един наш приятел се влюби в Луизет, съблазни я и двамата си гугукат в десети район „без кмет, без сватба, без свидетел“, както в песните на Аристид Брюан^[2]? Какво толкова страшно? По-страшно е, че е мъчно да им покажа какво е истинският идеал, без да ги затварям в морала на едно общество, а да ги науча да стоят над него.

И да стоят над живописното: това е толкова удобно понятие. Ло и нейното фламенко, което тя крещи в кухнята, джебчийството на крадливата сврака Кончита, любовните истории на Анита, Никола с наивните си предизвикателства, госпожа Жозет в кулата си, жилетките на Жан, саксофонът на Даниел, мръсните думи на Полин, безредието, кучето, всичко това е живописно. Книжната къща прилича малко на Ноевия ковчег с приятните и неприятни животни. Може би единствената ни добра страна е, че ги приемаме всичките. Но Хуанито, Маноло, Диа и Ло от ранна утрин с фас в устата и с въздишка — „уф, още един ден“, агонизиращата леля в стаята, която не пожела да напусне, с тяло и дълбоко наранена душа, с преплетени като корени пръсти на краката (безжизнени като предмети), леглото, осеяно със стари писма (от 1914 до 1960), с парчета хляб, с изсъхнали бисквити, с кори от портокал („Не, не пипайте нищо, забранявам ви, аз съм си у дома“), успокоителните ми думи, че страданието е много нужно, когато тя стене: „Да дочакам смъртта никому ненужна“ и старанието

да убедя Ло, че животът е нужен за нещо, и желанието да приема за справедливо проклятието, надвиснало над четиригодишния Хуанито, тригодишния Маноло, шестмесечната Лиа, това вече не е живописно. Възможно ли е дори?

Да се опитваме веднъж, два пъти, десет пъти да намерим работа на Никола и да не можем — не за да му помогнем, нашата надежда не отива толкова далеч, а само да смекчим поне малко злобата и горчивината; пълното му бездействие, мисълта, че нищо няма значение. Аз всеки ден виждам как при различни безизходни положения биват смазвани много същества, но не винаги мога да се съглася с това. Живописното не е отговор на въпроса „защо“ на децата. Трябва да отидем по-далече, а за това е необходима смелост, каквато аз не винаги имам.

Пред телевизията и картините от войната, пред скитника, който хърка пред входа на метрото, пред агонията на леля, пред умствения затвор на Никола, пред нещастieto на Ло и на Мари-Луиз, отпечатани като миди в несправедливостта на света, мога ли да им кажа: „Да, това е правилно, това се възнагражда, това е добро“? Може би щеше да е така, ако притежавах достатъчно вяра и твърдост, сила и радост да го казвам винаги и тогава това щеше да е истинско възпитание.

Венсан и аз минавахме пред магазините „Лувр“; на фасадата — надпис: „Голяма виетнамска изложба“.

Венсан. Бомби има ли, мамо?

Може би иска да разсъждаваме? Поглеждам го крадешком. Май че не.

---

[1] Жребец (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Френски певец и композитор на популярни песни (1851–1925 г.) — Б.пр. ↑

МАЙ

— Долорес, не си измела под леглата.

— Има стачка, Франсоаз! Аз не съм стачкоизменница.

Едно момченце казва на друго:

— Татко ми е по-учен от твоя. Моят татко знае гръцки.

— Моят пък има голяма кола.

— Да, ама колите горят.

След май 68-а дори малките момчета научиха, че колите горят. Лъжлив прогрес. Потребителството е голям балон, който бързо се спуква. Културата (известна форма на културата) е по-малко уязвима. Гордостта на парвенюто предизвиква смях. Гордостта на учения, на техника, на този, който умее да говори, който подбира думите си, умее да се държи, знае разни клишета, е по-коварна. *Това* не гори.

Алберт казва под впечатление на барикадите:

— В училище ми казаха, че студентите са лоши и че правят това, за да уплашат добрите хора. Моите родители не са на това мнение. Сигурна съм, че са благоразумни, но имат ли право?

Тази фраза, която разсмя един наш приятел, ми харесва поради смесицата от доверие и предпазливост. Тя удовлетворява до известна степен моите усилия да изградя характер у децата си, без да им влияя в преценките.

Матийо казва:

— Струва ми се, че си малко лицемерна. Казваш им: аз мисля така, а сега правете, каквото искате. Но тъй като те те обичат и ти се възхищават, ясно е, че ще им влияеш.

— Преди всичко аз не им казвам: правете, каквото искате, а: ето какво мисля аз и как трябва да постъпвате, докато сте малки. Когато

пораснете, ще си съставите свое мнение за живота и ще трябва да се научите да живеете според това, което имате.

— Защо си толкова *сигурна*, че твоят начин на мислене е най-добър. Рискуваш да ги объркаш... да...

— Човек винаги обърква нещо. Страшно е дори да се помисли до каква степен всяка наша проява отеква в душите на децата ни, прониква в тях, белязва ги. Никога не можем да бъдем сигурни, че постъпваме правилно. Винаги съм се чудила как хора, които се хвърлят с толкова дързост и толкова малко сигурност в любовта, в брака, в продължаването на рода, в политиката, в работата, искат толкова от бог.

— Тъй или иначе, религиозното възпитание оставя следи. Да, разбира се, аз се обвързвам. Трябва да вярвам твърдо, че приносът е по-голям от объркването. Майка ми ми писа един ден много вълнуващо писмо, в което ми обясни причините, поради които тя и баща ми сметнали, че не е необходимо да ни кръщават сестра ми и мен. Колкото и любопитно да е, това „либерално“ възпитание ми помогна в моята еволюция. Те бяха ни възпитали според тяхната истина и ни оставяха свободни да избираме нашата. Какво повече може да се направи? Лично аз смятам, че това възпитание е за предпочитане пред сухото и безрадостно християнско възпитание, в което думите отричат непрекъснато делата и където онеправданата свобода води до страстния бунт на шестнадесетгодишните. Разбира се, едно християнско и свободно възпитание би било моя идеал. Но колко крехко е такова равновесие! Кратката фраза на Алберт ме обнадеждава, че понякога съм успявала да го постигна за миг. Кой знае как?

Та ние почти не знаем кое е важно във възпитанието! Мисля, че своеобразната фантазия и независимото от някои условни стойности поведение, който често наблюдавах у моите родители, ми дадоха много повече, отколкото биха могли да ми дадат високопарните разсъждения върху изкуствения характер на тези стойности.

Например:

ТАТКО НА ЛАЗУРНИЯ БРЯГ

Баща ми ме завежда през ваканцията на плаж в луксозна къпалня, очевидно за висшето общество. Кабини, облицовани в керамика, апарат за масажи, чадъри, коктейли на плажа. Татко отива да се съблече. Появява се след малко и би изглеждал много изискан в найлоновия си бански костюм с елегантна кройка, ако не му беше хрумнало да остане с обувките и чорапите с жартиери. Зад черните очила се надига нарастващо възмущение, което преминава в смайване, когато татко с олимпийско спокойствие оглежда скарите, за да намери подходящ дюшек, и накрая се превръща във възхищение пред победоносното му върховно безразличие. Сметнали са, че имат насреща си скитник, селяндур, но подобна самоувереност не оставя място за съмнение — пред тях е някакъв Онасис. Келнерът долита с угодническа усмивка. Радвам се като петгодишно момиченце, когато баща ми гръмогласно поръчва една лимонада.

Или:

МАМА ВЗЕМА ТАКСИ

Крехка, руса, прелестна, натоварена с багаж, мама пристига със сестра ми от Анверс на Северната гара. Тук-таме таксита. Много желаещи. Една дама взема последното такси точно пред мама. Наоколо пустош. Мама пита мило, но решително:

— Госпожо, къде отивате?

Дамата отговаря, без да размисли:

— Авеню Моцарт, само че...

Мама:

— Чудесно. Качи се отпред, Микет (сестра ми). Ще пътуваме с вас до авеню Моцарт. После ще продължим.

Дамата вече се е разположила в колата.

— И дума да не става! Не съм съгласна!

Къде ти, сестра ми вече седи до шофьора (поруменяла, но поддържана от семейния дух), а багажът се трупя край дамата. Мама също се качва. Шофьорът се подхилва, но не се намесва. Дамата:

— Не съм съгласна! Слезте веднага! На какво прилича това!

Ама...

Мама, все така мило:

— Карайте на авеню Моцарт.

Шофьорът потегля. Дамата се развиква.

Мама разказва после:

— Представяш ли си, Франсоаз, тя крещя през цялото време от Северната гара до авеню Моцарт. Като че ли я бяхме отвлекли. Наистина има необуздани хора!

Татко е разказвач. Мама — писателка. Комичното при тях се проявява по различен начин. При баща ми то възниква от събитията, от външни обстоятелства. При мама то е вътрешна реакция към нормалния ход на нещата, за които тя никога не държи сметка. Тя не е лишена от практичност; проявява дори голяма изобретателност, за да

предотврати някои в същност измислени събития. Например разказът за някакви пожари в големите магазини и направи толкова силно впечатление, че реши да ходи винаги с електрическо фенерче („Нали разбираш, в такива случаи първо спира електричеството“) и с двадесет и пет метрово найлоново въже с възли („Закачвам въжето и се спускам, проста работа“). Възхищавам се от жизнеността на тази крехка жена, която стъпва пъргаво въпреки своите седемдесет години.

— Не можеш да мъкнеш това въже навсякъде, на някой коктейл например, а ако изобщо има пожар, сигурно ще е точно този ден.

— Каква фаталистка си, Франсоаз! Аз само увеличавам шансовете си, това е. Проста статистика.

Мама среща един приятел на булевард Сен-Жермен.

— Изглеждате много добре.

— Да — отговаря тя, — току-що прекарах необикновена нощ с Конфуций.

С кого?

Мама вече се е отдалечила с хубавата си младежка походка.

Пристигаме с татко в един ултрамодерен швейцарски хотел, където стъклените врати се отварят и затварят автоматично (заклещвайки редовно горките индуси), а туристите получават чрез някакво съвършено плъзгащо устройство точно преди да заминат куфарите си, редовно притиснати, забутани, закъснели. Татко разглежда иронично това устройство. След като бяхме чакали тридесет и пет минути, той каза на униформения управител, който не обръщаше внимание на възраженията ни:

— Вие в Швейцария може би правите най-хубавите часовници в света, но малко е да се каже, че те закъсняват.

Управителят ни прониза с поглед, но малките италиански прислужници, не толкова големи привърженици на прогреса, избухнаха в смях. Отпътувахме отмъстени.

В спор с някакъв твърде отговорен служител, който попрекаляваше с вечните си хвалби, че е участвувал в Съпротивата, баща ми каза:

— Аз също съм участвувал. Но като любител, не като професионалист.

Родители, които едновременно будят смях и гордост, нима това вече не е възпитание?

Баба ми рисуваше цветя. Без да е изключителен талант, но с много жар. Беше на повече от шестдесет години, когато една сутрин се втурна у родителите ми страшно възбудена.

— Деца, открих необикновен художник! Просто съм замаяна! Видях „Слънчогледите“ на Ван Гог! *Сменям начина си на рисуване.*

Ето един анекдот, поучителен, струва ми се, в пълния смисъл на думата.

В края на живота си, осъдена от лекарите да остане на легло, тя мамеше болногледачката, ставаше преди зори, измъкваше с хиляди предпазливости малката си кутия с принадлежности и: отиваше бързо като на забранено забавление да скицира още един пейзаж. Нима този анекдот е по-малко поучителен, понеже не се отнася до гениален художник, а до една скромна жена, лишена от каквито и да е претенции, влюбена в красотата по свой наивен, непресторен начин? За мен дори е по-поучителен.

МОМИЧЕТАТА

Даниел води понякога момичета в къщи. Те свирят, вечерят, гледат телевизия с нас, после все по-рядко се мяркат и накрая изчезват. На нас ни е мъчно за тях. Щом се появят, ние с жар съчиняваме цял роман. Къде я е срещнал? Свири ли тя на нещо? Пее ли? Обича ли деца? Веднъж дори, зърнала руса коса през откренатата врата, Полин извика:

— Сгоди ли се най-после, Даниел?

Даниел смята, че такъв сърдечен прием има и добра, и лоша страна. Истината е, че ние пламваме с него, но не угасваме толкова бързо. Мъчно ни беше за една, а после и за още една Мишел, за Мариан, за Фани. Симон ни утеши, не обичахме Паскал. Сара много ни хареса, помолихме Даниел да ни остави поне време да я опознаем.

— Защо вече не се срещаш с Жанин? — въздиша Полин. — Ние толкова я обичахме...

Даниел понася търпеливо нашите вълнения. Но от известно време, когато довежда някое момиче в къщи, ме предупреждава:

— И да не се привържеш пак! Не е сериозно. Никакви чувства!

Той казва още:

— Не смея да доведа приятелите си в къщи, защото вие ги посрещате толкова сърдечно, че като ми се прище да ги разкарам, не мога.

МАМА

Мама много обича лекарствата. Същинска знахарка, тя ги определя, дозира ги, раздава ги, препоръчва режими, предпазни мерки, предназначени като че ли не толкова да предпазят здравето, колкото да покажат известна начетеност в областта на хигиената. Мама казва: „Питам се, ако взема четвъртинка коридран и половинка екванил, какъв резултат ще се получи...“ с вид на алхимик, готов да поеме рисковете на една експлозия, за да направи ценно откритие.

Мама:

— Малко съм уморена тази сутрин. Представяш ли си, снощи, като минавах през кабинета на баща ти, виждам едно лекарство, което не ми е известно. Естествено изкуших се. Глътнах едно хапче... И спях много лошо!

Въпреки това замисленото ѝ лице изразява задоволството от един мъчителен, но обогатяващ опит.

ТАТКО

Татко направи някоя и друга забележка за дългите коси на Даниел. Но в същност това не е страшно. Даниел има хиляди качества, които косата му може би скрива от очите на другите, но не и от нашите. Бихме могли да се обезпокоим от фазите, през които той мина (бижута, саксофон, късно прибиране вечер, чудновато облекло), но зад всичките тези ексцентричности винаги прозира нещо солидно и успокояващо. Какво? Аз търся, татко открива.

— Той не е разумен — казва баща ми, — но е сериозен.
Съзирам цяла житейска философия в това определение.

МАМА

Запалена по философията, мама се дразни, когато някой не споделя нейните увлечения.

— Какво прави вчера, дъще?

— Вечерях у семейство П., мамо.

По лицето на мама се изписва ужас.

— Мило дете! Аз не ти ли казах! Ах, да му се не види...

— Какво е станало, мамо?

— Представяш ли си, срещнах. П. преди три седмици. Поговорихме с малко приповдигнат тон и аз открих, че...

— Че?

— Че той не е истински последовател на Платон!

— Мари — казва госпожа Жозет — беше най-умна. Изабел най-хубава.

— А вие, госпожа Жозет?

О, аз... аз бях най-мълчалива.

Сагата на госпожа Жозет се раздипля бавно, седмица след седмица, понякога пронизана от поетичен лъч. Отвреме-навреме долавям в нея очакване, надежда; друг път нищо — само безкрайното примирено мълчание, душата, потънала в тъмната нощ, която тя понася безропотно и търпеливо. Откакто ходя при нея заради косата си, тя намотава тънката сива нишка на своя живот, но сивото има толкова отсенки.

— През ваканцията ходехме у един чичо в Ландите. Там кладенците са наравно със земята и над тях има решетки заради децата и животните. Понякога обаче забравят да ги слагат или може би ги вдигат, не знам. Изабел винаги се люлееше над кладенците, краката ѝ висяха над водата. Тя се люлееше, люлееше. Умирах си от страх, представяте ли си, не се решавах да се приближа, да не би да падне, а тя се смееше, извъръщаше се назад и викаше: „Страх те е! Страх те е!“

Разбира се, че ме беше страх! В манастира се катереше по стената на параклиса. „Обидиха ме! Хвърлям се!“ Сестрите се събираха отдолу: „Изабел, молим ви!“ Казвах й: „Някой ден ти наистина ще паднеш!“ „Разбира се“.

Изабел била модистка в Тур. Имала три дъщери, „хубави като зората“. Развеждала се два пъти, но „винаги била весела“, казва госпожа Жозет. Като минавах през Тур за една лекция, прииска ми се да отида да я видя. За какво ли? Тя сигурно вече не се люлее над кладенци.

— О, сигурно нямаше да я намерите — каза госпожа Жозет. — Как да ви обясня, тя си е малко смахната. Миналата година ми казаха (един приятел минал оттам случайно), че без да предупреди никого, внезапно заминала за Куба.

За Куба ли?

— За Куба. И когато й писах да я питам какво е мнението и за положението там (нали знаете, че тези неща ме интересуват), тя ми отговори само, че посетила чудни пещери, до които се отивало през градина с ананаси, и страшно се зарадвала, като се убедила, че ананасите растат по земята, а не по дърветата, защото не го вярвала. Това е всичко, което видяла в Куба. Ананасите! Представяте ли си?

Може би модистката в Тур Изабел все още се люлее над кладенците в Ландите?

— Как е възможно — повтаря госпожа Жозет, която си знае нейното — да видиш в Куба само пещери и ананаси, след като там има толкова проблеми, върху които...

Разбира се. Жаждата за знания и за безпристрастна информация на госпожа Жозет е хубаво нещо. Но ананасите също. И пещерите. Кой не е мечтал за пещери в детството си? Да не види нищо друго освен ананаси безспорно... Но изобщо да не ги види? Би трябвало да види всичко. Това е най-трудното. Винаги се връщам на тази мисъл. Толкова сме използвали красотата на света, за да оправдаем неправдата, че започнахме да се срамуваме от красотата. Как да обясня на децата — връщам се винаги на децата, защото, когато им казвам нещо, дължна съм преди всичко да бъда, наясно със себе си, — че принадлежим на два свята и за да стигнем до втория, трябва да минем през първия, а не извън него, че яснотата не означава бягство, че радостта не означава безгрижие; как да им запазя копнежа към красотата на света, към

поезията, към безвъзмездността едновременно със съзнанието, че толкова страдания съжителствуват заедно с толкова красотата.

Тъй като ми се струва чудесно и странно, че онази непознатата жена, полетяла спонтанно към Куба, се е завърнала оттам възхитена, защото най-сетне престанала да се съмнява, че ананасите растат в градините като ангинарите. Сигурно ги беше виждала като дете по картинките на шоколадите „Беритба на ананаси в Гваделупа. Серия екзотични плодове“ или в учебника си по география, но не е била сигурна, съмнявала се е — с какво ли не тъпчат главите на децата; пейзажите от живота толкова малко приличат на отбелязваните с тричетири цвята в географските карти... И сега на четиридесет и три години тя знае, тя е видяла вълшебните сталактити под земята и ананасите над земята и това ѝ се струва много важно на „Изабел, която се люлееше над кладенците, на Изабел, която се катереше по стената на параклиса“, по-важно от икономиката на селското стопанство, от ограмотяването, от свободата на словото в Куба, неща, които биха увлекли госпожа Жозет и по които тя сигурно щеше да се върне много добре осведомена с куфари, натъпкани със статистики. Точно това ме очарова и ме отчайва. Как да запазим духа на детството, без да потънем в детинщини, в живописност и в естетизъм? Как да се интересуваме от развитието на света, да се осведомяваме, да вземаме участие, без да загубим дарбата си да се възхищаваме, да действуваме безвъзмездно, да улавяме ценния миг.

Правя опит да помиря поезията с информацията, като карам децата да слушат една взета назаем плоча, хубавата епична песен на кубинците, чийто рефрен е „Alfabetisar alfibetisar“^[1]! Полин обаче проявява сериозно съмнение в разумността на един народ, който възпява радостта си да се учи да чете.

— Аз мога да мина много добре и без това — казва тя. — Знам да рисувам, стига ми. И нямам нужда да се уча. Да правиш революция, за да се учиш да пишеш!

— Може би, ако ти пречеха, щеше да ти се иска — подметва Алберт, която знае какво означава дух на противоречие.

— Да не би в някои страни да пречат на децата да учат?

— Не насила, но няма училища или са много далеч от къщите, или децата трябва да работят на полето, или...

— И тогава ли правят революция?

— Понякога. Много са причините за една революция.

— Какво е това революция, мамо?

Алберт, която е видяла барикадите до училището си, пита:

— Революцията грях ли е, мамо? А войната грях ли е?

Венсан, който се рови с удоволствие из разни книги и винаги е сигурен в знанията си по теология, казва:

— Разбира се. Това го пише в библията. Не убивай. Но има още нещо, мисля, от свети Павел, който казва, че трябва да се покоряваме на кралете и на президентите.

— Да, ама щом президентът ти каже: „Вървете!“ — и ти си длъжен да идеш на война, тогава можеш да отидеш, защото грехът ще е за него.

— Можеш да възразиш и да се откажеш от военната служба — забелязва Венсан.

Полин се превива от смях:

— Щом президентът те насилва, той прави грях, а ти можеш да избиеш всички, които не обичаш. Пум, пум, пум, пум!

— Ако е така, всички президенти трябва да идат в ада — заявява Венсан.

— Те може би са там — казва Алберт.

Замисляме се за миг върху тази тъжна перспектива.

— Както и да е, не може да се прави революция под заповед на един президент, след като революцията се прави срещу президента — умува Венсан.

— Тогава горките студенти в ада ли ще идат? — пита Полин.

— Не, защото те не убиват никого.

— Ами ако убият някого и смятат, че имат право? Ами ако убият някой много лош? Ами... ако...

И още, и още въпроси... Всички деца днес гледат телевизия. Всички деца днес са чували, дори и да не са се замисляли, имената Виетнам, Биафра, избухването на гранатите, свистенето на куршумите... Може би всички не задават такива мъчни въпроси? Може би е успех, че задават такива въпроси?

— Не знам дали войната и революцията са грехове. Мисля, че това е въпрос на съвест. Ако смяташ, че една война е несправедлива, грешно е да участвуваш в нея дори да ти заповядват.

— Да, ама ако не искаш да участвуваш във войната, те пращат в затвора — казва Алберт.

— Момичетата не, ги пращат — възразява Полин. — Момичетата не ходят на война. Жалко, защото...

— Има момичета, които участвуват в революциите, имало е и в Съпротивата. А пък в Израел носят дори униформа като истински войници.

— Е, добре тогава — казва Полин, която гледа на бъдещето с повече оптимизъм.

Аз обяснявам:

— Човек може да протестира, без да отиде в затвора, както казва Венсан, като се откаже от военната служба или поиска да го изпратят в Червен кръст...

Венсан. Без насилие. Аз пък съм „за“ ама това често е вятър работа. Като онези селяни, дето направили път в Сицилия, нали ти ни го разправи, за да покажат, че са способни и трябва да им дадат работа.

Алберт. И дали ли им?

Венсан. Не ми се вярва.

Полин. Тогава революция ли направили?

Аз. Не. Още не.

Полин. Но нали ще направят, а?

Аз. Не знам.

Венсан. В случай като този, дето е извършена неправда, грях ли е да правиш революция и да се биеш?

Малко съм затруднена. Но Алберт разрешава въпроса:

— Трябва да се пише на папата. Ще му се каже: това и това е несправедливо, наистина съм длъжна да направя революция. И той ти изпраща опрощение.

— Мислиш ли?

Алберт, сигурна, че работата е опечена:

— Разбира се. Когато не биваше да се яде месо в петък, чичото на една моя приятелка беше болен и получи опрощение да яде месо и това вече не беше грях.

Тя го казва така убедено, че Венсан и аз се замисляме. Венсан обаче въздъхва малко скептично:

— Знаеш ли, на папата ще му се отвори доста работа.

[1] Ограмотяване (исп.) — Б.пр. ↑

ПРОГРЕСЪТ

— И тогава след революцията — казва Алберт, която с опрощението в джоба и под папската закрила се вижда вече как преобразява обществото — идва прогресът! И всичко се оправя!

— Понякога. Поне опитват хората.

— Ако не се оправя, не си струва труда.

— Никой не може да бъде напълно сигурен предварително, че всичко ще се оправя. Разбира се, понякога се оправя.

— Тогава, значи, е рисковано? — казва поохладняла Алберт.

— Ами то с всичко е така.

— Как така с всичко?

— С книгите, с децата... Човек не знае дали си струва труда да се мъчи да пише книги, като не е сигурен, че те си струват труда, да отглежда деца, като не е сигурен, че те ще бъдат щастливи...

— Да, ама революцията не е ти да се мъчиш да направиш нещо, а да мъчиш другите — казва Алберт убедено.

— Понякога. (Струва ми се, че пред децата си най-често произнасям думите: „понякога“, „може би“, „в известен смисъл“... „Похвално безпристрастие“ или „опасна несигурност“?)

— Да, спомни си Луи XVI или цар Александър — казва Венсан, който обича да показва знанията си. Мисля, че революционерите са смятали, че си струва труда да пожертвуват някой и друг човек за щастието на всички останали.

— Да, ама като не си сигурен?

— В това се състои рискът.

— Ти революционерка ли си, мамо?

— Не знам. Не ми се вярва.

— Защо?

— Може би защото ми липсва достатъчно смелост. Или оптимизъм.

— Христос е казал: „Ако те ударят по едната буза...“ — започва Венсан.

— Да, ама не е казал, ако удрят по бузите другите, стойте и си гледайте работата.

— Питам се възможно ли е да бъдеш едновременно християнин и революционер — казва Венсан.

— Много хора се питат.

— И не пишат ли на папата? — пита Алберт, която се държи за опрощението.

— Там е работата, че папата не може да реши всичко вместо нас.

— Тогава питам се каква му е работата — казва недоволна Алберт.

ПАРИТЕ

— В училището има момичета — казва Полин, — дето по ги глежат от нас. Като започваме училище, идват с нови чанти, все едно дали старите им са още хубави.

— Не мислиш ли, че е малко глупаво?

— Мисля — казва Полин, — ама те не мислят така.

— Вие вземате уроци по пиано, танци, ходите на плуване...

— Да — съгласява се Полин, — аз не казвам нищо. Само че това, дето ние го имаме, не се вижда.

— Има момичета — казва Полин, — които ходят на зимен спорт и имат ски. И ние ходим на планина с колонията, ама това не е същото, и нямаме ски.

— Скъпичко ще ми излезе да купя ски на всички ви. А знаеш ли, че има деца, които нямат ваканция.

— Негрите — казва Полин.

— Не, не само те. Деца от бедни семейства.

— Винаги може да се отиде с колония — казва Алберт. — Иначе означава, че не можеш да се вредиш.

— Първо, това никак не е вярно. Има хора, на които парите не им стигат да изпратят децата си дори с колония. Освен това много често не можеш да се вредиш, защото си беден.

Алберт се замисля. Полин се разплаква на глас.

— Да нямаш пари да отидеш на колония! — повтаря тя отчаяно. — Трябва да им изпратим пари! Предпочитам да стоя в къщи и да си дам мястото.

— Можеш да дадеш само едно място и не можеш да изпратиш пари за всички бедни деца — обяснява и Венсан. — Спомни си слаборазвитите страни.

— Защо винаги да не им се праща по малко! — моли се Полин.

— По-добре хората да се научат да се вреждат, отколкото да им се изпращат пари — казва Алберт. — Това ще трае по-дълго и ще бъде по-интересно. Само че всеки трябва сам да се оправя, а не като тебе, мамо, дето никога не разбираш квитанциите на Общественото осигуряване.

Разбира се, приехме най-лесното разрешение. Ще изпратим малко пари. Но аз си мисля за думите на Полин: „Предпочитам да остана в къщи и да си дам мястото“. Кое семейство ще насърчи подобен простодушен порив? Децата трябва да идат „на въздух“, зимата беше толкова уморителна, през втория и третия срок те така пребледняха въпреки витамините и сока от портокали — затова отминаваме порива, нареждаме детската чувствителност сред детинщините, оставяме я да загине, за да поруменят бузките на детето и да свикне с мисълта, че неговите нужди стоят на първо място... Това се нарича да бъдеш разумен. Дори в ежедневието християнските истини са обърнати наопаки и това се нарича да се приспособиш към обществото. Коя майка ще се съгласи без възражения дъщеря ѝ да даде на приятелката си най-хубавата кукла? Тя ще я посъветва: „По-добре дай другата, от миналата година.“ И ще помрачи хубавия порив, ще сложи петното на двуличието върху простата радост да подариш и ще смята, че е „разумна“ Как разваляме децата, които ни са поверени!

АДЪТ

Алберт прекара труден период. Опърничавя и мързелива като никога досега, тя започна да краде малки суми от джобовете ми и от джобовете на Долорес, а после и от чантата на една приходяща прислужница. Мащабите стават обезпокояващи: изчезват банкноти по хиляда франка, дори една от пет хиляди. Същевременно научаваме, че тя редовно закъснява за училище или пристига с униформени полицаи(!), които ѝ служат за алиби и на които разправя, че се е загубила (а тя снове по всички посоки на Париж, без никога да се губи).

Тревогата нараства. Мъча се да вразумя виновната.

— Виж какво, опитай се да разбереш: Кристина печели петстотин франка на час, като прислужва. Даваш ли си сметка, че като и вземаш хиляда франка, ти ѝ открадваш два часа работа? Два часа работа не е малко нещо!

— Да, но ти ѝ ги върна — казва тя заинатено.

— Върнах ѝ с парите, които ми дават за моята работа. Няма как да се измъкнеш отгук.

— Да... Ама все пак това е по-справедливо...

— Кое?

— Да ми даваш своята работа...

— Да ти давам може, но да ме крадеш. Не.

— Парите винаги ли са работа? Има толкова хора, които имат пари, а не правят нищо.

— Тогава това се нарича капитал. Парите се влагат и работят вместо тях. Много е дълго за обясняване.

О... сега разбирам! — казва тя и лицето и става хитро. — От тези хора трябва да се краде, нали?

Не намирам отговор. Задачата да втъпявам на едно дете уважение към капитала не ме вдъхновява особено; от друга страна пък да превърна дъщеря си в някакъв Мандрен^[1] във фуста... Започвам да се питам дали да не се обърна към психолог или дори към

психоаналитик, но внезапно съвестта на Алберт проработва (по кой знае какъв тайнствен начин?) и след пет седмици безсрамие една сутрин тя проявява дълбоко разкаяние и слага на коленете ми своята плячка.

— Няма да крада, никога вече няма да крада!

Дребни пари, невъобразимо количество полуизпразнени пликчета с бонбони, наполовина изгризани бисквити и шоколади, пластмасова пеперуда, също така пластмасови обеци, автоматична маймуна-играчка с барабан, кутия водни бои, училищна чанта — имитация на крокодилска кожа, и още сума ти работи. Какво ми остава да направя, освен да я утеша, да я похваля, да произнеса една малка каиновска поучителна беседа върху силата на съвестта, от която леко поруменявам, но която Алберт одобрява най-сериозно.

— Аха! Да, така си е...

— Милото ми момиче, ами как разбра?

— Снощи, като ядях в леглото си шоколада — ям го винаги когато светлината е угасена, защото Полин разправя всичко — и понеже беше много тъмно, и аз си казах: това е адът.

Адът! Кой ли й е говорил за ада? Никога не им рисувам страшни картини на задгробния мир, много пъти дори съм подчертавала, че след повече или по-малко време душите се пречистват и се възвръщат към „света на светлината и блаженството“.

— Знаеш ли, не съм убедена, че съществува ад в този вид, в който обикновено го представят. Виждаш, че в Новия завет Исус рядко говори за ада. Не съм сигурна дали изобщо има души в ада. Във всеки случай сигурно няма души на деца...

Алберт не изглежда убедена. Тя е с толкова мрачен и горещ характер, че в крайна сметка много е възможно да й се иска да има ад.

— И понеже беше много тъмно, и понеже не можех нищо да кажа на Полин, и ме беше страх, че маймуната и чантата, и другите работи ще ги намерят зад хладилника, където ги бях скрила.

Разбира се, самотата, затварянето в представата за греха може да предизвика у едно чувствително дете усещане за злото и дори за ада. А Алберт без съмнение единствена от моите деца притежава такава усещане.

Да се безпокоя ли? Или да се радвам? Аз толкова ненавиждам „разбирането за греха“, което поставя злото в мирозданието, а не в

отделното създание, че може би прекалявам с моя оптимизъм.

Същевременно подвижният ум на Алберт се отклонява от мрачните перспективи.

— Ама кажи, ти нали върна парите на Кристина и на Долорес?

— Да.

— Тогава, ако аз ти дам всичко, което съм купила с техните пари, дето ти си им ги върнала, нали ще е, все едно че си купила с твоите пари това, което ти давам? Нали вече, все едно че не съм ги откраднала.

Тази аргументация ми се струва доста несъстоятелна. Но Алберт изглежда толкова щастлива, като се освобождава от товара на угризенията, че сърце не ми дава да ѝ противореча.

— В известен смисъл... Все пак държа да знаеш, че нямам навик да си харча парите за автоматични маймуни и пластмасови пеперуди.

— Не ти ли харесват?

— Не е там въпросът.

— Ако не ги искаш за тебе, можеш да ги оставиш настрана до Нова година. Тогава ще ми ги подариш и те ще си бъдат наистина мои.

След малко:

— Така дори ще спестиш пари.

По-късно:

— Знаеш ли, аз наистина вече няма да крада — казва тя, вперила прямите си сини очи в моите.

Подвижното ѝ лице отново се преобразява, одухотворява се.

— Ама само да знаеш колко хубаво беше, като ходех рано сутринта из улици, които не познавам, и си купувах каквото си искам!

Адът вече е далеч.

Това, в което най-много обвиняват християнското обучение, в което го обвивам най-много аз, е разбирането за греха, което смуцава и раздвоява децата от най-ранна възраст, задържа инстинкта им и обкръжава със застрашително сияние (мърсейки го с подозрения) самото мироздание. В една нашумяла на времето книга („Нощ без звезди“), понеже изпил няколко чаши бира, Томас Мертън се нарича чирак на дявола. Много е лесно така да си придаваш демоничен вид. Как могат невярващите да приемат сериозно такива приказки? Как

може тайнствената фигура на въплътеното зло да не им се вижда гротескна, когато им я представят под формата на веселяк студент, вечно пиещ бира? Не че искам да отида до другата крайност, според която само някои редки престъпници, чудовища, могат да бъдат причислени към царството на греха; но важно е да се отдели злото от предметите, които са проводник на изкушението...

Да, децата, някои деца имат достъп до царството на злото. Да, „грехът може да бъде дори във водна чаша“, без от това водната чаша да стане по-малко невинна. Но как да внушим на детето тази мисъл, без тя да става натрапчива? Как да се развие у него истинско чувство за отговорност, без то да се превърне в чувство за вина, което ще му отравя живота? Би трябвало да бъдем непрестанно вдъхновени, свободни...

— Добра си е Долорес, нали, мамо? — пита Алберт.

— Разбира се.

— Вика и казва неприлични думи, ама си е добра.

— Да.

— Тогава защо аз не бива да казвам неприлични думи?

— Човек може да бъде добър, без да казва неприлични думи, това не е задължително.

— Но е без значение, нали?

— Няма особено значение за господ наистина. Но за хората...

— Че какво са хората? Важен е само господ — казва Алберт.

— Господ прощава всичко, нали, мамо? — пита развълнувано Полин.

— Той прощава всичко с любов, ако човек съжалява за стореното зло. Но не бива да му причиняваме болка именно защото той цял е изтъкан от любов.

Внезапно Полин избухва в гръмогласен плач.

— Мамо, направих голям грях!

— Какво, моето детенце?

— Тази сутрин взех двеста франка от твоя джоб!

— Не можеш ли да ги върнеш?

— Накупих си много карамели.

— Толкова по-зле, моето дете; само че не бива повече да правиш така. Нали виждаш как те гризе съвестта, чувствуваш добре, че си постъпила лошо.

— О, да — въздъхва Полин и с дългите си мокри ресници тя е истинско олицетворение на разкаянието. — Целия ден го чувствувах, мамо.

И честно прибавя:

— След като изядох карамелите.

---

[1] Главатар на банда разбойници (1724–1755). — Б.пр. ↑

ДОБРО ВПЕЧАТЛЕНИЕ

Междущарствие. Долорес намери в един бар по-добре платена работа. Там тя довършва разклатеното си здраве с прекалена преумора (вчера стояла единадесет часа права) и не по-малко прекалена консумация на силни напитки. Отвреме-навреме пристига у дома с надут вид и предизвикателно, сякаш ни хвърля ръкавица, ни подава пакет месо за кучето. Добре знае, че искахме да ѝ помогнем; на нас ли не ни стигна търпение или на нея настойчивост? Мълчанието, което се възцарява между нас при всяка нейна поява, издава общото ни безсилие. „Животът“, това смазващо тегло, се е оказал по-силен от нас двете...

И така, пак давам обявление във „Фигаро“. Изреждат се лицата, измежду които за десет минути трябва да избера онова, което ще влезе в нашия живот, за малко да кажа нашето плаване. Жак здравата ме смъмря:

— Да не вземеш първата, пък после да кажеш, че не умееш да избираш и че е симпатична на вид. Искай *препоръки*. Кажи, че ще си помислиш. Искай адреса и телефонния им номер.

— Прав си.

Но щом шествието започва (явете се между осем и дванадесет часа), чувствавам се обзета от непреодолимо самоунижение и тревога. Как — толкова хора търсят място и аз мога да им го дам или да ги отхвърля! Едва успявам да откажа на един хилав португалец (нали уж търсех домакиня!) и на един малко по-як мароканец. Затова ми са необходими всички остатъци на почтеност и обществено съзнание. Португалецът има толкова голямо семейство! Мароканецът твърди, че може да готви толкова добре! След тези два отказа енергията ми е на привършване. Свръх моите сили е да отказвам нещо на хора, които се стремят да ми направят *добро* впечатление.

Добро впечатление! Че коя съм аз, та да имам такива изисквания? Само и само да ми перат мръсното бельо и да ми мият чиниите хора, които струват колкото мен? Да идва да ми се подлага

една нещастна мръсна испанка с грозни нокти и без два зъба и да твърди с фъфлещата си уста, че може да прави всичко, абсолютно всичко, и то безупречно? Има такива, които знаят да правят всичко, те обикновено са най-нещастни, само като ги погледне, човек разбира, че последният им аборт е бил завчера, а първото им натряскване (щом дам „аванса“) ще е в други ден. Тъжни охлузгани самохвалки, които човек би искал да целуне благоговейно по безцветните бузи. Има такива, които нищо не могат да правят, младата селянка със зачервени ръце, забола вече евтина брошка на шлифера си — невинни крадли, готови да избягат с първия случаен военен, след като са счупили цял куп чинии за месец и половина. Има фантазьорки, които са познали и по-добри дни, пропити от алкохол шейсетгодишни бивши портиерки, които „ги бива въпреки възрастта“ — израз, разкъсващ сърцето. Може ли да се отрекат всички форми на некадърността и човешкото нещастие?

Жак ме намира разплакана в кухнята:

— Ти си прекалено чувствителна — заявява силният мъж. — Аз ще се заема с тази работа. Прибери се в стаята си, аз ще отворя вратата.

С безкрайно облекчение се оттеглям, за да се завърна безпокоена от тишината един час по-късно и да го заваря, стиснал в обятията си една много стара разплакана жена.

— Напомня ми баба ми — казва той, за да се извини за влажните си очи, когато жената (унгарка) си отива. — Беше наистина много възрастна за нашата работа, но толкова и беше мъчно!

— Не е ли ходила на други места?

— О, напротив, на много, но не и харесвало. Каза ми: „Всички французи са мръсни и скъперници!“

Накрая ми хареса едно енергично момиче.

— Чувствувам, че ще бъда щастлива тук — казва тя.

Може да отговаря по телефона, готви, съставя програма на времето и говори обезпокоително правилно.

— Не мислите ли, че е по-добре да си потърсите място за секретарка? — казвам срамежливо. Струва ми се прекалено добра за нас — просто се притесних.

— Не, не, у вас е много подходящо.

Срещата е определена за единадесет часа сутринта в понеделник. Никой не пристига. Минава ден, още един... Отново пустиня, населена с мръсни чинии.

— Нали ти се видя много добра за нас, сигурно си я убедила — казва примирено Жак.

Завръщаме се в ерата на домашните прислужници.

АЛЕГРА

— Каква хубава рокля имаш — казва Алегра. — Харесва ми червеният цвят на полата на Жан. Как ти се струват тазгодишните кашмири?

Забелязва нашите поли, нашите колани и нашите обувки. Застава неподвижно на един крак край някоя маса, очарована от някоя страница на „Вог“, „Ел“, „Мари-Клер“.

— Виж тези двуцветните, такива са хубави! А тези кръгли джобове са нещо ново, не намираш ли?

— Алегра мисли само за дрехи — казва Жан. — Питам се дали някога е мислила за нещо друго.

Може би не. Алегра иска дете; нейният мъж Ръоне не иска. „Да създадеш дете... Отговорност... Политическа конюнктура... Бомбата...“

— Страх го е, че шумът ще му пречи да работи — обяснява спокойно Алегра. — Но като се роди детето, ще свикне.

Вече приготвя пеленките. Ръоне порицава разделянето на левицата, споразумението на десницата, непоследователността на църквата, суетността на интелектуалците, посредствеността на останалите.

— Сутрин му давам топъл лимонов сок — казва нежно Алегра. — Мисля, че черният му дроб не е в ред.

Ще ме посети един луд автор. Алегра е тук. Жак и аз обмисляме положението. Дали няма да го поощрим в лудостта му, ако го приемем? Да не го приемем пък, значи да пренебрегнем дълга към издателството и... Припомняме си автори от миналото, болни от невроза, говорим за обществените явления, за несъстоятелността на държавата и за психоаналитиците. Времето тече. Долорес стреснато се подава на вратата.

— Той обикаля като звяр в клетка. Той си гризе ноктите. Той има тикове.

Витае сянката на катастрофа. Ръкописът не е съвсем бездарен.

— Представяш ли си тоя тип в „Четиво за всички“? — питам аз подло.

— Не може да се преценява един ръкопис, като се мисли за „Четиво за всички“ — казва Жак.

— Не, но той ще кисне непрекъснато тук, ще трябва да слушаме историите на неуспехите му, ще ни звъни в полунощ, ще ни направи смешни...

Имаме достатъчно грижи и с нормалните автори. Лично аз си спомням за една майка, която ми звънеше в единадесет часа през нощта и прекъсваше първия ми сън, за да изкрещи, че синът и бил гений! След една седмица престанах да намирам това за вълнуващо. Човек бързо се отегчава от лудите.

Все пак слизам, за да си дам сметка за размера на бедствието. Спокоен, усмихнат, с приятен и любезен вид, „лудият“ седи до Алегра (със съвсем лек тик на устата на всеки петнадесет секунди) в гостната и слуша нейното чуруликане. Оттегля се без всякакви затруднения с текста под мишница и на стълбището маха с ръка на Алегра.

— Ама този ли бил? — казва тя.

Жак смята, че макар и добра, Алегра е малко глупава. Не е и хубава, но това не се забелязва.

ТРИНИ

Няколко седмици смятах, че съвършенството съществува. Тъй като Долорес отново изчезна, отиде на улица Сен, за да работи като портиерка, Тринидад, наречена Трини, я замества. Тя е петдесетгодишна, чиста и спретната, не особено хубава, набита. „Същинска бъчва“ — казва Даниел. Но тя явно е надарена с множество домакински добродетели.

— Какво мислиш за Трини? — питам срамежливо Жак.

— Нищо пластично — отговаря той кратко.

Алберт показва същата липса на ентузиазъм.

— Няма да има роля за нея в пиесата за Коледа. Веднага се разбира, че не обича театър.

— Не е интересна — е лаконичната преценка на Полин.

А Венсан, който винаги философствува, казва, като разчленява думата:

— За нея може да се каже само, че не е пред-ста-ви-тел-на.

Ядосвам се и както винаги в такива случаи яд ме е отчасти на собствената ми слабост.

— Деца, най-после би трябвало да си набиете в главата, че прислужница не се взема за модел и извор на вдъхновение (това за Жак), да свири на флейта, да се специализира в театрално изкуство и да ви забавлява, а за да готви и да шие копчета. И ако го прави добре, предпочитам я пред певиците, флейтистките и разните други живописни личности, заради които досега пера все сама!

Този ден се чувствавам истинска фламандка; Трини с широките си безупречни престилки (о, охлузганата Долорес с фас в устата! Ярките пуловери на Консоласион! Луизет, която един ден заварих да мие чинията със стара четка за зъби! Коланът за жартиери на Мари-Луиз, забравен на камината!), Трини ми изглежда този ден чиста, хубава като излъскано сечиво. Тя е от тези дребни дебелани, които в същото време са пъргави и чевръсти. Мълчалива е. Подрежда безспир разпилените предмети, с които е осеяна нашата къща. Вечер

миризмата на паркетин се смесва в гостната (ателие — гостна — трапезария) с мириса на готвено. Не мога да повярвам на обонянието си. Мисля за родния си край. А Трини готви чудесно: пържени патладжани, шницели по виенски, хрупкаво печено, сардини с подправки се редуват на трапезата (о, жилавите спагети на Долорес! Гъстите безвкусни гулаши на Франка! Сивите бифтеци, плувнали в испански зехтин!). Започвам да се безпокоя.

— Трини, стигнаха ли ви парите?

— На Трини винаги и стигат. Трини умее да се оправя — казва тя със самохвалство. — Трини не е като Долорес. Тя е пестелива. Уредна е. Знае да използва остатъците. Тя...

Очевидно тя е доволна от себе си. Струва ми се, кастилска гордост. Но дори и най-великите умове имат понякога този недостатък. Бельото беше изкърпено, всички копчета на децата защити, шкафовете, подредени и освободени от пласта прах, излъчваха задоволство. Трини сменяше електрическите крушки, чистеше пепелниците, кошчетата за хартия, изхвърляше боклука. Кучето беше редовно нахранено. Истинска приказка.

Забременях. Ястията се редуваха. Хубави бифтеци, чудесни салати. Един ден тя ми донесе закуската в леглото. Тревогата нарастваше в сърцето ми. Но тя ме успокои:

— Не си го слагайте на сърцето. Трини се грижи за всичко Трини не е като Долорес. Трини...

Ние клатехме глава не без известно угризение спрямо Долорес и някогашните охлузгани обувки. „Чувате ли врабчетата? Те ме възхваляват“ — казва Инфанта на Монтерлан. Може би и Трини беше Инфанта, преоблечена и скрита под груба не очарователна външност. Загубих детето, което чаках. Четири дни след това Жак дойде да ме види в болницата малко объркан и смутен...

— Ти не знаеш, че Трини...

Какво?

— Тя замина днес сутринта за Испания със самолет, без да предупреди никого, без да остави един ред... Научих го от съседката, която я видяла, като вика такси за Орли.

Трини?

— Трини. И най-лошото...

— Какво?

— Отнесла е всичките ми ризи и ризите на Даниел, и покривките за ядене, и кърпите.

— !!

— Срегнах един час след това Виолета (друга и испанска знаменитост от улица Жакоб), която ми каза: „Е, какво, Трини заминала? Можехте да я заведете с кола поне до Орли, беше толкова натоварена!“

Въпреки моята отпадналост и тъжното ни настроение избухнах в смях.

Долорес, нали си е с добро сърце, напусна улица Сен и портиерството, за да се завърне тържествуваща на улица Жакоб. Мисля, че в същност тя се е отегчавала там. Освен това се спречкала с домоначалника.

— Искаше да ме накара да мия стените на стълбището. Туй работа за портиерка ли е? Казах му направо: „А не щете ли да ви мия и краката?“ И той се раздражни.

Това не и пречеше занапред да смята, че не можем без нея. При най-малката забележка казваше:

— Може печеното да е загоряло, но аз не крада ризи.

Няма прости неща. Преди да замине, Трини доверила на Виолета:

— Не мога да остана. Те ми струват много скъпо.

И действително, като се помисли, всичките тези бифтеци, сардини и другите кулинарни чудеса имаха само едно обяснение — тя, горката, сигурно е давала и от своите пари. Има над какво да си помисля.

Долорес:

— Сега разбирам. Преди не ми беше ясно. Разправяхте ми: „Много е добра“, а всички предишни господари казваха: „Не я бива за нищо“.

— Можеше да ме предупредиш, вместо да ми я препоръчваш.

Ло:

— О, нали си знам, че прислужниците ви са все такива...

Това не ми пречи да разбера, че именно защото винаги са смятали, че не я бива за нищо, Трини сигурно е искала да получи отплата. Възторгът ни трябва да ѝ е действувал поощрително. За малко

да ѝ бъде признателна за илюзията, която ми даде за няколко седмици. Тя казваше:

— Ще остана у вас, докато дъщерите ви се омъжат.

Или:

— Не се грижете за нищо, само пишете...

Или:

— Обичам ви, все едно че сте ми дъщеря.

Дали беше реален образ? Един ден се плъзнах на някакво топче, забравено от децата, носейки поднос, който се вряза дълбоко в бедрото ми. Тя просто припадна. Каза:

— Вие се трепете, трепете се като жените от моя край. Жал ми е за вас.

Въздишаше, минавайки край пишещата ми машина като край уред за изтезания.

— А през цялото време само е мислела как да ви отмъкне ризите — възмущава се Долорес. — Да я бях спипала!

През цялото време... Наистина не го вярвам. Мисля, че през цялото време тя си е мислела колко приятно би било да имаш истинско семейство, да бъдеш полезна, необходима, да не могат да минат без теб, да те хвалят, да те благославят всеки час — нима всички не мечтаем за това? Но подобна радост се плаща скъпо и както повечето бедняци, тя е смятала, че да даде, означава да даде пари. И изведнъж може би ѝ е дотегнало, като е видяла как намаляват спестяванията и, или се е уплашила, че няма да ѝ достигнат сили... Тя не е могла да се примири с мисълта да не бъде вече образец за съвършенство, чудо... И офейка. И понеже и тъй, и тъй бягаше, и тъй, и тъй разбишкваше, рушеше своя образ, защо да не смотае и ризите ни?

ПОЛИН

Полин закусва.

— Знаеш ли, мамо, ти много поумня.

— Така ли?

— Да. Когато бях малка, ти се ядосваше по-често, но не беше така весела и искаше винаги да има ред. Казвам ти, много поумня.

— Благодаря, детето ми.

МАЙЧИНА ТРЕВОГА

Звъни се. Някаква кестенява, приятна и много смутена девойка.

— Може ли да поговоря малко с вас? Лично с вас.

Въвеждам я малко объркана в стаята си.

— Моля да ме извините... Времето ви е толкова скъпо...
Страхувах се, че ако ви пиша... Посъветвах ме да дойда...

Мъча се да ѝ помогна да преодолее смущението си. Казвам, че ми е много приятно да се запозная с нея... Ако мога да направя нещо за нея...

— Казвам се Силвет, Силвет Ръонар. Деветнадесетгодишна съм. Родителите ми... в провинцията... сама в Париж... Живея в стая до Сорбоната, но средствата ми... потърсих работа... Сега започвам. Печеля толкова на месец, но има комисиона...

Все още не съм наясно. Заем ли ще иска? Започнах да свиквам след легионера и старата дама, която не можела да плати наема си.

— От страна на Католическата църква ли?...

— О, не! (На един дъх). Аз съм приятелка на Даниел.

Мълчание. Обзема ме леко смущение.

— Той не мие...

— Не, аз предпочитам... да се представя сама. По-деликатно...

Ново мълчание. Смущението ми нараства.

— О, ако не бях в затруднението, в което... в което... никога не бих се осмелила... не бих си позволила...

— Моля... моля — казвам машинално.

— Той ми каза (Даниел), че вие сте толкова добра... че ще разберете...

Отдавна (още когато Даниел навърши петнадесет години) съм се страхувала от подобно нещо. Бог ми го даде, бог не ме отмина... Гледах примирено бъдещата си снаха. Би могло да бъде и по-лошо.

— Така, така, много добре разбирам... Вие сте млада... предпочитате да ми говорите преди Даниел...

— Да, освен това нали комисионата е за мен? Трябва да се науча да се справям, но съм толкова стеснителна... Успяла съм да направя само десет абонамента за шест месеца и ако не ги увелича...

Така се абонирах за две години за „Магазин литерер“.

ЖИЛБЕР

Жилбер ми досажда. Трябва да призная, че Жилбер ми досажда. Той смята, че е много просветен политически, защото е пил кафе и е обсъждал разни въпроси в Института по изящни изкуства. Въобразява си, че по душа е художник, защото косата му е къдрава като на негър, облича се с афганистански жилетки и туники на цветя, с везани ризи от битпазар, защото не се жени за приятелката си и пуска мръсни приказки след всеки минижуп. Жилбер смята, че води интересен живот, защото рисува, гравира, вае, зарязва всичко, за да се хвърли в танца, участва в хепънинг, в изложби в палатка или в автобус, защото „се изфуква“ всеки път, когато му падне, защото води разпилян живот. Жилбер ме дразни.

Жилбер има мнение по всички въпроси. Когато му говорят, не слуша. Задава въпрос, не слуша отговора, не изчаква отговора, сам си отговаря и продължава. През май 68-а Жилбер ме среща с ръкопис под мишница.

— Как, няма работиш! В такъв момент!

Подхвърля ми тези думи с такъв многоумен и сериозен вид, дето най го мразя, затова се наострям.

— Аз имам задължения — казвам надуто.

— Ей, че буржоазно!

— Творчеството е твой живот, а? Ей, че левичарско!

Жилбер ме дразни.

Жилбер идва да погледне платната на Жак. Накланя глава, критикува, поучава. Той ми казва:

— Не ти ли омръзва да работиш всеки ден така, като чиновничка?

Той никога не е работил повече от две седмици поред.

— Чудя се как го търпиш — казвам на Жак.

Жак:

— Все пак има нещо в него...

— Той никога няма да прави нищо.

— О, и дума да не става! Той никога няма да прави нищо и все пак именно...

— Какво именно?

Жилбер отива на битпазар да гледа стара железария. Всичко го заслепява. Стига да е крещящо. Условност на антиусловността. Пазари се горещо. Би се сметнал опозорен да купи нещо на истинската му цена. През зимата ходи с обувки на бос крак, през лятото, облечен в овча кожа.

— Толкова е предвзет в своята област, колкото възпитаниците на Института за висши административни кадри.

— О, безспорно... И все пак именно... Отивам на гости в ателието на Жилбер. Мрачен таван под стъклен покрив — студен зиме, горещ лете; той живее в педантичен безпорядък. Страшно се радва, че е продал по сто и петдесет франка рисувани пейзажи за фалшиви стъкла.

— И по колко ти излизат?

— По сто и двадесет франка парчето. О, не е голяма печалба! Но така ще се прочуя и ако почна да ги произвеждам на едро...

Той се хвърля в търговия на фалшиви пейзажи, на изкуствени облицовки, обърква пазара с безвкусици. Пращи от идеи как да натрупа богатство, идеи как да стане знаменит, идеи, идеи, идеи... Жилбер ме уморява. Аз имам ли идеи? Една или две може би и това ми стига. Живея си с тях. Следвам моята идея, това показва, че е една. Как би могъл той да следва нещо във водовъртежа, в който живее.

„И все пак именно...“ — би казал Жак. Така на човек му дойде нещо на ум понякога в интимен кръг и то си пробива път въпреки всичко. Жилбер е беден, много беден. Сега се за това само насън. В леденото си ателие продава по три тона фалшив разкош, съблазнява цял харем, смазва с една дума Матийо и Бюфе. Жилбер е весел. Той разпилява своите цветове, своя талант, своя живот, любовта си, закусва сам с кафе и ябълка, малък човек, смел и луд, безумен, непоносим, самотен, безгрижен, себелюбив, запленил от един зелен или син цвят, от една хубава шега, от една невероятна шапка...

Перспективата ми се изменя. Човек може да бъде капиталист и със своя талант.

— Ела да вечеряш, Жилбер.

— Дадено. Ама да купиш водка, само това обичам, и руски кисели краставички за мезе, и...

Жилбер не яде и не пие нищо. Иска блестящо наредена маса, пълна чиния, препълнена чаша, в която натопява устни, след това връща едва наченатата чиния и представя няма от руски кисели краставички. „Какво разхищение!“ — мисля си. После се надсмивам над себе си. Трудно се унищожават домакинските рефлексии!

Жилбер се плъосва пред телевизията с Полин на колене. Цялата вечер няма да чуем повече нито дума от него. Разбира се, ние сме буржоа, щом притежаваме телевизор, който никога не поглеждаме (две години съм работила като журналистка в телевизията и това ми стига за цял живот), но щом той се настани... Не мога да сдържа иронията си:

— Мислех, че двете ти най-омразни неща са семейството и телевизията?

За миг маймунското му лице, надвесено над заспалата Полин, придобива почти човешки израз.

— Ех, щом съм тук! Имам си алиби.

За миг преминава приятелски полъх. Само за миг. Знам, че щом му се удаде, той ще го унищожи, ще го развали с една дума! Но осветлението се е променило. Човек може да бъде капиталист и с приятелите си.

ПРИЯТЕЛСТВА

Те са като инвестиция. Спомени, вечери, заети и върнати пари и книги, тъпи филми, на които се смеем, споделени или приети убеждения, мигове на прошка... Те са като инвестиция. „Вечният приятел“ е като чекова книжка. Идва в деня, когато имаме нужда от него, от някой грижливо заключен спомен, от вниманието, от състраданието, от възхищението, които си дължим... Свидетелствуваме един за друг. Няма нищо по възхитително от едно двадесетгодишно приятелство. Подаваме си реплики. Сигурни сме в резултата. Уютно ни е, чувствуваме се спокойни. Накрая затваряме вратата, за да останем „насаме“. И сякаш с думите „помниш ли“ се превръщаме в пенсионери. Главата на семейството заявява: „Най-напред приятелите“.

Множеството замръзва. Съществуват „другите“. Специализирани в политическото, гастрономическото, светското приятелство. Уви, понякога християнското. Цветът на кегелмайсторите или на парижките салони, Енорийското дружество или Ветераните — поборници за абстрактно изкуство, вечните посетители на мадам Вердюрен или Последните приятели на корбиерското вино, кръг, компания.

Ясно е какво значи „пречи на компанията“. По дефиниция кръгът е затворен. Колкото и да е широк. „Ако всички хора по света си подадяха за миг ръка...“ Зная песента. Но трябва на две ръце да се пуснат заради нечакания? И не е ли винаги един и същ нечаканият, бедният, паразитът, натрапникът, който отваря затворената врата?

Да, приятелите. Има някои, които са ни много скъпи, които често идват да вечерят с нас в неделя вечер, чийто надежди, грижи и работа споделяме. Но тъй като никога не знаем колко ще бъдем, може би случайните гости на тези вечери са по-важни от онези, които идват често. Или поне важен е фактът, че случайно са дошли.

Казвам на Жак:

— По-късно, когато децата се оженят, когато ще бъдем сами, може да...

Жак с насмешка:

— Мислиш, че някога ще бъдем сами?

Тези, които идват случайно. Понякога те не идват никога вече. Това ме е огорчавало. Но важни са не приятелите, а приятелството. „То е тъй ласкателно“ — казва Жак. Понякога е много трудно да те разберат.

Понякога е трудно да разбереш. Размишлявам тежко, непохватно. Правя заключения, анализирам. А именно тези, които говорят, без да размишляват, изведнъж ми дават отговора. Те влизат, излизат и понякога оставят след себе си една дума, една усмивка, които са ми скъпи, за които бих искала да им благодаря... Но те са си отишли. Може би ще дойдат пак. Не е сигурно. Но ми се иска. Иска ми се в къщи да се влиза и излиза, както минаваме през кафене, гара, църква. Но тези сравнения са твърде мащабни. В една книжна къща като японските къщи, които почти не се затварят, който приличат на къмпинги, кацнали леко на земята, представата за дом е достатъчна, щом всички са заедно.

— Заедно, но става течение — казва Жан, пред която превъзнасям този начин на живот.

Лиризмът ми пресъхва.

ТЕЧЕНИЕ

Нали хартията не е никак топла. Сами трябва да даваме всичката топлина. И ако не можем.

Тогава идва разрухата. Прибираш се, след като си работил лошо, много лошо, усъмняваш се, че съществува реална необходимост да се редят думи, да се четат фрази. Ръкописът, който толкова си харесал, е отхвърлен отвсякъде. „Фигаро“ посвещава две колони на книгата, която чистосърдечно си смятал за блудкава и жалка. Свежият, блестящ като порцелан ден потъмнява с ежедневните задължения. Простата Мария отново е сготвила кюфтета. Носи се миризма на лук. Алберт се измъчва с Черни, струва ми се, че го прави с отвращение, безцелно. Почтата се състои от данъчни листове, някакво предупреждение за семейните надбавки, листове за попълване, които отиват при другите в пълното чекмедже. За какво ли? Знам, че ако ги оставя да се трупат, вътрешното ми притеснение само ще се увеличи, но толкова по-зле. В гостната — гами. В кухнята — Простата Мария си приказва сама. В стаята на Дани — музикална репетиция, Боби пее, Даниел стърже китарата *ми* (днес чувствавам особено силно, че това е *моята* китара), а Пиери, един приятел с болни сливици, лежи в леглото — има температура. В стаите на момичетата, на Венсан — гнусен безпорядък. От чаршафите на Алберт се подава хомяк. Гълъбът на Венсан благодушно (шляп!) плеска бюрото. Мисля за статуите на Лувъра и си представям как ще изглежда стаята на Венсан след една година. Антрето е пълно с куфари и дрехи с различен вид и цвят, извадени сякаш от боклукчийска кофа. „Освен да отворя багажно отделение.“

Жертва на „повторен коклюш“ (защо децата ми страдат винаги от болести, които „ги повтарят“ и които не им пречат да си остават подвижни? Мама ми казва: „Това е от ваксините. Нездрава работа.“), Полин е накълцала с ножици на леглото ми едно списание. Изрязването с ножици е хубаво и естествено занимание за едно дете, затворено в стая. Но защо на моето легло? „Ще оздравея само в твоята стая.“ Те всички, един след друг, казваха това при всеки божи грип,

ангина, отит, при всяко морбили, рублиола, заушка. И аз кротко се обръщах към бог и всяка вечер, когато имаше грип, ангина, рублиола, си лягах в легло, изцапано с мас, хрущящо от трохи от масленки, обсипано с хартиени изрезки, с голямо петно сироп на възглавницата, което усещах под бузата си твърде късно, точно когато сънят ме завладяваше и слизането на първия етаж за нов калъф означаваше да го загубя напълно. И често отново отпусках глава, независимо от всичко с любов и доверие, и още недоизрекла първите думи на вечерната си молитва, вече спях.

Тогава защо са днес тази празнота и тази пълнота? Тази вътрешна празнота, отвращение, обезцветяването, изсушаването? Рисунките на децата по стените са просто смачкани хартии, безредие. Натрупаните в антрето платна на Жак са проблем. Кога ще има изложба? Кой ще купи платна в такъв формат? Натрупаните дрехи са просто дрехи, шумът е просто шум, стъпките, сбогуванията на стълбището са сякаш изречени от чужди хора на някоя гара, всичко е изгубило смисъла си, останало е само едно огромно *натоварване*...

Трябва да се обадя на негово преосвещенство П. от Епископалната комисия. Трябва да отговоря на заявлението в полза на Радиото и Телевизията. Трябва да пиша на издателство „Съой“, за да препоръчам ръкописа на Жорж. Трябва да прочета ръкописа на Паскал и да попълня някакъв документ за Простата Мария. Трябва да отскоча до банката. Трябва все пак да платя на зъболекаря. И да попълня листа за конкурс за пиано на Алберт. Радиографията на Полин. Да благодаря на Симон за изпратената готова книга. Трябва, трябва...

Всичко нахлува, всичко се разбърква в главата ми. Ще играя ли утринна гимнастика, или ще чета вестник, за да съм в „течение“? Хигиеничен дълг, граждански дълг? Ще отида ли у фризьора, ще приема ли поканата за вечеря на господин Лоазел (отхвърлен автор) или на госпожа Детие (членка на Комитета за благотворителност)? Тя ме поучава, че на моята възраст трябва да се погрижа за себе си. Да оставя ли „да отпаднат“ автори, които един ден може би?... А горката госпожа Детие, много добра жена, сякаш страшно държи да ѝ идем на гости.

Всичко се блъска, няма съгласуваност. Можеш ли да имаш деца и да пишеш? Можеш ли да се интересуваш от политиката и да запазиш вътрешното си мълчание? Можеш ли да се разкриваш пред всички и да

намериш отново, щом поискаш, самотата си? И още по-банално, можеш ли да отвориш къщата си за приятелите, за приятелите на приятелите си, за случайни гости и да запазиш ред и приличие, можеш ли да насочваш децата си към поезия, музика, танц, да ги оставяш да рисуват свободно, да изрязват, да пеят и да не направиш от тях отвратителни лентяи, неспособни за социален живот и със зле поникнали зъби?

ЗАГУБВАНЕ НА СИЛАТА

Противоречия: скитам като чужденка в моята собствена къща, в моя собствен живот.

В моята собствена работа. Четох един ден някаква научнофантастична новела, в която един човек, надарен със „сила“ (страшно ми харесва този израз, толкова често срещан в подобен вид литература. Попадне ли някой в критично положение, увисне ли на ръба на някой покрив, падне ли в дупка със змии, наложи ли му се да премине през стена или да прочете мисълта на някой враг, той използва своята „сила“), открива, разхождайки се из някакъв стар квартал, началото на несъществуваща вече улица. В миналото действително имало такава улица, но изгорили всички постройки поради някаква епидемия. Героят обаче (благодарение на своята „сила“) открива пътя към невидимото, към миналото и съвсем естествено влиза в уличката и намира жителите ѝ. Какво богатство има в тези разкази. Намираш и загубваш пътя към невидимото. Чудесният сюжет от вчера е банална история днес. От яснотата, очевидността, разкриването, от капката вода, многоцветно обагрена от светлината, не остава нищо, щом светлината угасне. Така и с героя, който не може вече да открие къде започва уличката. Той е загубил „силата“ си.

Цветът, музиката и всичко, което трепти, и всичко, което има смисъл в тази къща и в този живот, е изчезнало. Лишена от полъх, книжната къща вече не трепти. Тя вече е само крехка, безсмислена страда. Трябва да се прекоси тази пустиня. Да постъпим така. Да се смеем и дори да пеем. Да четем, да пишем, да разчитаме или да нанасяме безсъдържателните знаци.

Да се интересуваме от рисунката, която не виждаме, и от песента, която не чуваме. Аз чувствавам цялата тежест на страшното проклятие, надвиснало над Юлий Цезар на Шекспир!

„He hears no music.“^[1] Така започват трудните периоди. „I hear no music.“^[2]

Не, аз не съм „загубила вяра“, абсурден израз, но някъде по пътя на съдбата изгубих силата си.

---

[1] Той не чува музиката (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Аз не чувам музиката (англ.). — Б.пр. ↑

ДАНИЕЛ

Трябва, значи, да мина без нея. Да се оправям, както мога. Веднага изниква въпросът за искреността. Един от най-често поставяните лъжливи проблеми в ежедневието. Как да прикрием острата преценка, която едва не изричаме и която задържаме навреме, лошото настроение, което не издаваме, макар вътрешно да кипим, изчерпаното търпение, мускулното напрежение, което ни кара да скърцаме със зъби, накратко, отсъствието на, радост, обич, непринуденост, на чистата вяра в бог, която ни е дала щастие? И трябва ли да я прикриваме?

Ето че съм мрачна, в душата ми е пусто, проявявам собственически стремежи. *Моето* време, *моята* работа, *моята* вана. Да *си* губя времето, за да чета ръкописи, да отговарям на писма и на телефони; да *си* провалям работата, тъй като Сара, „която работи срещу храна и квартира“ и е дошла да спи у дома, защото има някакви неприятности и ѝ се приказва; да намеря ваната *си* пълна с чорапи, които Даниел и Жак чакат да изпера... Прикривам раздразнението си зад грижи в „службата“. Понякога е много удобно да имаш „служба“! И продължавам да правя същите жестове, да казвам същите думи — все едно гимнастика. Но това явно се усеща.

Даниел:

— Хайде де, да не би да кажеш, че Сара не те дразни.

Разбира се, дразни ме. Но колкото повече си го повтарям, толкова повече се ядосвам, затова предпочитам да съсредоточа вниманието си в друго нещо: факта, че тя е нещастна, че в душата си е много мила...

Това в „душата си е много мила“ днес може би ме вълнува по-малко. Даниел сигурно го усеща.

— Това е по метода на Куе^[1] — забелязва той иронично.

Някои дни бих могла да му отговоря, но днес решително не съм във форма.

— Не, но...

— Аз смятам, че е лицемерие — разпалва се той — Да се държим така, като че ли всички ни са приятни; това накърнява истинските усещания. Смятам, че е преструвка. Трябва да показваме онова, което действително чувствуваме.

— Истинското не винаги е това, което чувствуваме — казвам аз без жар.

Учудването му ме пооживява.

— Когато работя например и някое от децата ми пречи, ставам нетърпелива, работата ми се струва много по-важна от детето, но ако му го покажа, то ще си помисли, че винаги е така, докато аз не бих могла нито да работя, нито да мисля, ако детето е в опасност.

— Да, може би — отстъпва той, — но за другите, които са ни безразлични...

— Същото е. Те няма да ни се видят нито други, нито безразлични, ако са в опасност или ако истински ги разбираме. Така че, като сме любезни, като се опитваме да залагаме на най-доброто в тях, ние не проявяваме лицемерие, а се позоваваме на това, което *заем*, на това, което по-скоро *вярваме*, отколкото на това, което чувствуваме.

Виждам, че днес няма да мога да го убедя. В този период той изпитва някакво благоговение пред инстинкта, пред естествеността, която по своему освобождава, дори твори, но понякога ме засяга, защото издига беглите и субективни неща до висотата на висша и недосегаема истина.

— Ами ако това, което вярваме, не е това, което чувствуваме...

— Не е непрекъснато това, което чувствуваме. Във всеки случай не със същата сила. Ти обичаш някого, но играеш на кегли и не чувствуваш, че го обичаш. Научаваш, че този човек току-що е блъснат от кола — не го обичаш по-силно. Ти чувствуваш по-силно, че го обичаш. Означава ли това, че в моментите, когато чувствуваш по-слабо, че го обичаш, трябва да се показваш студен и невъзпитан. Искреността не означава лошо възпитание.

— Не означава и добро възпитание — казва не без връзка Даниел.

Не. Разбира се, не. Ако е само това. Но не е само това.

Как да го кажа?

Даниел добавя с онази сериозност, която харесвам.

— Ако не чувствуваш това, което вярваш, как можеш да бъдеш сигурна, че имаш право да го вярваш?

Верен, но неуместен въпрос.

Защото ежедневието християнски живот е двойствен живот. Багри, радост, веселие, съгласие, пориви и изведнъж празнота, която не е съмнение, все още не е...

Политическа борба, понякога обезкуражаваща, приятелство, понякога разочароващо, работа, станала изведнъж тежоба, майчини радости, станали изведнъж уморителни... „Но този, който няма, ще бъде лишен и от малкото, което притежава.“ Когато милостта е оживила един живот и се оттегли от него, самият живот изчезва. Покруса.

---

[1] Емил Куе (1857–1926) — метод на самовнушение. — Б.пр. ↑

ДРУГА ПЪТЕЧКА

Друга пътечка, за да се излезе от празнотата — чувството за хумор. Спомням си едно особено тъжно завръщане, когато двеста бутилки (или почти толкова), натрупани в кухнята, кърпата за лице, използвана в мое отсъствие, за да лъскаат медните съдове, ваната, с цял пласт чернотия (сякаш непознатите, които се потопяват в нея, работят в катранджийница), гълъбът, който вече решително оздравя, купчините фактури и призовки от съдия-изпълнителя не можаха да предизвикат и сянка от усмивка на устните ми. Беше понеделник сутрин. Бях прекарала Великден у сестра си Микет: лъскави паркетни, шкафови с бельо, безупречни деца и при все това очарователни. Не биваше да се вглеждам в това съвършенство. Изведнъж нашата негодност ми се стори просто ослепителна.

Бях загубила чувството си за хумор.

Понеделникът премина в мрачно обезсърчение. Жак ми помага в неприятната задача да мия натрупаните съдове и подкрепя горещо песимистичните ми разсъждения. Изреждам закъснелите данъци, ядосаните зъболекари, училищата, готови да се освободят от нашите деца, разклатеното си здраве, нашата несигурна работа, безпорядъка на Даниел, мързела на Венсан, упоритостта на Алберт, буйността на Полин, питам дали все пак не трябва да изпратим децата в пансион, да правим икономии, да намалим червеното вино и разговорите по телефона и да се оттеглим в някое село, където няма да има дори кино. Далеч от мисълта да ми противоречи, Жак дори с удоволствие поддържа напрегнатата обстановка. По-абстрактен, той припомня политическата конюнктура, неустойчивостта на франка, упадъка на самото понятие изящно изкуство, преминава за миг виртуозно върху нашите разстроени нерви, обобщава, за да заклейми егоизма на младежта, произнася присъда незабавно да се отстранят окупаторите на животинското царство (котка, куче, хомяк, костенурка, гълъб), проявявайки известно снизхождение може би само към червената рибка заради дълголетието ѝ и за приятелското царуване (виж откъса

Даниел) и завършва убедено, че каквито и мерки да се вземат, катастрофата е неизбежна. Ще трябва също да се откажем да пушим и да даваме чаршафите в пералнята.

Ние си разделяме в ъгъла на кухненската маса бутилка бира, много доволни от пълната катастрофа, която се е задала; кой е написал поемата за земетресението в Лисабон? Но чувството ми за хумор не се връща.

Утрото във вторник е също така мрачно. Никой не оправя леглото си. Краят на света е близък. Давам на децата за закуска филии вместо шоко, с което обикновено залъгвам тяхното лакомство и собствения си мързел. Ограничения. Полин съобщава, че е загубила часовника си през ваканцията — потискащо мълчание.

За обед отварям консерви. Няма да благодаря на Симон, че ми е изпратил книгата си; той ще бъде много обиден. Полин чувства накъде духа вятърът.

— Няма да си измия зъбите — казва тя.

— Толкова по-зле.

Тя тръгва за училище разочарована, без да пее.

Отнасям чаршафите в пералнята. Това е за последен път. Прислужницата не идва. Толкова по-зле. Вечерта приготвям замразена риба. Никой не възразява. Къщата се обезцветява и помръква като растение без вода. Албер атакува Черни.

Сряда. Сядам на леглото на Даниел, който прилича на римски войн, откакто обръсна изцяло буйната си коса. Това трае вече твърде дълго. Дрехите в антрето трябва да изчезнат. И *кой* говори непрекъснато по телефона с Южна Франция? Ако някой си въобразява, че не поглеждам сметките за телефона, лъже се! Ваната, редовното изчезване на гребени и четки за зъби, на чадъра ми, не пропускам нищо. Като добър син, Даниел издава успокоителни звуци. Той вижда добре, че не съм в естественото си състояние. Не искам ли цигара? Да ми направи ли чай? (Има всичко необходимо в стаята си и редовно запущва умивалника, когато излива чайника) Но аз не отстъпвам. Днес никакво безделие и задушежни разговори, елейни думи (неговата страст), безкрайни разговори за сравнителните качества на полицейските романи. Повече сериозност! Следобедът минава. Към три часа, освобождавайки се от един ръкопис, който преглеждам с горчивото удоволствие на изпълнен дълг (този текст може да

предизвика само такова удоволствие), аз се разминавам в тесния коридор пред стаята си с непознат, който излиза от тоалетната. Това е някакъв господин, точно господин, каквито срещаме на всяка крачка по улицата, двадесет и пет годишен, с връзка, с тъмен костюм... Той се отдръпва, за да ми направи път с учтивото безразличие на непознат в кафенетата или по гарите. „Извинете, госпожо...“ Обръщам се изненадана и виждам, че той се отправя съвсем спокойно към вратата на стълбището, отваря я и изчезва. Може би е влязъл само за да използва тоалетната.

Луд освободителен смях ме приковава за малко в коридора. Държането на този посетител, учтивостта, която ми засвидетелствува така естествено в моя апартамент, видът му на случаен човек от улицата, който използва градска тоалетна, това надхвърля възмущението. Когато преставам да се смея, установявам, че чувството ми за хумор се е върнало.

Вечерта Даниел се прибира и двамата се опитваме да установим самоличността на тайнствения непознат. „Не е Жан-Мишел, нито Ришар, може би е?...“ Не се сещаме кой е. Във всеки случай аз ще приготвя шницели по милански тази вечер, за да отпразнувам завръщането на моето чувство за хумор. Този толкова приличен господин може би беше ангел.

ПАК ДОЛОРЕС

— Живея с един шестдесет и седем годишен тип — казва Долорес. — Добър е, много добър човек, търговец на въглища.

Иска да се оженим.

— Може би не е лоша идея?

— Така ми казват всички. Но аз не съм на същото мнение. Не мога да бъда мила за пари.

— Не ти ли дава пари?

— Ама аз не съм мила! — казва Долорес с усмивка, която открива един съвсем нов златен зъб.

И АЛЕГРА

Алегра гледа своя син. Детето се усмихва, гука, играе си с вълнен пискюл, протяга ръчички.

— Няма ли да го вдигнете? — пита Жан.

— Не. Защо?

Все си е такава Алегра.

И НИКОЛА

Никола се мисли много хитър. Взема пари назаем от Д., която се е запознал в санаториума.

— Дайте ми назаем петдесет хиляди франка, ще ви ги върна след две седмици от една работа, която завършвам.

— Предпочитам да ви дам двадесет хиляди, отколкото да ви заема петдесет хиляди — отговаря тя.

— Значи, ми нямате доверие?

— Може би няма да свършите работата, ще имате усложнения, знам ли... Заповядайте, ето ви двадесет хиляди франка.

— Предпочитате да дадете двадесет хиляди франка, отколкото да не оправдаят доверието ви, а? — присмива се той.

Тя се ядосва.

— Предпочитам да не мисля за вас и за безкрайните глупости, които ще направите през тези две седмици, това е.

Никола тържествува.

— Тя си го призна! Тя, дето ми се пише приятелка, плаща, за да се освободи от мен, за да не мисли за мен през тези две жалки седмици.

Тя си го признала. И какво му носи това на Никола? Още едно доказателство срещу света, срещу несправедливостта на света спрямо него, срещу безсмислието на хората, които се пишат приятели, услужливи. „Дадох ѝ да го разбере...“ Но нима хората се смущават от това, че са го разбрали, бедни Никола? В процеса срещу света и хората доказателствата нямат значение. Можеш да спечелиш два пъти, десет пъти. Важното е, че победата сама за себе си не означава нищо.

Той води дела с бог, тоя паразит. Казва му горе-долу следното: „Ето, дадох им възможност да бъдат добри, доброжелателни, да ви почетат в мое лице два пъти, десет пъти и винаги в даден момент те изпортваха. Какво му казвате на това?“ Той слага клопки съвсем съзнателно. Колкото по-непоносим става, толкова повече се издокарва на бог, нали? Толкова повече дава на тези нещастници възможност да

покажат търпение и равнодушие. Винаги настъпва момент, когато съпротивата им отслабва и той се нахвърля върху тях, „разбунтуван и несправедлив“.

„Не ме интересува вече! Досаждаш ми!“ — извиква му извън себе си неговият приятел Б., журналист във „Фигаро“.

Никола ми разказва с достойнство, искрено удивен:

— Представяте ли си Франсоаз, как можа да ми го каже? Нима всяко човешко същество не е интересно за един писател? Д. и аз го въведохме в издателствата, а той краде десетки безплатни екземпляри и ги препродава. Упрекваме го за това.

— А обществото справедливо ли е към мен? Може би съм луд? Да ме лекуват. Може би съм негоден? Да ме приютят. Или болен? Да ме настанят в болница. Но ако не съм нито едно от тези неща и обществото ми отказва сигурно място, аз съм в правото си да се защитавам. Не е ли така?

Обществото да му оспори това право и някой ден да му лепне съдебно досие би било за него триумф, най-доброто доказателство за неговата система. Несправедливостта на този свят ще бъде окончателно доказана, което е и целта.

Но в момента малко го съжालяват, мъррят го, заключват му вратите, приемат го отвън, вземат предпазни мерки... Никога нищо не е окончателно уредено. Нищо не е ясно. Добър ли е, лош ли е? Никола не може да уреди сметките си нито с бог, нито с хората. И се отчайва от това.

Пратеник на дявола! Понякога той се уморява, отпада, престава да обвинява безспир този свят, който, поради това че той иска да живее, на макар и със затворени очи, отхвърля самотниците като него.

— Така ли мислиш? В същност може би съм се излъгал. Дълбоко в душата си Д. е много мила.

Той затваря за миг почервенелите си от безсъние клепачи, би искал да постъпва като другите, да се лъже, да се надява, макар и за момент много би искал...

— И все пак в бързината, в начина, по който ми бутна парите в ръцете веднага; не се ли крие някакво презрение, страх? Не знам...

Той много би искал, но не може; това се нарича невротизиране.

ЖАК ПИШЕ

Жак пише: „Чрез предмета на потреблението се обяснява отсега нататък погледът върху света и познанието. Да се улови това странно отклонение, означава да се открие и да се надмине дадаистичната истина, самата същност на една дадена реалност. Сега кутия консерви или дреха водят до абсолютното; с други думи, господ е консервена кутия.“

Жак ми подава този лист, докато работя.

— Какво е това? — питам смаяна.

— Това е моят предговор към твоята книга — отговаря той високомерно.

РАБОТА — НИКАКВИ АНЕКДОТИ

— Никакви анекдоти — казва ми сериозната млада жена, не много грозна, малко сухарка, която подготвя голяма статия за мен, но не статия за някакъв си женски вестник, не статия с атмосфера, а истинска литературна статия, темите в моите произведения, предпочитаните ми автори, творчески намерения и пр.

— Бъдете спокойна — казва ми тя с високомерна усмивка. — Аз не работя за „Франс-Диманш“! Вашите деца, личният ви живот, всичко това никак не ме интересува.

Но не и мен.

— Не е там въпросът. Във ваше лице искам да виждам само писателката.

Чудесно. Но какво е писателят, отделен от всичко, което го заобикаля, създава му условия, подхранва въображението му? Жалък ученик, който трябва да препише черновката, но чувствава, че тя няма да е задоволителна или ще е прекалено задоволителна. Разбира се, няма защо да се правим на наивници. Знаем добре и дори прекалено добре какво трябва да отговаряме, петнадесет години сме в занаята. Точно затова може би е толкова отегчително.

Чувствувам, че ми се доспива, също както в училище; винаги има такива дълги бели и хладни дни, когато някъде бръмчи муха, на улицата трака машина, далеч прозвънява камбана и времето се влачи, влачи се безкрайно, слънцето припича през щорите или дъждът подчертава тази безцветна вечност... Същата тиха антипатия, която изпитвах тогава към онзи, който ме измъкваше от това небитие, изпитвам днес към тази млада личност с очила, която на всяка цена иска да бъде разумна, да подреждам, да лепна етикет, да обеля кората на неща, които за мен не са книги, а малки мигове от моя живот, малки и едновременно смешни и много сериозни послания, изпратени донякъде случайно като книжните корабчета в поточе — и аз се надявам, разбира се, че те ще стигнат, че са стигнали, но понеже продължавам, това също вече няма голямо значение.

Тя ще попита: „Защо пишете? Кои писатели са ви повлияли?“ Тя ще попита: „Във вашата първа, трета, шеста книга нали сте искали да...“

Преодолявам мързела си, насилвам очите си, който се извърщат мрачни, вече трепкащи, и спирам поглед на това доста хубаво лице, на тези доста живи очи, на този доста приятен силует, на цялото това физическо присъствие, което сякаш само се отрича, подчертава, че е чисто допълнение, че не бива да му се доверяваме, че ако се намира тук, сред книжните маски, на леглото-сал и дискретно засенчено от толкова багри, то в същност е само символ, а единствено големите кръгли очила и бележникът, който тя стиска, действително съществуват; с тях ще имам аз работа. А тя, къде е тя?

Опитвам се да си представя момиченцето, каквото е била, с очилата и сериозното си изражение. Може би сме чели същите поети? Но днес ми е невъзможно да симпатизирам. Остра засечка. Чувствувам се лентяйка, избива ме на съчинения. Имам желание да ѝ разкажа, че любимото ми ядене е пушена сланина, че пиша полицейски роман и че моят предпочитан автор е Пол Февал.^[1] Но това не е прието. Не бива да се постъпва така, защото и най-малката приумица, все едно че се заковава и най-малката дума става камък и ви затваря в клетка, която е просто малко по-тясна, малко по-различна от друга една... Защото никой не може да разбере, че е възможно да бъдем сериозни, без да гледаме сериозно на себе си, защото всичко обвързва и нищо няма значение, защото... Няма друг изход освен търпението, искреността и симпатията, днес малко явно нагласена. Какво би казал Даниел, ако види как се насилвам да се усмихна и колко усърдно и доброжелателно искам да узная малкото име на моята посетителка — това обикновено помага.

— Габриел — казва тя, като леко свива тесните си рамене. —
Защо пишете?

— За първи път изпитах желание да пиша, след като бях прочела една приказка, която не ми хареса. Бях деветгодишна. Мисля, че я прочетох в „Съомен дьо Сюзет“. Казваше се „Диамантът от Сингапур“. Учени англичани отиват в Индия, за да изтръгнат от челото на един тайнствен буда, скрит в дъното на някаква пещера, скъп зелен диамант. Техният водач, лукав туземец, фанатик, ги измамва, но след много мъчения (хвърлени на крокодилите и спасени in extremis^[2] от млада

съчувстваща им индуска; изгубени в джунглата и отровени от предателя с кураре — нотка на местна окраска, — но спасени отново от едно момченце, което умира, защото е погълнало най-голямата част от съдбоносната отрова и т.н.) те успяват да се върнат в Англия с диаманта, който безспорно поставят в British museum, след като са убили предателя. На мен този предател ми харесваше. Не исках авторът да твърди, че е лукав или фанатик. Този човек според мен имаше право да заблуди англичаните, които можеха да си седят у тях, и да защити „своя идол“. Реших, сякаш се отнасяше до истинска история (всички истории в същност са истински), че авторът е изопачил фактите. Лакдар Мокри (и днес още си спомням това екзотично име) не беше нито подъл, нито лукав. Той беше красив, може би малко див, и щеше да победи. Щеше да вземе отново диаманта от British museum и англичаните, поразени от магическа болест, щяха да умрат един след друг, прокълнати от Тутанкамон (моите понятия за екзотиката бяха доста объркани).

Накрая, дълбоко развълнувана от умственото усилие, което направих, за да реабилитирам моя герой, аз се влюбих в него. Мислех за него вечер, преди да заспя. Шепнех: „Лакдар Мокри!“ Магически срички. Виждах как един красив тъмнокож мъж се навежда над мен и ми благодари с малко гърлен глас, че така добре съм го разбрала.

Габриел Льоноар оправя очилата на носа си (тя има хубаво носле, малко лекомислено за сериозното и лице) и ми казва строго и твърдо:

— Това е анекдот.

— Така ли?

— Да.

— Аз нямам любими автори. Имам каталог с картини, думи, цветове. Една страница от Пол Февал — точно така — в „Черните дрехи“ много ме порази. Там описва едно забравено изкуство — изкуството на художниците на произшествия. Тези занаятчии, близки до амбулантните търговци, са рисували огромни комикси, представящи реалистично най-вълнуващите произшествия на XIX век — убийството на Фюалдес^[3] например. После разказвачи обикаляли селата с тези илюстрации и разказвали кървавата история, както могат, допълняйки я с рисунки. И на мен ми се иска да обикалям така селата,

а Жак би могъл да прави рисунките, но при конкуренцията на вечерните вестници не знам дали...

— Това е анекдот — казва Габриел Льоноар.

— Така ли?

— Да.

Обичам името Льоноар. Това име Мариюс дава на Козет, когато я вижда преди още да е влюбен в нея. Господин Льоблан е Жан Валжан, а госпожица Льоноар е Козет. Много съм живяла с героите на Виктор Юго.

— Да, най-сетне, макар това да не е точно тъй нареченото влияние.

— Какво разбирате под влияние? Една страница, една фраза, един второстепенен герой, който ви кара да мечтаете?

— Не. Това наричам анекдот.

Колко е строга към себе си тази Габриел. Косите ѝ не са опънати на кок, защото тя е млада, модерна двадесет и осем годишна жена, която работи за модерни вестници, за радиото и телевизията, но съвършената и фризура, простата и добре ушита рокля и дори силуетът ѝ показват, че тя никога не се отпуска, че стои винаги нащрек, че живее в среда, която и е чужда, почти враждебна, че разпасаните хора, бохемите, живописността нямат значение за нея, не я интересуват, те се плъзгат по нея, все едно капки дъжд по крилото на лебед, тя посещава писатели, художници, но върви направо към целта, към същността на въпроса, към центъра на сътворението... Но има ли център сътворението? Или то е навсякъде, разпръснато, умножено, огромно, значително или незначително, джунглата, в която ние се блъскаме без компас? Без съмнение и двете неща. Не знам думите, които трябва да ѝ кажа. Или не мога да ѝ ги кажа.

— Габриел, разкажете ми нещо за себе си. Може би след това ще ни потръгне.

Тя се усмихва много забавно — едното ъгълче на устата и се отпуска, това не е грозно, — усмивка, в която има хумор с доста примес на горчицина, приятна непредвзета смелост.

— О, аз... Нищо особено не мога да кажа за себе си. Аз съм интелектуалка.

Харесва ми, че го каза. Открих, че трябва смелост, за да кажеш такова нещо и откакто го открих, се мъча да ѝ го обясня.

---

[1] Френски писател (1817–1887), автор на приключенски романи. — Б.пр. ↑

[2] В последния момент (лат.). — Б.пр. ↑

[3] Френски магистрат (1761–1817) — след убийството му се води шумен процес. — Б.пр. ↑

СРАМЪТ ДА ПИШЕШ

Политико-литературно събиране. Отивам там, както човек се хвърля в студена вода.

— Какви са вашите знания? Ако обичате, обяснете накратко. С коя област на книгоиздаването сте най-добре запозната? Какво умеете да правите?

— Аз ли? Нищо?

— Така. Идеологическа комисия.

Запознавам се там с много симпатични писатели. Може би и те като мен не знаят нищо, но го прикриват чудесно.

— ... Ние, писателите — казва един.

— О, не! Не писатели! Кажете по-скоро не знам какво, труженици на книгата например.

— Защо? — питам аз.

— Трябва да се принизи професията.

— Не мисля, че ние сме толкова висши: Писателят, интелектуалецът е най-много изложен на критика. Дори от страна на другите интелектуалци. Винаги съм мислила, че по този повод може да се цитира „Фигаро“; „От добродетелите, който се изискват от интелектуалците (безкористност, неизменност, непогрешимост), колко от имената биха били достойни да бъдат...“

— Не можете да попречите ние да сме привилегирани.

— В известен смисъл. Но...

— ... Буржоата...

Голямата дума е изречена. Щом се каже буржоата, няма какво друго да се добави.

— Не ви ли се струва, че понякога казват думата „буржоа“, както нацистите казваха думата „евреин“?

Тези думи надхвърлиха умствените ми възможности. Впрочем аз съм против всякакви расови схващания и да се срамуваме от това, което сме, буржоа или писатели, не ми се струва най-добрият път, за да станем по-добри. Тези писатели, толкова смутени от професия, която е

като всяка друга, наистина започват да ме смущават. Предпочитам малките секционни събирания, задачите на които са да се лепят афиши, да се разпространяват позиви и където твърде малко се занимаваме с това да преценяваме дали сме писатели, или не.

— Значи, вие отделяте напълно политическата дейност от писането — пита ме млад човек с очила, с хубави кадифени очи.

— Аз да отделям... Нищо не е отделено. Моите политически и религиозни схващания неизбежно прозират в това, което пиша, защото всичко, което се опитвам да обясня, представлява една цялост. Но аз не мога да пресметна каква точно ще бъде ползата за политиката и религията.

— Тогава вие поемате отговорността на писателя — пита пак хубавият млад човек тъжно.

— Ами да...

Той е поразен.

Аз откривам този срам да пишеш в много ръкописи и прочетени книги, изненадана, че намирам в тях едни и същи извинения, недомлъвки, заобикалки, сложни комбинации, за да се избегне срамното признание — пиша книга. Аз разказвам някаква история, описвам пейзаж, вътрешен или външен, съпоставям цветовете, думите, говоря, аз съм вътре или вън, общувам и понякога давам мнението си за това, което виждам, за това, което разказвам, а понякога нямам мнение, не знам много добре какво правя, гледам творбата си, както гледам децата си, толкова близки и толкова далечни: направила съм това, което съм могла, а сега е неин ред. Другите трябва да имат мнение и да направят заключение. Аз съм си свършила работата. Дали е значителна или не. Не ме интересува и твърде малко ме занимава. Но да се червя, никога.

Затова Габриел ми харесва, когато навеждайки упоритото си чело, казва:

— Не, не съм омъжена. Не, нямам деца. (И вдигна чело гордо, знаейки, че се излага на обида), аз съм интелектуалка.

Но Габриел престава да ми харесва, когато казва:

— Бих искала да видя библиотеката ви. — Защото аз нямам библиотека. Срам ме е, когато отида — много рядко — у някои писатели и като видя грижливо подредените лавици с книгите, които трябва да имаме, томове Стендал, Сад, изданията на „Нувел рьовю

Франсез“, толкова чисти и толкова употребявани (разлиствани често, но под лампа, с измити ръце и никога нехвърляни във вана), или у други Монтен, Хенри Джеймс, книгите, който „правят човека“, които създават благоприятно впечатление... Аз нямам библиотека. Имам книги. При това рядко любимите ми книги, защото тях ги давам назаем и после не ми ги връщат.

— Нали имате любими автори?

— Човек винаги има любими автори. Имал е време да ги прегледа, да се подготви още на петнадесет години. Но ако трябва да говоря откровенно, моите любими автори приличат на библиотеката ми, където листовете от един разкъсан том на Монтен се губят в поемите на Милош, в криминален роман, в един подвързан Балзак, паднал шест пъти във ваната, и един хубав Бодлер, спечелен на томбола от Венсан. Тук-там има по няколко чисти романа, който съм получила служебно и които никога няма да препрочета.

Така е и с моята памет. Наред с Пол Февал има и строфи от Вийон, песен, която е от преди три века или преди три дни една фраза на Бернанос, сто пъти обръщана и преобръщана като скъп минерал, в някаква мъгла се издига изкуственият слон, в който е спал Гаврош, и ето топлата нощ под аркадите на улица Риволи или в опустелия Биари, зима върху мрачните сгради в стил Наполеон III. Или в солниците на Кроазик, в Геранд, където знаменосецът Кристоф Рилке разнося тъгата си.

Но казано веднъж, това се превръща във: „Виждам в началото са ви влияли главно северните автори, после сте открили Балзак...“ Накрая човек казва: „Да“. Защото е уморен и защото, разбира се, няма място за анекдоти... Това не е „Франс Диманш“, пък и нали аз самата заклеих живописното.

— Да, но нима поезията не се ражда точно от сблъсъка между живописното и дълбокия смисъл...

— Дълбоката песен?

— Може и така, дълбоката песен на света, която ѝ служи за контекст. Така съпоставен, социологическият, политическият или психоаналитическият контекст, който обяснява почти всичко, но не съвсем всичко, например не и тази искрица на милост и на свобода, тази малка случайност, ако искаме да избегнем големите думи, това малко участие в играта, в механичния смисъл на думата, което все пак

си остава, дали социологическото, политическото, психоаналитическото, всички тези „обяснения“ в тяхната относителна безпогрешност, и именно чрез всичко, което се съдържа в тази относителност, не са и поезия, и...

Мислех, че съм се издигнала до нейната висота, но Габриел ми махва с ръка да я пощадя.

Извинявам се:

— Исках само да кажа, че нищо не е в анекдота, но ако човек е завършен, всичко е в анекдота.

— Аз не съм поетеса — казва Габриел със скромно предизвикателство, което много ѝ отива.

ОСКАР БРИК ИЛИ БЛЕК

Аз също не знам дали съм „поетеса“. Обичам да разказвам. Да разказвам без цел, без проблеми, без насока. Но се надявам, че една цел, надежда, насока ще се проявят независимо от мен, защото аз влагам себе си в тази история, в тези образи, които малко ме опияняват.

Трябва да призная, че колкото по-малко разсъждавам, с толкова по-голямо удоволствие разказвам. Разговаряйки един ден с моята племенница Терез (тринадесетгодишна, с личице на египтянка и много любопитна — същински Шерлок Холмс), аз и казах: „... И той беше космат, космат... като Оскар Брик, който произлиза от една мечка“.

Откъде дойде този неочакван Оскар? Не знам. От закачливото желание да заинтригувам Терез, която винаги ми задава смущаващи въпроси. Както и от един смътен спомен (новелата „Локис“ на Мериме), в който исках да вмъкна малко хумор с фамилното име на Оскар, малко северна мъгла с буквата „к“ в Брик, извикваща представа за шейни, мечки, сняг, един поглед към Милош и красивото име Литва, и от мъглата на моя ум изплува още като малък кораб, но вече поел в открито море, героят Оскар Брик.

— Брик с „к“ на края ли? — пита строго Терез, като впива в мен изпитателно бадемовите си очи.

Искам да проваля този разпит.

— Брик с „к“ или Блек с „к“. Никой не е узнал. Той е бил от много старо литовско семейство и една от бабите му била отгледана от мечка, така че в старите летописи не е уточнено дали тези Брик или Блек са били хора или малко нещо мечки. Както и никога не се е изяснило дали отначало са се казвали Блек и после са станали Брик или обратното.

— Струва ми се, че истинското име е Брик — казва Сюзан, която е сестра-близначка на Терез, Но те никак не си приличат.

— Аз пък мисля, че е Блек — възразява Луиз, по-малката им сестра, с ангелско лице, с дълги златни коси и много лукавство зад

тази ангелска външност.

Франсоаз, най-малката, не взема участие, за да може да се намеси според случая.

— Добър ли е бил той, или лош? — иска да е наясно Сюзан.

— Може би и двете едновременно — казва Терез, която вече знае от книгите колко двойствена е човешката природа.

— Точно така. Той е двулик. Както никога не се е изяснило дали се казва Брик или Блек, така никога не е станало известно дали е добър или лош. Наричали го двуликия Оскар.

Така се роди Оскар и един безкраен разказ, който продължи четири години. Всеки път, когато се съберем, моите племеннички, децата ми и аз, Оскар се обогатява с нови епизоди. Понякога някое завръщане в миналото ни позволява да открием непозната мерзост. Понякога едно прелитане в бъдещето ни показва Оскар като отшелник (дали е искрен) и намиращ загубените си деца Хилдегард и Илдефонс в един австрийски манастир. Оскар проявява отвратителен вкус в многобройните си приключения. Плагиат на Мериме в своето раждане, той изживява детство, вдъхновено от Ектор Мало, Рултабий и Андерсен: на четири години вижда родителите си разкъсани от вълци по време на една разходка с шейна и благоговейно прибира главите им, балсамира ги и ги поставя в пластмасови торби, които са винаги с него; зли роднини му отнемат литовския замък и графската титла, той става ваксаджия и се харесва на един милиардер, търговец на салами, който го осиновява. Пагубният му интерес към Рокамбол и Фантомас го кара да убие благодетеля си и да основе банда престъпници, която върлува из Париж. Завръщане към набожната жилка го подтиква да обикне един ангел, едно сираче, сънуващо серафими, което е влюбено в него. Спохождат го угризения на съвестта, той чува звъна на литовските камбани и се връща към средновековната традиция да обрече на мадоната детето, което му ражда Ангелина и което ще стане игуменката Хилдегард. Уви, пак се връща към лошите книги и придобива навика да хвърля в един басейн, пълен с мурени и пиранхи, хората, които не му харесват. Възмутената Ангелина го напуска и за да може да живее, отива да работи в една извънредно Дикенсова фабрика за сапун, която ми позволява да заклеймя мимоходом трудовите условия в обществото на XIX век. Тя умира от глад, а в това време Оскар отвлича една известна певица, също на име Ангелина, през един

тунел, който е пробил под сцената на операта по време на един спектакъл, наречен „Сомнамбула“, който мога изцяло да възпроизведа при желание и който завършва с незабравимия хор: „Сомнамбулка! Сомнамбулка! Тя живя колкото звук от цигулка!“ (Обзета отвреме-навреме от недоверие, Герез ме запитва на коя дата е била представена тази опера и след колко представления е била отвлечена Ангелина Мармадюк. Отговарям уверено: Била е отвлечена „на 4 май 1904 година през време на генералната“. Тя пита: „Какво е това генералната?“ Отговарям й: скобите никога не ме плашат.)

Бих била отегчителна — и не бих могла да се спра, — ако разкажех докрай безкрайните приключения на Оскар. Но нямаше да се отегча. Когато това лято се развали телевизорът, аз разпалено преследвах пред седем внимателни личица моя Оскар с превратната му, тайнствена или престъпна, смешна или сърцераздирателна съдба. Карах без план и без определена цел. Водена от въпросите, забележките и трепета на тази аудитория. Предизвиквах смях и дори плач. Усещах, че изпълнявам напълно своята функция.

Казвам на Жак:

— Един ден, когато остареея, когато добия повече опит, когато посмея — бих искала да напиша една огромна книга от хиляди страници, с хиляди герои, който ще правят каквото си искат.

— Защо не го направиш? — пита той.

— Би било неудобно.

— Не смееш?

Не смея.

Не смея да бъда толкова сериозна, колкото съм. Не смея да бъда и по-малко сериозна, отколкото съм. Не смея да се моля толкова, колкото бих искала, да пея, колкото бих искала, да избухвам в гняв толкова, колкото бих искала, да разкарвам хората, колкото бих искала, да ги обичам, колкото бих искала, да пиша с толкова сила и с толкова лош вкус, колкото бих искала, толкова наивно — и в толкова страници, — колкото бих искала. В миговете на оптимизъм си казвам: не смея все още. В края на краищата нали нямам четиридесет години.

А защо не смея? Искам да съм справедлива, искам да премервам думите си, искам да отделям нещата, искам вяра, справедливост,

красота — но ако ги изживявах пълно, не бих усещала нужда да ги искам. Нямах да има анекдоти. Най-дребното произшествие щеше да се записва в световната история и Оскар Брик — или Блек — щеше да изразява всички неща, които аз дори не бих се опитвала да изразя.

Госпожа Жозет разказва:

— Брак работел до Ван Донген. По едно време му казал: „Дай ми гумата си.“ Ван Донген му отвърнал: „Какво е това гума?“

Госпожа Жозет намира, че тези думи звучат много гордо. Аз ги намирам за твърде жалки.

— Мислел се е за съвършен.

— Приемал е своето несъвършенство като част от световната действителност.

Може би е същото? Във всеки случай аз още си служа с гума.

АВТОРИ И РЪКОПИСИ

Като писателка, аз разсъждавам върху себе си. Като читателка, стоя от другата страна на барикадата. Там се чувствавам зле.

Разказах за старата дама, която ме тормозеше, като прекъсваше в единадесет часа през нощта първия ми сън, за да ме упрекне, че съм отхвърлила ръкописа на нейния син — „самороден гений“. От няколко седмици съм подложена на същото преследване от страна на един стар антиквар, който гори от желание да ми покаже „многообещаващия“ ръкопис на своето „протеже“ младата Доминик. Класически номер. Отговарям уклончиво. Да изпрати ръкописа си, ще го прочета. Но това, което тя, което те искат, е да ме видят. Не е да съм чак толкова известна, но, изглежда, на някои хора им стига, та копнеят да ме съзерцават като паметник, без това да доведе кой знае до какво. Спомням си за една безлична дама, която ме спря в един от народните магазини и ме запита:

— Нали вие сте Франсоаз Мале-Жорис?

— Да, госпожо.

— Аха!

И тя ме заразглежда дълго от глава (която за съжаление точно този ден беше рошава) до пети, без да добави дори една дума, и все пак без неудобство, без стеснителност и без да бърза. Това ме беше раздразнило ужасно. Настойчивостта на Доминик и на стария и приятел дойде в лош момент. Бях претрупана с работа, след Полин Алберт я беше „повторил“ коклюшът, истинско изпитание за родителите; книгата ми не напредваше, но купът ръкописи и фактури до леглото ми нарастваше. Телефонът звънеше непрекъснато (всеки втори път беше антикварят и аз му отговарях с тъничък глас, че мама не си е в къщи). После започнаха да пристигат телеграми с все по-настойчив и почти драматичен тон. Той ме умоляваше, заклеваше ме да му подаря един час, само един час, за него било от *изключителна важност*. Подчертаваше два пъти с червено. Изпрати ми хортензии.

Досрамя ме. Обикновено не е трудно човек да стигне до мен. Често приемам автори. Един стар белогвардеец ми изложи няколко пъти религиозните си възгледи, които бяха свързани с каодаизма. Един арменски философ ми прочете безкраен фактум, за който заявих, че е забележителен, макар нищо да не разбрах от него. Приятелите на Даниел считат за свой дълг да ми предоставят своите есета — наистина във Франция всичко започва от литературата, и аз трябва да ги чета с удоволствие. Някакво любопитство, понякога удовлетворена надежда, ме подтикват да отговарям на писма, в които върху листове на квадратчета ми съобщават, че авторът има да ми направи важни разкрития. Един млад марксист ме научи много: разменихме си не едно писмо на метафизически теми. Девойка от Ардеш ми поиска рецепти за магии, защото била безнадеждно влюбена. Селски кюрета ми писаха очарователни страници за забравени свойства на билките и за алпинизма. Мисионери ме молеха за книги. Един луд, който смяташе, че полицейският комисар го преследва, ми поиска съвети.

Размених си с Изабел, една приятелка, която ми помагаше понякога като секретарка, поглед на весело изумление.

— Да отговорим ли?

Изабел, която е самата доброта, добиваше жалостиво изражение.

— Това отнема толкова малко време...

Отговаряхме. Понякога разнообразието на тези писма ми създаваше впечатлението, че съм ясновидка, а не писателка. Питам се дали няма някаква възможност да се преквалифицирам на стари години. Едно знамение. Веднъж идва някаква дама. Разбира се, „изключително важна“ среща. Сигурно щеше да ми довери нещо много сериозно.

— Трябва да ме измъкнете от тази работа.

— Много бих искала, но...

— Ще ви обясня. Може да изглежда глупаво, но... Аз се отегчавам...

— Аха!

Само това можах да отговоря. Все пак се ядосах. Аз да не съм агенция за спектакли, цирк. Дамата, тридесет и пет годишна, елегантна и все едно коя, сметна за свой дълг да ми изясни, че нейната скука — без което тя никога не би дошла да ме безпокои, представяте ли си! — не била като скуката на другите. Това било скука тип XVII век. Нищо,

абсолютно нищо не можело да я освободи от нея. Ето защо, след като присъствувала на някаква малка конференция, на която съм изнесла доклад, тя си напъхала в главата, че аз и единствено аз мога да я измъкна от скуката и. Тя очакваше от мен да изиграя ролята на оракул: Нали ви казах, ясновидка!

— ... защото аз си помислих, нали и тя има деца, които сигурно много я отегчават...

— Ама не, напротив.

— И вие казахте, че четете ръкописи, това трябва да е много досадно...

— Ама не, напротив...

— ... Сигурно имате някакво средство, някаква система...

Защо не, например чародейно биле? Най-сетне няма глупави професии. Разпитах тази дама. Дори се запалих по този неразрешим случай. Защото на нея не и липсваха пари, мъжът и бил „търпим“, децата ѝ — „с добро здраве“, тя притежавала „Известна култура“... Искало ѝ се да се занимава, но не и да участва с някаква дейност в областта на религията, нито на политиката. Изкуствата не я привличали. Отвращавала се от благотворителните дела: децата я уморявали, младежите я плашели, старците я отвращавали. Нямала нито особени познания, нито особено влечение за подобен вид занимания. Нито пък имала нужда от пари. Признавам, че подобна развръзка ме заинтересува. Тя също така нямаше и пороци. След няколко срещи явно загуби илюзиите си и ме напусна със следните разочаровани думи:

— В края на краищата това поне ми помогна да си прекарам времето.

И така, макар че „това“ (тези безплодни и празни разговори, в които се мъчех да разбера бледото и небитие, от което тя почти не се измъчваше, онова мъничко нещо, което беше единствената жива точка на нейното антисъществуване, безформения и безцветен трепет върху гладката водна повърхност) ми беше помогнало да си изгубя времето, а не да го прекарам, у мен се беше зародил известен интерес към нея, както се интересуваме от някой рядък екземпляр, от някой некрасив, помръкнал и мъртъв минерал, за който обаче са ни казали, че той единствен сред милионите до такава степен е мъртъв и помръкнал.

Тогава защо не и старият антиквар? Защо човек изведнъж се затваря, опълчва се срещу постоянната натрапчивост на света, на другите, усеща се изчерпан от щедрост и търпение, иска да бъде собственик на своето „аз“? Може би ме отвращаваха посредственият почерк, луксозната хартия, надутият стил. Методът да ме заливат с цветя и с удивителни знаци ми се стори неприятен. Заинатих се. И той се заинати. Изведнъж вдигнах бяло знаме. В същност бях загубила повече време, отказвайки тази среща, отколкото щях да загубя, ако я бях приела още първия ден. Без да се смята, че по телефона се бях постарала да наподобявам гласа на простичка испанка, дванадесетгодишно дете, делова секретарка, а в отчаянието си дори юноша с прегракнал от алкохол глас: „Аз съм приятел на Дан. Де да ги знам къде са.“ Важното е, че защищавах принцип. Да не съм психиатър? („Толкова добре ще бъде за нея да ви види“ — пишеше неприятелят.) Да не съм филиал на трудовата борса? Да не съм професионален ориентатор? („Тя“ не била сигурна в своя път, искала да се допита до мен, преди да навлезе в една такава кариера, в една кариера, която...) Да не съм Айфеловата кула? (Толкова искали да ме „видят“, по телевизията не било същото.) При един от последните пристъпи, ужасена от наддаването, което извършваше антикварят и което създаваше впечатлението, че накрая може да дойде и да се залее с бензин пред вратата ми (децата разправяха, че не един път идвал да спи на прага), принципите ми бяха разбити. Впрочем това беше просто криза. Аз съм си аз само когато съм без принципи. Определих среща.

— Сигурен бях, че ще се срещнеш с тях — каза Жак философски.

— Защо?

— Ами... не ти прилича да отказваш нещо — добави той, като продължи да рисува.

Може би не ми прилича, но нали за съжаление човек толкова рядко прилича на себе си.

Отивам с усещането, че ножът е опрял до кокала. Познавам тревогата пред личностите, за които предусещаме, че ще бъдат скучни и посредствени, усилието да наподобяваш внимание, разбиране, почти сигурното разочарование, което трябва да предизвикаш, и като завършек — омразата на тези „почитатели“, който в крайна сметка дори са ти станали симпатични.

На пръв поглед антикварят беше даже по-страшен, отколкото можех да предположа. Кажи-речи, седемдесетгодишен, с детинско-монголоиден вид на човек, който си е направил пластична операция. Сигурно преди доста време. Сухата и прекалено тънка кожа прави гънки по челото и торбички под очите. „Иди да се пооправиш малко“ — би казала Полин. Има халка на лявата ръка, вратовръзка на точки и се усмихва непрекъснато, като открива зъбите си и отмята назад глава, подобно на политик, принуден да се показва като автомат приветлив и сърдечен. В същност той се състои от две същества, които се борят кое да излезе на сцената и се сменят по невероятен начин: стара мома от добро семейство, жадна за връзки и предвзета, пишеща навярно тайно стихове; безчестен и ловък политик, когото не можеш да „минеш“ и който смята, че всичко се купува. Тези две лица се редуват с главозамайваща скорост.

— Толкова ми се искаше да ви срещна! Такова сходство! И то душевно! Но мисля, че ние вече сме се виждали у... на един коктейл, даден в чест на... (тук промяната между старата мома и политика се извършва чрез усмивка, която от кокетна става жизнерадостна и чрез слизането на гласа няколко октави по-ниско). Но, разбира се! Разбира се! Двама стари парижани като нас трябва да се познават, познаваме се! Казвах аз на Доминик: „Остави на мене; искаш да я срещнеш, ще я срещнеш! Аз я познавам, тя е толкова мила! Тя харесва младите, ще хареса твоята книга.“ Малко ви бях изгубил от погледа си, като се преместихте от вашия апартамент при... при...

— ... При Пантеона — казвам машинално.

— Да, вярно, при Пантеона. (Гласът се издига, усмивката се изостря.) Какъв чуден квартал! Атмосфера на младост, на бохемство, впрочем аз пиша, мисля, че ви казах. О, аз съм скромнен, за „Курие Норман“, за „Газет дьо Бирн-Лихтли“, в Швейцария, литературна критика, опитвам се да вложа нещо, да се изкажа... също и стихотворения, интервюта, литературни портрети а ла Сент-Бьов, о, съвсем, съвсем провинциални, тапицерия елитът на Вердюрен. Ха, ха!

Острият смях отново слиза виртуозно като глас на примадона една октава по-долу и преминава от предвзетост към простащина през цяла серия нюанси — очарователна ирония от собствената ерудиция (сопрано), съучастие с мен (среден регистър), винаги можем да се разберем, има начин (баритон, бас), впрочем мога да ви кажа, че вие

сте много четена там (в Бирн Лихтли?), много ценена. Подготвям две статии за вас, в които правя буквално на пух и прах другите жени-писателки. За мен вие сте като мъж, същински мъж! (Леко изкачване към сопрано.)

Като се има пред вид що за човек е господинът, тази декларация никак не ме успокоява. Започвам да се питам също дали не чувам погрешно и дали не става дума за някакъв млад кандидат, а не за някаква кандидатка.

— И го казвам! Пиша го! Аз съм един от най-запалените ви поддръжници. В бъдещата си статия за вас, цяла страница, шест колони, ви защитавам категорично срещу някои, които твърдят, че Франсоаз Саган, дори да няма вашето въображение, е по-добра стилистка. Ах, добре съм ги наредил, ще видите!

— Много мило от ваша страна — едва успявам да вметна аз, защото винаги се удивявам, че изведнъж ставаме задължени на хора, от които нищо не сме искали.

— Бъдете спокойна — продължава политикът, — вие имате верни почитатели, между които съм и аз. Малка фаланга предани приятели може понякога да поддържа един писател много по-резултатно от...

Мисля, че тъкмо вече щях да изтърся някоя грубост на предания приятел, когато случайно погледът ми се спря на обувките му (поовехтели, много грижливо изчеткани), премина на морскосиния панталон, излъскан по ръбовете, който той сигурно си гладеше сам. Кокетно стесненото сако. Връзката, завързана на фльонга, добиха съвсем друго значение. В този момент, изглежда, антикварната търговия не вървеше добре. Обещах си да ям малко. И ето Доминик се присъедини към нас. Тя съвсем не беше това, което очаквах. Беше крехка бледа девойка с големи очи, сини като незабравки, която ми напомняше Лилиан Гиш, Пречупената лилия от нямото кино. Но когато Лилията отвори уста, от нея излезе глас на парижки таксиметров шофьор, много сочен, но изненадващ. Решително две кутии с изненади.

— Кво става с вас двамата? Събрахте ли се? — изхъхря Лилиан Гиш.

— Ами да, подновихме си връзките, които, връзките, които... — повтаря антикварят, чиято изисканост сякаш се подсилва от контраста,

— свали си болерото, скъпа, и ни остави още мъничко, тъкмо разпитвах нашата приятелка, няколко уточнения за „Газет дьо Бирн-Лихтли“...

— Не си пъхам носа... — казва момиченцето, очевидно развълнувано и въртейки с пръст буклите си. — Аз не съм литераторка, Душко, квото и да разправяш.

Започва ужасно да ми се втръсва и „Бирн-Лихтли“, и цялата тази жалка комедия. Въпросите! „Какво мислите за положението на жените в настоящия момент“, „Има ли още модерна духовност“, „Харесват ли наистина романите на Франсоаз Саган“ (или на Симон дьо Бовоар) и какво ли не още, за поведението на децата, за черковната служба на латински, за новия роман и политическата ангажираност — всичко това е престанало да ме забавлява от много време. И вече дори не ме дразни. Умора, голяма, безнадеждна умора ме завладява пред тези въпроси, на които никой не вярва, които никого не интересуват (дори и моите обожатели от „Бирн-Лихтли“) и за които ми искат само да отговарям автоматично, каквото и да е, само да може да бъде записано или отпечатано и да послужи за три минути или за три колони, във вълната от звуци или в пороя от хартия, които трябва да текат, защото толкова хора живеят от това... Отговарям. Отговарям. Отговарям дори сериозно, като меря думите си, отговарям на някого, който не е тук, който би разбрал просто защото в крайна сметка той е по-малко тъжен и по-малко отегчителен, когато прави нещата сериозно.

Сините като извехтяло цвете очи — би могло да им се дадат само отживели имена: зеленика, незабравка или кошничка — на момиченцето се спират на този оживен старец, предвзет и жалък, със синовно възхищение и нежност.

— Цар си, Душко!

И изведнъж истината блясва през излъсканото сако, през приказките, през третостепенната комедия: тези същества се обичат, поддържат се, имат нужда един от друг.

И понеже те забелязват светлинката на симпатия, разказват ми историята си, банална, затрогваща като някогашен подлистник. Тя е дъщеря на неговата портиерка, бащата-пияница я изоставя. Момичето прекъсва учението си, става фризьорка, грижи се за парализираната си майка, която най-сетне умира. Остава сама в света, нейният „стар приятел“ я взема под крилото си, „подбира четивата й“, намира така

семейното огнище, което, уви, не е могъл да си създаде, и утеха от своите разочарования. Да, една неприятна „история с фалшификации“ го принудила да продаде елегантния си магазин на Пале-Роайал и да поднови след едно „изпитание“ от две години (евфемизъм, който ми се струва, че разбирам) дребна, не толкова доходна търговия на улица Фобур-Поасониер. Но той запазил връзките си, някогашните си приятели, за него това било като балсам.

— Да — прекъсва го малката, — толкова му беше добре, че приехте да се срещнете пак с него. Той не смееше. Казваше си: „Сега, когато тя е известна, може би няма да си спомни...“

Внезапно се развеселих. Симпатиите ми нараснаха, откакто той ми откри „неприятната история с фалшификацията“. Мен мошеници ме привличат.

— Трябваше да посмеете! — казах аз, внезапно обзета от желанието да съчинявам. — Спомняте ли си, като идвахте на улица Роайе-Колар и друсахте Даниел на коленете си!

Смигването му — жалко, съучастническо, изпълнено с малко тъжен хумор, е истински шедьовър. Вече не съжалявах за изгубеното време. В края на краищата защо да не им доставя малко удоволствие на тези двамата! Той — толкова изпълнен с желание да блесне пред нея, тя — толкова чувствителна към този лукс, който той единствен би могъл да ѝ предложи, да я запознае с някого, чието име се появява по вестниците и лицето му по телевизията.

Книгата... Това е стихосбирка, в която „старият приятел“ трябва да е пипнал нещичко. Блудкавият и разводнен текст прилича повече на нейните очи, отколкото на езика и. Разбира се, той не е за публикуване.

Той:

— Имам някои спестявания, спасени от катастрофата. Мислите ли, че може да се направи нещо?

— Колкото за това... Как да ви кажа, но аз ще видя, ще опитаме...

Момичето светва от радост, която го прави почти красиво. Да види името си напечатано! Благодарение на него! Те се гледат, стискат си ръцете.

— Сигурен бях... Аз знам какво представлява Доминик... Ах, тя не е като тези момичета, които... Чиста водна струя, свежест... Това ще се вреже в днешната литература, която...

Каква нужда имаме да вярваме в чистотата! В този глас, който, изведнъж пречупен от простодушно вълнение, се превърна в старчески глас, не се съдържаше никаква ирония. И все пак бих могла да се закълна, че този нагизден старец е от хората, който се навъртат вечер с лукава скромност край барачките на Сен-Жермен-де-Пре.

— Ще направя каквото мога. Каквото мога.

Няма да е нещо особено. Какво би могло да се направи за тези ламартиновски стихове, който би могла да напише баба ми. Ще направя тук-таме някоя поправка, ще се опитам да не ги оставя да изхарчат голяма сума. Все тая.

Връщайки се от тази среща, аз се упрекнах за коравото си сърце. Защо се бях заинатила толкова време? Да не би да съм кой знае колко ценна, та се пазя като някоя рядка стока само за тези, който ме заслужават? И в името на какво смятах, че „Душката“ и неговата Антигона не са достойни за моето присъствие? Вечната домакиня се проявява пак. Трябва да се науча да разпилявам времето си, присъствието си. Ако е злато, толкова по-добре за другите. Ако е пясък, толкова по-добре за мен, защото ще ми създава почти безплатно илюзията за широта.

Историята на Душката е в същност тъжна. Малката фризьорка е в санаториум. Душката поради някаква „неприятна история“ с телевизор, купен на изплащане и препродаден в брой, понася ново „изпитание“ от осем месеца. Малката стихосбирка, излязла в издателство „Скорпион“, е пред мен. Някой ми каза:

— Питам се, защо пазиш подобни глупости.

— За спомен от един стар приятел.

Доминик. О, Душката ме научи на правопис, на политика... Ние сме роялисти, а, Душко?

Душката. Казва се „нали“, а не „а“

Аз. Преди четири години, когато бях толкова потисната.

Един приятел писател. Какво те оправя?

Аз. Изчетох много ползотворно „Книгата за щастието“ на Марсел Оклер.

Приятелят. О, не казвай това, нещастнице, не го казвай.

Само дето не се обърна да види дали някой литературен шпионин не се е скрил и не е чул това признание.

Приятелят. Ти не си даваш сметка, но бързо ще те сложат в списъка. Един писател не може да казва, каквото му хрумне.

Аз. Жалко.

ТЕЛЕВИЗИЯ

Излъчиха предаване за нея. Жаклин, тридесетгодишна, с шест деца. Живее в „кокетен“ блок на жилищните комплекси, сред пусти, по-малко кокетни поля. Как се справя тя? Предаване за жените. Необходимо е участието на жена — моето. Аз задавам въпросите. Приветливо, с уважение. Жаклин, така тъничка, храбра, дори весела, която умее да се справя, да излиза от всяко затруднение, твърде скромни изрази, за да се определи гигантската работа, която извършва в своя тесен тристаен апартамент с безупречен линолеум, с безупречен умивалник, с безупречни деца, си го заслужава.

Мисля, че стана хубаво предаване. Всички ние (операторът, режисьорът, осветителят, звукооператорът) бяхме мили с нея. Не и беше неприятно, че сме там, все пак някакво разнообразие. Децата също ни харесаха, занесохме им бонбони, речник на голямата дъщеря, за какъвто тя беше мечтала. Нищо, че претоварихме малкия апартамент с жици и апаратура, бяхме добре посрещнати — докато търкаше, миеше, лъскаше, гладеше, Жаклин ни отговаряше непринудено, доволна донякъде, че я снимат. Естествена, простичка. Всеки с работата си.

След това предаване Жаклин получи много доброжелателни писма, подаръци за децата, дребни неща, който и доставяха удоволствие и които тя прие със същата простота и естественост.

На режисьора Клод му се искаше тя да откаже, да се възмути. За какво? Тя не се бунтуваше, нямаше време, затънала до гуша в работа, не виждаше нищо по-далеч от чистотата, безупречно ежедневие — нейна слава и творение.

— Но тя би трябвало да се бунтува — казва Клод.

— Ние би трябвало да се бунтуваме.

Тя не беше нещастна. Имаше много грижи, но винаги е така, когато посветим изцяло, окончателно живота си на нещо. Не и идваше

на ум да се погрижи за себе си — важни бяха учението на един, здравето на друг и вечно паркетът, бельото, парите... Не беше и дребнава. Малко строга към другите, които не умеят да излизат от затрудненията, да се справят, който пият, хойкат, иска им се да имат свой собствен живот. Казаха ми, че предаването било потискащо. Жаклин не беше потискаща. Тиха като всички, които не живеят само за себе си. Предаване с двойствено значение. Ободряващо, ако се смята, че Жаклин живее спокойно, без да съзнава, че е жертва на тежките условия. Потискащо, защото малцина са способни да приемат нещата по този начин, а стотици хора се чувствуват оскърбени от това. Така смисълът на радостта е неделим от смисъла на щастиято. Непоносимо е, че има положения, от които можем да излезем, като отстъпваме.

— Тя е светица — казва операторът Роже.

Би била светица, ако приемайки всичко, чувствуваше колко несправедливо е нейното положение. Но тя не го чувствува. Истинско нещастие е, че дори добродетелите ни не са наша собственост. Когато Жаклин осъжда онези, които едва дишат в апартаментите на бетонните жилищни комплекси сред пустите поля, които се задъхват сред бельото и кухнята и търсят жалък одушник в алкохола, в бягството (връщат се шест месеца или година по-късно с още едно дете на ръце или в утробата — нова брънка в тяхната верига), Жаклин става съучастница на обществото, което я потиска.

Някой казва:

— Питайте я дали се гримира и дали отдава значение на грима.

— Моля ви се, няма да е прилично.

— Нищо подобно, сто на сто няма да се стеснява.

Тя не се стеснява. Отговаря искрено, но аз се стеснявам.

На Жаклин не ѝ липсва хумор. Разказва ни как се е омъжила.

— Той (бъдещият ѝ мъж) беше сирак и сестра му не готвеше кой знае колко хубаво. Затова всяка вечер идваше да яде у родителите ми. След шест месеца те ми казаха: „И тъй, и тъй го храним, омъжи се за него, няма да ни излиза по-скъпо“. И ние се оженихме.

Жаклин, претрупана с работа, с мъж, който се връща от завода с нищожна заплата и с нетърпимо главоболие, все пак е и кокетна. Тя облича децата си в бяло, чисто бяло, просто предизвикателно, хвърлящо се в очи. Жаклин няма перална машина. Казват ѝ:

— В бяло! Вие сте луда!

Тя се усмихва — първата женствена, малко лукава усмивка, с мило предизвикателство в очите.

— Ама така е, разбира се.

Това е нейният разкош, нейният подпис, нейната заврънкулка, която художникът слага долу на платното на едно произведение без цел, просто така, за удоволствие. Жаклин добавя:

— Все пак от време-навреме можем да си позволим някоя малка лудост.

ОЩЕ ЗА ТЕЛЕВИЗИЯТА

Ние се местим. Полин е отчаяна, че изгубва малкия си приятел в игрите Пиер, който живее в двора.

Полин (кърши ръце пламенно). Пиер! Мили Пиер, обожаеми, обични малки Пиер! Ще загубя живота си!

Аз чета или се мъча да чета един ръкопис на леглото си.

Аз. Полин, ставаш смешна.

Полин. Обичам го. Изоставя ли го, и двамата ще умрем.

Аз. Откъде ти идват такива глупости на ума?

Полин (престава да говори приповдигнато). От телевизията. Тя е много вредна за децата.

КОМИКСИ

На излизане от издателство „Грасе“ чакам автобуса на спирката и преглеждам списанието с комикси, което купувам всеки вторник за децата си. Стара дама се приближава до мен.

— На какво прилича това, моето момиче! При толкова хубави книги!

НОВАТА КЪЩА

Когато се преместим в новата къща, ще научим Полин на ред и Алберт ще може да свири спокойно гамите си. Когато се преместим в новата къща, Долорес — тя ни го обеща — ще разполага най-сетне с достатъчно шкафове, „за да се организира“. Животните ще бъдат дисциплинирани, а някои дори отстранени. Дреболиите ще бъдат подбрани строго. Аз ще отговарям на закъснялата поща и няма да губя повече ръкописи. Даниел ще има стая и ще може спокойно да приема приятелите си, без да ни пречи. Венсан ще има ново бюро и ще прави по-малко петна по дрехите и домашните си. Ще приемаме нормални хора, които няма да се настаняват у нас и няма да свирят на никакви инструменти. Ще имаме две бани.

— Най-сетне аз ще си имам моя стая и вие ваша — казва ми сърдечно Долорес. — Ще се подредим.

В очакване на това тя си купува телевизор на изплащане и пенъоар от мораво кадифе.

— Ще дружа вече само със сериозни хора и няма да ги приемам в къщи.

Когато се преместим в новата къща, Жак вече няма да рисува до полунощ по риза до леглото, осветен с прожектор. Аз ще имам напълно нови и неупотребявани съдове. Завеси на прозорците. Ще има кърпи до умивалниците и ще подреда библиотеката си. Ще каня тази и тази „полезна връзка“ — нещо, което никога не съм се осмелявала да направя на нашите твърде оживени трапези до Пантеона. Ще имаме купчина кошове за бельо и няма да кърпим разсеяно панталони, целите в бои, и поли с разпорени подгъви. Ние...

— Слушай — казва Жак един ден, както си мечтая на глас, ами нали сме вече в новата къща.

Поне можем да разправяме на хората, които не ни познават достатъчно добре: „Извинявайте, току-що се преместихме.“ Разправяме го от две години. Мисля, че можем да изкараме още шест месеца така. След това ще стане сериозно.

ЛЪЖИЦАТА ЗА СЛАДКО

Долорес грабва лъжицата за сладко, чийто наклон (изчислен от производителя да събира точно образуваната пяна), се е сплескал в прекалено ниското чекмедже, където тя я пъха. Един удар с ръка — прас! — тя оправя алуминиевия кръг. Свършва с нея. Още един удар — тряс! — и отново сплесква лъжицата, за да я върне в чекмеджето. След десетина „прас“ и „тряс“ изтормозената лъжица се счупва. Трябва да се замени.

— Ама пък са адски слаби! — казва Долорес. — Вярно, че ако не бяха, нямаше да мога да ги прибирам.

Рушителка на чаши, неспособна да пренесе течност, без да излее половината, цяла в рани и цицини, в лепило, в мастило, в бои, дете, което вечно разпилява яденето, тича, крещи, буйствува, пада, реве, пее, смее се и плаче едновременно, така че не е възможно да се разграничат у нея веселие и подсмърчане, Полин бе удостоена от момчетата с ново име „Попо Катастрофата“. Възхитена е от него.

— Ако стана певица, това ще ми бъде псевдоним — казва Полин.

МЛАДЕЖТА

Защо Даниел да не дава назаем и дори да не подарява пуловерите, панталоните, книгите, плочите си на случайни приятели на приятелите си, тъй като те имали нужда от тях? Защо Даниел да не спи на земята върху килима, когато леглото му е заето от някой приятел „в беда“? Защо стаята на Даниел да не служи за убежище, място за разговори, закусвалня, дискотека на разни хора от всички възрасти и цветове. Защо да не отваря хладилника в полунощ, за да си хапне гостенинът? „Облечете голите и нахранете гладните!“ „Е, правят го — казва една дама, чийто син е на същата възраст. Все пак не е приятно да купиш на сина си пуловер от камилска вълна и два дни покъсно да го видиш с протритото американско яке!“ Но нали „дрехата не прави човека“? Пък и пуловерът от камилска вълна най-доброто ли е, което можем да дадем на нашите деца? Понякога ме обхваща шемет. Дали Даниел и подобните му не би трябвало да бъдат наши образци, вместо предмет на грижите ни? „Те не тъкат и не плетат, Но вярвайте ми, на върха на славата си Соломон не е бил по-добре облечен от тях.“

Такива мисли ми се въртяха в главата един следобед в малкото кафене на улица Бюси, където чакам един приятел. Тук са голяма компания младежи, едни боси, други със стъклени дрънкулки, с протрити джинси, с ризи на цветя и с екзотични туники. Тези млади хора говорят неприлично, те критикуват един свещеник от черквата „Сен-Севрен“ — видели го как „се тъпче в някакъв ресторант“.

— Ти мислиш, че Исус е ядъл месо? Отначало той е бил в Индия, това е доказано. Исус е нещо като гуру^[1]. Един свещеник не бива да се тъпче така явно, казвам ти го.

— Ако се крие, значи, дава заден ход — казва назидателно едно може би четиринадесетгодишно момиченце, хубаво като рисувано цвете.

— Те трябва да постят по четиридесет дни като някогашните мюсюлмани.

— С туй, дето ти постиш.

— Аз не винаги плюскам до спукване.

— Да, ама пиеш.

— Това не е същото. Аз пия, за да намеря нещо друго, така както пуша.

— Ако Исус беше живял в наши дни, дали щеше да взема ЛСД?

— пита една ориенталка със сребърна точка на челото между очите.

— Естествено!

— Естествено, че не.

Двама брадати се скарват.

— Той не е имал нужда от това. Словото...

— Да, ама когато говори за полските цветя, това означава...

Ето ги моите полски цветя. Трябва да се признае, че дъвчат и предъвкват едно и също. Познатите приказки: Исус е гуру, битник, не е бачкал кой знае колко, апостолите са славни момчета, Рамакришна е казал... Бъркотия, тюрлюгювеч от екзотика и невежество, от самомнение и ентузиазъм, от бунт и мързел. Синът на фризьора мечтае за асхрам^[2], синът на индустриалеца — за перманентна революция. Поне в момента са рамо до рамо. И може би точно този момент от техния живот е „най-ценен“? Кой знае? Безспорно тяхната мечта да заминат заедно за Индия и да създадат там братство е само мечта, защото знаят, че вечерта ги чака бащиното огнище, готово да ги приеме. Но познаваме ли силата на младежките мечти? Може би някой от тях ще зарече наистина учението и бащиното дюкянче и ще замине... И ще се върне разочарован, болен или обременен от екзотична съпруга (виждала съм такива бракове), чийто чар изветрява бързо като отворена консервена кутия, и ще живурка в квартала, разказвайки своето приключение — малко йога, малко спиритуалист, самотник от бохемата, състояща се от неуспелия художник до лечителя без пациенти и наречена „неудачници“.

Винаги съм се чудила на презрението, което се влага в тази дума. Художник без признание, писател без читатели, музикант без оркестър, изобретател без диплома, мистик без черква — точно неудачниците са изпълнени с най-големи амбиции. Кой казва, че забогателият търговец е неудачник? Кой говори за един богат безделник, за някой безличен чиновник като за неудачник? И все пак кой знае какво биха могли да станат те, ако притежават знание, красота, любов? Но неудачник е този, който е опитал нещо и не е могъл да се включи в обществото.

Духовното богатство, необходимата смелост. Всичко това не е взето под внимание от обществото, което се смята общество на културни хора, идеалисти и християни. Тогава какво чудно има в това, че сари, гуру, йогистките размишления са тъй привлекателни за пламенната и обезсърчена младеж? Исус е само неуспял юдейски крал. Ако бе завзел властта и бе живял по-дълго, това вече щеше да е живот. Дори римляните биха го зачитали. В действителност, когато се обявяваме за „римски католици“, ние сме повече римляни, отколкото католици. Бодлер е претенциозен неудачник, Ван Гог и свети Бьоноа Лабр — неудачници-скитници. Едисън и Дьони Папен, Бернар Палиси и Вашият съсед, който никога не е могъл да пробута своята симфония или да издаде ръкописа си, са неудачници, поне за известно време. Човек преценява, осъжда според златното правило, което се изразява в банкова сметка, снимка в „Пари Мач“ или в милостта на Луи XIV. Фенлон, който е бил писател-политик и мистик със замах, предан архиепископ, чудесен приятел, обичащ децата, градините, справедливостта и вярата, за повечето критици е неудачник. Защо? Защото Луи XIV, в криза за величие, го лишил от благоволението си. Основавал и спасил Църквата? Това не е нищо. Създал блестящ малък кръг на вяра и любов с приятелите си, чиято кореспонденция ни вълнува и днес? Това не е нищо. Прекрасните му мистични страници са достойни за Шатобриан, политическите му съчинения са обиколили Европа? Това не е нищо, нищо не е, ви казвам. Той не е присъствувал на дворцовите лотарии, които Босюе е ръковолил така блестящо. Не е бил канен на досадните и суетни тържества, където Кралят-слънце е затоплял старостта си със слабия огън на старческия садизъм. Не е побеждавал интригите на Босюе, тежкия авторитет на Луи XIV в Рим, трябвало е да се задоволява с уважението на тези, които елитът е смятал за достойни; но какво е това в сравнение с Марли? Можем да си представим какво би се случило с осмелилите се да го критикуват. И забележете, става дума за свещеник, за когото поначало е прието, че „успехът“ не е това, което представлява за другите? Това ли е „християнската цивилизация“? Дали и ние не бихме мечтали да заминем за Индия, ако сме двадесетгодишни и сме изправени пред едно бъдеще на сметачни машини?

И така, да живеят пъстроцветните и евтини сари; да живеят приятелите, които си разменят налудничави идеи и пуловери. И ако

Исус е бил гуру, и ако е бил битник, нека кажем, че той преди всичко е бил неудачник.

— Все пак — казва Х., — ако не бяхте успели, нямаше да можете да казвате такива неща. Добре сте управлявали лодката си.

— Това не значи, че обичам водата.

Чета в кореспонденцията на Тейлар дьо Шарден: „... Достигнали до този връх, вие ще разберете, че нищо не е отделено, че нищо не е малко и нищожно, тъй като и най-дребното съзнание носи в себе си частичка от световната съдба и не може да стане по-добро, без да направи по-добро всичко около себе си.“

Нищо не е малко и нищожно... Ето какво бих искала да кажа на Габриел Льоноар. Само че открих този цитат после, когато беше вече късно.

Облегната на една стена на улица Сент-Андре-де-з-Ар, малко раздърпана, чакам Жак, който е влязъл във винарския магазин да връща бутилки. Към мен се приближава висок, зле облечен младеж.

— Случайно да имате сто франка?

В шеговито настроение аз отговарям:

— Тъкмо мислех да ви питам същото.

Той:

— Така ли? Заповядайте.

И пъхва в ръката ми малка монета, която аз объркано приемам.

Запазих я дълго, докато едно от децата я откъсна и я превърна в карамели. Гледах я замислено. Не съм нито толкова наивна, нито много склонна да се самозаблуждавам, та да придавам на тази малка монета високи качества. Това не беше „вдовишката милостиня“, за която става дума в евангелието, свещената милостиня, която беднякът дава на победен от себе си. Нищо себепожертвувателно и сурово няма в този дребен жест, просто волно веселие, свободен начин на живот, пренебрежение към богатствата на света на човек, сигурен, че пак ще стъпи здраво на земята. Но щом няма големи качества, трябва ли да се пренебрегват малките лесни качества? Понякога от едните се преминава към другите. И дори те да имат само заслугата, че увеличават донякъде очарованието на живота, това все пак е нещо.

---

[1] Религиозно мистично движение, зародило се в Индия. — Б.пр. ↑

[2] Отшелници — спиритуалисти. — Б.пр. ↑

ГОСПОЖА ЖОЗЕТ И МЛАДЕЖТА

Миналата неделя госпожа Жозет е имала гост. Един стар приятел, който живее в предградията.

— Има много хубавичка къща с навес край една ливада, сред самата природа. Видях снимката. Малко шумно е от известно време, но това го подмладява.

— Колите ли шумят, госпожа Жозет?

— Не, не. Миналия май прибрал някакви младежи, които имали неприятности с полицията заради разни афиши, не знам точно битници ли, хипита ли (госпожа Жозет много държи на подробностите в разказа), а после те си придавали едни на други това. И сега винаги има трима-четирима около себе си. Правят му компания. Помолих го да ми изпрати един.

— Хипи?...

— Или битник, все едно. Ще бъда много доволна да разбера каква е гледната точка на един такъв младеж върху съвременните събития. Според мен не ги оставят достатъчно да се изказват по радиото и телевизията или в „Монд“.

Представям си не без изненада някое хипи в мъничката гостна на госпожа Жозет под увисналия оранжев полилей, край бретонската ракла.

— И ще дойде ли, госпожа Жозет?

— Ами да. В неделя. Ще му направя от „моите“ панирани скариди и от „моя“ шоколадов кейк. Мислите ли, че е подходящо? Какво ядат хипитата? Вегетарианци ли са?

— Зависи.

— Не бих искала да го смутя...

Госпожа Жозет се подготвя за посещението на „своето“ хипи като за посещение на посланик. Тя приготви „своите“ панирани скариди и цял списък с въпроси. Какво точно означава лозунгът: „Ваште желания — действителност“, защо младите скандират:

„Избори — предателство“. Какво е тяхното мнение за изборната система и т.н.

— Знаете ли, госпожа Жозет, този младеж сигурно няма да е в течение на всичко! Той не е министър!

— Вие да не мислите, че министрите са в течение на всичко — клъвна ме тя.

„Имах някои опасения за тази среща. Дали хипито ще дойде? Дали няма да намерим убита госпожа“ Жозет? Дали и двете страни няма да бъдат силно разочаровани? Нищо подобно. Хипито се нарича Марк. Той е американец, напуснал родината си, защото не искал да се бие във Виетнам. Има гъста брада и дълги коси.

— Много е интересен — казва, естествено госпожа Жозет. — Съгласи се да отговори на всичките ми въпроси. Впрочем той доведе и един приятел и драго ми е да ви кажа, че моите панирани скариди бяха ометени набързо довел и приятел?

— Нищо подобно. След като се наядоха, те попяха — извънредно интересни песни за май и за социалните въпроси. В същност тези младежи са много сериозни.

За моя голяма изненада госпожа Жозет продължи да приема от време-навреме в неделя „своите“ хипита. Дали идваха заради панираните скариди? Може би донякъде. В същност обяснението е просто. Освен да ги приемат и да ги нахранят, тези млади хора имат нужда и да бъдат изслушвани. Колко бащи и майки проявяват търпение към собственото си дете без самодоволство, но и без снизхождение като госпожа Жозет? Похвалвам я за това.

— Аз просто се осведомявам и това е всичко — отговаря тя с достойнство. — Не споделям мненията им, но съм доволна, че се познавам с тях.

Госпожа Жозет е за равенството. Но да се узнае дали във връзките ѝ с Марк и Жан-Пиер не се промъква майчинско чувство, дали тя се интересува от: любовта, грижите, здравето им, ето нещо, за което госпожа Жозет би сметнала, че е неуместно да се говори.

ЕДНО СЪВСЕМ СТРАННО РАЗСЪЖДЕНИЕ НА ДАНИЕЛ

Гледаме по телевизията филм — циганска сватба, уредена между семействата.

Даниел:

— В същност може би тези бракове по сватовство не са лоши. Да виждаш едно момиче открай време и да си казваш: „Тази ще бъде моя жена“, да не си поставяш въпроси е може би по-хубаво, отколкото да се вържеш, да се ожениш на двадесет години и да съжаляваш след това.

Все едно че падам от облаците. А Любовта, Влечението, Непринудеността, без които мислех, че не може и че те са истинска света Троица? Разсъждавам, но мълча. Преди няколко месеца Даниел ми казваше:

— Не знам дали накрая няма да отида при трапистите.

— Да не би да си станал пак вярващ?

— Не може да се каже... Не знам... По-скоро мисля, че ме привлича начинът им на живот.

Начинът на живот на трапистите! Но аз го разбирам. Сътресенията на съвременния начин на живот, дали отпечатък на нашата чувствителност и на нашето въображение, са толкова силни, толкова чести и непоследователни, че нерядко неспособни (донякъде и поради умората) да намерим отново нашата загубена цялост, ние се изкушаваме да я търсим в някое правило, ритуал, неподправена традиция, която ще възвърне преувеличената субективност на нейното истинско място, и то като средство, а не като цел.

— Не мислиш ли?...

— Да — казва Даниел. — Безспорно. Би трябвало да се примири тази вътрешна свобода с необходимата традиция. Циганите... Но и ние си имаме фолклор.

Всичко завършва с усмивка — излишно е да се разговаря. Но в подобни моменти аз достигам до убеждението (понякога помрачено от

многого квитанции, зъболекари, чинии), че да създадеш семейство е все едно да създадеш творба.

ВСЕ СЪЩАТА АЛЕГРА

Жан разказва пред Алегра как се грижи за сакатите деца.

Алегра. О, колко ми се иска да ги посетя! Сигурно са много сладички!

Жан (раздразнено). Съвсем не са сладички!

Когато виждам Жан, разбирам, че можеш да не бъдеш мил от доброта, да се разгневиш от доброта.

Алегра се кани да отиде при децата. Облича се в розово и жълто — една от тези крещящи рокли, които и стоят така хубаво, с колан, обшит с плетеница металически пластинки. Децата много се забавляват с колана. Тя им го подарява.

Жан. Ще се убодат.

Алегра. Ще са изживели един хубав миг.

Жан ми казва:

— Тя ту идва, ту не идва, носи им смешни подаръци или нищо. Не е сериозна, прави го, като че ли се забавлява.

Когато виждам Алегра, разбирам, че добротата не е непременно сериозна.

БОБИ

Боби:

— Бяхме добри приятели, така де, обядвахме заедно, аз му давах пари назаем и един ден му казах, че ми се иска да пиша, че, струва ми се, бих могъл; той се разсмя, ама просто умря от смях, и ми каза: „Ей, че си глупак, наистина си страшно глупав.“ Не ми беше приятно, нали разбираш, постави се на моето място, и му казах: „Изясни се, ако обичаш.“ А той ми прасна един по мутрата!

— И после?

Боби:

— Ами нали разбираш, повече не го видях.

ПРОДЪЛЖЕНИЕ

— ... И два-три месеца след това един приятел ми каза: „Знаеш ли, Шарл е без пукнат грош, ама съвсем без пукнат, и не може дори да си потърси работа, няма костюм да се облече.“ И аз естествено дадох костюма, но не от добро сърце.

— Злопаметен си.

— Страшно.

НЯМА ВЕЧЕ СЕЗОНИ

Действително освен децата всички ненавиждат съвременния живот. Живеем в 1968 година, пък разсъждаваме като в 1868. Възхищението е преминало и от полета до луната до представителния туид на всички им са се втръснали непрекъснатият празник, непрекъснатите удивления, непрекъснатите открития. Щастлива ли съм, защото най-сетне употребявам някакъв деодориращ сапун, или натъжена заради Биафра, за която не мога да направя нищо? Никакво съотношение. Еднакви угризения: белъто ми не е чисто бяло и Америка е расистка. Някаква деветнадесетгодишна фризьорка закъснява за работа; метрото е толкова претъпкано, че трябва да изчака три влака... „Само барикади!“ — казва тя. Няма вече установени ценности, всички се лутат. „Няма вече сезони“ — казват свестните хора. И това е съвсем вярно.

Вървете да възпитавате деца сред този безпорядък. Полин казваше: „Трябва да ми купите нова чанта, моята вече не е модерна.“ Алберт ще каже: „В моето училище *всички* момичета отиват на зимен спорт.“ Даниел ще престане да се храни в къщи, а ще яде наденици по баровете и пържени картофи по ъглите на улиците, защото „така правят всички“. Прибързано ще е да се отговори: „В наше време изкарвахме училището с една чанта и учехме много повече. В наше време не ходехме на зимен спорт и се чувствувахме по-добре.“

Те живеят в този безпорядък, в тази рекламност, в този свят и да ги възпитаваме извън него, ще означава те да не могат да се приспособят към живота и да се сблъскат с него още на двадесет години. Трябва да измислим отново сезони. Това не е без значение.

Защото, разбира се, можем да им купим най-модерната училищна чанта, последната плоча, да ги изпратим на зимен спорт и да си въобразим, че това е достатъчно. Можем също така да ги накараме да слушат Бах, да им внушим презрение към джаза и „йе-йе“, да им създадем навик за добро четиво, запалена, камина и семейни вечери:

Но кой ще направи връзката между двете? Връзката между Бах и Буле, между семейството и света?

Възгледи, вкоренени от детството. Едно дванадесетгодишно момченце, с което се снимаме в телевизията, гледа някакво мултипликационно филмче, където благодарение на магическо поливане цветята израстват изведнъж колкото къщи. „Всичко това е модернистично“ — казва то презрително. Модернистично — ще рече чудновато, глупаво, безсмислено. Всичко, което не е чист реализъм, е произведение на модернистите с дълги коси, които рисуват абстрактно, пишат книги, който никой не разбира, и издигат барикади, защото ги бива само за измислици. Цял един заден план се отгатва зад презрителното „модернистично“, цяла една вече изопачена чувствителност, едно внимание, любопитство, спрени в тяхното развитие. Това е модернистично, само малко нарушение на реализма... А „Златната легенда“? Цветето, което говори на рицарите в романа „Кръглата маса“. Трудно ми е да обясня на Жил тези неща.

— Някога също е имало такива неща, нали знаеш, в приказките, в поемите.

— Да, приказки за бебета — отговаря убедено Жил.

— Не винаги. Сирано дьо Бержерак...

— Да, винаги е имало луди, но сега целият свят е луд — казва убедено това дете.

Хубаво момченце е Жил, с бели зъби, с кръгло лице, с тъмнозелен кадифен костюм, който му стои добре. Той има сестричка, много руса, дребничка, която се нарича Доминик. „Доминик и Жил... Жил и Доминик...“ „Среднощни гости“ — този шедевър на фолклора, на лъжливото минало, на изкуствената поетика, на пастелните отсенки (много го харесвах някога, преди да разбере за какво служи тази идеализация на миналото).

— Защо мислиш, че целият свят е луд?

— Достатъчно е само да го погледнеш! Дрехите, картините... Все едно какво.

— И ракетите ли? — питам вероломно.

Тук засягам една чувствителна струна. Малко момченца не се вълнуват от ракетите.

— Все пак би било по-добре да се строят училища — отговаря той благоданно, като отблъсква изкушението.

Разбира се, по-добре би било. Но хубаво ли е да учат Жил, който е едва дванадесетгодишен, на отвращение към света, в който живее? Да го научат да се защитава срещу рекламата, простащината, потребителството, да. Да го затворят обаче в гето от старомодни хармонии, не.

Хармонията е навсякъде.

И все пак... нарисувайте натюрморт от ябълки, цветя, китари, на всички това ще им се стори естествено. Нарисувайте натюрморт от бутилки кока-кола и пакети прах за пране, въпреки че сте вложили цялата си сериозност, в това винаги ще има някакво предизвикателство. Дайте концерт с класическа китайска музика, несъзвучността, трудността ще бъдат приети внимателно и сериозно. Същата публика ще се разсмее пред несъзвучността и трудността на една серийна додекафонична музика, защото това е „модернистично“, защото няма гаранционната марка на годините, защото е рисковано да отдадеш вниманието си за нищо... А вниманието не е съкровище за прахосване. Винаги всичко е въпрос на надежда.

ЗИДАРЯТ

От една година все боядисваме къщата. Стържат, запушват дупките, после ни изоставят за месец-два сред олющената мазилка, за да започнат като че ли отново от нула. Зидарят кашля.

— Колко кашля тоя зидар! — казва Алберт.

Венсан загрижено отива да си поговори с него.

— Би трябвало да пиете сироп; мама това ни дава. Пък и вечер се разтривайте с...

Зидарят хвърля поглед наоколо си и слага пръст на устните. „Шт“. Венсан е смаян.

— Защо той ми каза „шт“? Нали му давах добър съвет?

— Може би не иска да се знае, че е болен.

— Защо?

— За да не го уволнят.

— Ами Общественото осигуряване? То за какво е? — пита Алберт, която по принцип вярва в институциите.

Прогнозата се оказва вярна. Няколко дни по-късно децата присъствуват разплакани на уволнението на нещастния португалец, който наистина кашля прекалено много.

— Не можеш ли ти да го задържиш, ти? — плаче Полин.

— Той каза, че още не е осигурен — свива вежди Алберт.

— Каза, че документите не са уредени.

— Не може ли да се направи манифестация? — пита Венсан, който не отстъпва пред крайните мерки.

— Нали разбираш, не може да се прави манифестация за един-единствен човек: може да се направи манифестация за съдбата на португалските работници или изобщо за чужденците, но не само за един.

Е, значи, човек няма право да бъде сам, така ли? — възразява Венсан огорчено.

— Има право, но ако човек не се солидаризира с другите и те на свой ред няма да се солидаризират с него. Точно такава е ролята на

синдикатите, да обединяват хората от една и съща професия, за да си помагат те.

— Може би не е могъл да се оправи, да намери...

— ?

— Синдиката.

— Или може би документите. Нали и ти все казваш: „Тези документи, тези документи...“

— Може пък да не е достатъчно хитър — казва Алберт.

Венсан възразява горещо:

— Да не би като не е хитър, та да няма право да бъде болен!

Полин:

— Има ли синдикат за хората, дето не са хитри?

— Точно такъв няма. Но има синдикат на зидарите. Смятам, че накрая той ще се запише в него.

— Смяташ, ама не си сигурна?

— Не. Защото има хора, които дълго време са нередовни.

Кратко мълчание.

— Всичко не върви по мед и масло, а, мамо?

— Не може да се каже...

— За щастие има рай — казва твърдо Алберт.

Мисля, че в момента тя вижда рая като някакво много по-добре организирано суперобществено осигуряване.

— Да, но не можем да разчитаме на рая и да не правим нищо на земята, като си казваме, че всичко ще се нареди.

— Да какво на рая?

— Да разчитаме. Мислим за рая, за да не се обвързваме на земята.

— Да не какво?

— О, стига!

Понякога на човек му омръзва да обяснява. Особено когато не знае много добре какво да отговори. Как да плува между наивната вяра в прогреса, която те са готови да глътнат като карамели за пет франка („сега сме по-добре, отколкото в Средновековието, защото в Средновековието е имало *крепостници*“ — казва Полин като образцова ученичка) и затъпяващото прекалено точно обещание, което ще им попречи да размишляват? Примирението? Бунтът? Ами радостта? Смисълът на милостта? Идейността, заангажираността, надеждата без

илюзия, безизходната битка и малките мигове на вечността, с които е осеяно всичко това, са така необяснимо очевидни. Как да им обясня смисъла на тая милост, без тя да им служи винаги за алиби?

— Тогава, значи, не е вярно, че в рая всичко се урежда? — казва моята чувствителна и потайна Алберт с разочаровани очи.

— Не, вярно е. Но трябва да се държим така, като че ли не е вярно. Или по-скоро...

— Да. Малко е сложно за тебе, а, мамо?

— Понякога.

НАВОДНЕНИЯ

Десет пъти наводнявахме госпожа Кеселбах, нашата съкооператорка от долния етаж, когато живеехме до Пантеона. Тя беше улегнала елзаска, закръглена, приветлива, майсторка на сладкишите — около нея вечно се носеше миризма на ябълкова торта. Вярно, че плочките бяха развалени; истинска цедка. И водата се просмукваше, просмукваше. Един ден Полин изливаше леген, на другия ден Катрин, докато свиреше на флейта, забравяше умивалника: Госпожа Кеселбах се качваше у нас:

— Госпожо, не ми се иска да бъда неприятна, но пак има мокри петна. Какво говоря, мокри петна! Би трябвало да кажа наводнение! Все пак не мога да живея под чадър. Вземете мерки!

Тя говореше с тона на барон дьо Нюсенжан от „Величие и падение на куртизанките“... Ние навеждахме глава и вземахме мерки. Тоест държахме назидателни речи на Кати и Полин, по време на които — поради това, че двете веднага притичваха при нас и ние бяхме много красноречиви — умивалникът отново преливаше.

Даниел, когато беше малък, опита една подводница във ваната. Той отвъртя докрай топлата вода, а приятелят му Шо-Мюзо — студената. После, неспособни да я спрат, те се измъкнаха на пръсти, за да играят на топчета на улицата. За кратко време нивото на водата върху плочките се изкачи до тридесет сантиметра. Влязох в банята.

— Боже мой! Госпожа Кеселбах!

Тя вече звънеше; невъзмутима, пъкнала ръце в големия джоб на престилката си, с добре навити около главата сиви плитки, сдържана, с почти обезоръжаваща усмивка.

— Не бих искала да ви преследвам, но някои мокри петна.

Добра жена беше госпожа Кеселбах! Наложих се да й сменим един таван.

Една вечер, на 14 юли, отидохме да танцуваме, бойлерът гръмнал и четиридесет литра вряла вода се изляла в леглото на госпожа Кеселбах, която за щастие не била в него. Но точно този път,

когато не бяхме виновни, тя не ни прости. Разрошена, с очи, още изпълнени: с ужас, в син сатенен пеньоар, тя разказваше на съседите с глух глас, като сомнамбул.

— Излизам от тоалетната, госпожо, и какво да видя? Моето легло *пушеше*, госпожо! Легло, което пуши.

Тя не можеше да прости и да приеме не толкова щетите и сполетялата я опасност, колкото безумното видение, мига на лудост, произвол, нелогичност, невероятност, преминали през нейния елзаски и сладкарски живот. „Легло, което пуши!“ Тя се премести.

Понеже в новата къща живеем на два етажа, когато умивалникът прелее, водата тече право върху пианото на Алберт. Никакви усложнения.

ЗАЩО ДОЛОРЕС Е ОЗЛОЧЕСТЕНА?

Долорес често казва най-спокойно и ясно:

— Мъжът, който ме озлочи...

— Защо говориш така, Ло? Че ти не си озлочестена.

— Нали имам дете, без да съм омъжена — казва тя категорично и донякъде с удовлетворение.

И когато я съветвам да пие по-малко и да проявява повече търпение в различните положения, през които минава като фурия, Долорес отговаря:

— Ех, карай да върви! Нали съм си озлочестена!

— Откъде изнамираш такива думи?

— Има си хас! От фотороманите.

Любопитно нещо са фотороманите. Едно лято в Нормандия непрекъснато валеше дъжд и аз се заех с тях. Изчетох с все понарастващо желание цял куп, висок колкото Полин. Жак и Даниел също се запалиха. След една седмица се спряхме отвлечени. Защо фотороманите са по-лоши от някогашните популярни романи? Защо Пол Февал може да се чете, за разлика от „Любима в Капри“? Може би защото все пак има известен стил? Крайният схематизъм на фоторомана създава комични ефекти, които обикновеният роман съумява да избегне. „Аз съм крадец, вие — светска дама. Между нас няма нищо общо.“ „Има любов“ — отвърща светската дамичка, облечена в готинка домашна рокля. Странен е светът на фоторомана. В него бащите проклинат децата си, девойките са озлочестени, богатите са много богати, бедните много бедни, но честни, освен ако, развратени от лошото обкръжение или от някоя фатална жена, не оберат някой бижутериен магазин, преди да влязат в манастира. Тази последна, не рядко срещана превратност ни показва произхода на фоторомана — често италиански или испански. Това, което му липсва и което прави по-добър популярния роман, са именно тези малко налудничави перипетии, започващи от очевидната действителност, за да преминат в по-дълбоката действителност на мечтата, на

подсъзнанието и чрез която популярният роман се доближава до приказката. Децата, намерени в църквите, които „не са нищо друго“, а наследници на Черния замък, тайнствените банди със секретен език, паролите, подземията, кървавите призраци, справедливите герои са много по-реални видения от буржоазните любовни истории на фотороманите.

В същност отвратителното във фоторомана е, че той рядко изразява дълбоките и всеобщи усещания, а, напротив, предоставя на своя читател миш-маш от понятия, който са му чужди и нямат нищо общо с ежедневието и с дълбоките му стремежи, с една дума, дава му възможност поне чрез един текст да се издигне в обществото. Популярният роман дава мечта. Фотороманът доставя култура. Именно това е противното у него.

Корените на популярния роман са в най-истинския копнеж на сърцето. Именно това е за уважение у него. Работникът, който чете Пол Февал, знае добре, че именно по сърце сицилийският рибар „не е нищо друго“, а богатият принц Русполи. Че във владенията на мечтите само намереното дете се издига до най-благородните хора в Кралството (това идеално Кралство, тъй близко до света на Кафка) и справедливият герой побеждава интригите на лошите. Но прислужницата, която чете фоторомана, не усеща раздвояването — връщане към източника на щастие. Работникът не се оженва за дъщерята на своя шеф благодарение на изгубеното съкровище, на белега върху рамото, в едно митично измерение на света, близко до сърцето. Той успява благодарение на труда и честността, на спестяванията или черните курсове в един свят с Левитанови салони и кокетни жилищни блокове, представен като действителен. Тук е мистификацията. Защото Долорес, разбира се, знае, че работникът няма да се ожени за манекенката, че неомъжената майка не е „озлочестена“ и детето от приюта, макар и да е ученолюбиво, рядко става генерален директор. Но тя смята, че трябва да вярва в това. Смята, че е приемливо да вярва. Да се самоукори (защото има дете, защото не ходи на вечерни курсове — очевидно единственото нещо, което и пречи да ръководи модна шивачница, — защото се „забавлява“, което естествено е извънредно некрасиво, щом човек няма пари), да се самоукори й се струва начин да влезе в обществото, вместо да го критикува. Затова тя приема „буржоазния“ речник, „буржоазните“

стойности и с това получава правото да съсипе малкото свобода, която ѝ остава. „Озлочестена“ един път завинаги, тя е освободена от грижата за своята чест. Приемайки речника на едно общество, тя е освободена от дълга да го изследва и може би да го оспорва.

Затова Долорес, която жадно чете фотороманите, казва за популярния роман: „Детска работа“. С това тя подчертава невероятния му, баснословен характер. Популярният роман е притча. Фотороманът е залъгалка. Популярният роман транспонира. Фотороманът украсява. Той е социална мистификация, докато популярният роман е (отчаяно) потвърждение на човешките права.

Долорес казва:

— Така не става.

С живописните си форми популярният роман признава, че наистина не става така. Но същевременно той утвърждава, че би трябвало да става така, че така действително става в друга плоскост, в друг свят. Фотороманът пък твърди, че така става или поне би ставало така, ако се осъществят някои условия: благочестие, добродетели, скромност и съвършено примирение на всички безимотни. Бих казала дори: популярният роман е религиозен, фотороманът е социален. Настоявам: през XIX век именно, когато духовният упадък на народа е най-голям, се разпространява популярният роман, отчаяна транспозиция на народния стремеж към равенство и справедливост, живописно и замаскирано оспорване (богат с шифри и тайни думи, популярният роман сам по себе си има таен език) на тържеството на парите и лицемерието. В края на краищата справедливият герой, който извежда истинските ценности на повърхността, може да бъде разглеждан като един своеобразен спасител и негов първообраз е граф Родолф на Йожен Сю.

ДВОЙНАТА ПРИНАДЛЕЖНОСТ

Една от темите, които най-често се появяват в популярния роман, освен тайния език, е темата за двойната принадлежност. Парцаливото сираче „не е нищо друго“, а дъщеря на херцогиня. Бандитът с безбожния език в действителност се е заклел да отмъсти за баща си или да помага на нещастниците. Съдията е каторжник, каторжникът е невинен, невинният е граф. Съществуването на различна от „официалната“ стойностна йерархия (образите на bankerите, съдиите, духовниците са особено неприятни) е подчертана навсякъде. Именно в този смисъл се ражда често използваният днес образ на „благородната проститутка“, който е претърпял тънка промяна. Свидетелка, както и бандитът, на превъзходството на сърцето пред привидностите, пред занаята, оценен като низък, на който се е отдала, „благородната проститутка“ в тази епоха, в която еротизмът все повече е превъзнасян и все по-малко чувствуван, се е превърнала в обвинение на инстинкта (тя е „истинската жена“, противопоставяна на обявената за студена добродетел) срещу чистотата, станала социална. Когато буржоата иска „истинска девойка“, както се иска старо вино, въпреки простата и изначална необходимост от пиене и любов, инстинктът, а не сърцето, се е превърнал в мерна единица. Образът е опростен, обеднен. От сферата на светостта (Вълчицата на Йожен Сю проявява под външния си вид на проститутка твърдост на героиня и преданост на светица) той е преминал в сферата на психоанализма и притежава обилни предимства, които кастраторската мода забранява в „приспособилата се“ жена. Репресията се упражнява другаде и по друг начин.

XIX век е превръщал социалната амбиция почти в порок. Хората „не са знаели да си седят на мястото“. Цинична репресия, която би извикала бунт или бягство. XX век превръща социалната амбиция в добродетел, почти в дълг. „Да си стоиш на мястото“, да „нямаш амбиции“, вече са пренебрежителни термини. Ако през целия си живот останете прислужница или момче за всичко, *грешката* си е ваша. Нали

ви бяха казали да се запишете в клуб „Медитеране“ и да си купите туид, *за да се издигнете!* Подла репресия, която обръща бунта срещу вас и го превръща в самообвинение. „Неизвинително е за жените да не бъдат хубави“, гласеше заглавието на едно женско списание. Защо не сте правили гимнастика всеки ден? (Когато предишния ден си преживял аборт, е трудно.) Защо не сте тичали по магазините да си намерите осемдесетфранковата рокля, която се продава в осем ръста и пет нюанса? (След осем часа работа в канцеларията, с децата, които чакат в къщи, е трудно — възразявате вие слабо.) Защо не четете това списание, то е толкова евтино, за да сте „в течение на нещата“? (Съсипан съм и предпочитам Тарзан — това не е отговор, разбира се.) „Така — отвърща победоносно Обществото, — щом не сте станали генерален директор или манекен за луксозно облекло, не се оплаквайте. Бяхме ви предоставили всичко.“

Най-интересното е, че вярват. И понеже да се разправяш, за да изплатиш колата, поглъща повече време и е по-уморително, отколкото да четеш „Черните дрехи“ или да казваш молитвата си (вярно, че е опиум, но опиумът успокоява, докато макситонът^[1] влудява и изплащането, задължителната мода, ужасяващият вестник и издигането в обществото са макситон), не ти остава повече енергия, наистина не ти остава, за да искаш малко истинска свобода; истинско равенство, истинско братство. Както казват, това е прогресът.

Вината се измества. Социалната вина на Долорес днес вече не е в това, че е неомъжена майка; а че не е елегантна, амбициозна, посветена, че не се опитва да добие възпитание. Но да бъде неомъжена майка е удобен товар, след като „злото е извършено“ и ви избавя, след като веднъж сте „отхвърлени от обществото“ от всякакви усилия да се върнете в него.

Така Долорес, неомъжена майка, е осъдена според своето атавистично и испанско табу, но е освободена според изискванията на съвременния живот и на новия морал. Тя отминава надменно постоянната подкана да бъде красива, да бъде в течение, „да се обучава допълнително“, неспокойното търчане за придобивки. Охлузгана, нацапотена ярко по старому (бяло, червено и черно), като статуята на Атина Палада, боядисана крещящо от тези древни гърци, които ние превъзнасяме, Долорес притежава благодарение на своето алиби за безчестие великолепното безразличие на циганка. Тя се подиграва със

съветите на „Ел“, с усърдието на една приятелка да я „преквалифицира“ в милосърдна сестра или служителка от общественото подпомагане и се пали за идеалната революция, след която лъжливите мащаби на стойността ще изчезнат, която ще унищожи лицемерието и ще осмее наивните и натрапчиви реклами. Такава е свободата на Долорес. (Тя казва: „Ако нося минижуп, не го правя от кокетство, а защото не ме е страх да си покажа краката...“)

Но това е безнадеждна свобода. Защото, живеейки волно — добротата и е груба, независимостта не ѝ служи за нищо и ако тя разпилява безцелно ума, сърцето, тялото и здравето си, прави го от глупава, необоснована от нищо гордост — Долорес не си признава правото на свобода. Ако признае, че я притежава, това би означавало да признае, че е отговорна за нея. Затова тя предпочита да се прави, че ѝ е наложена поради недостойното ѝ поведение и се съгласява на думи с едно общество, което с поведението си отхвърля. Ето защо Долорес е озлочестена.

---

[1] Наркотик — Б.пр. ↑

ЕРОТИЗЪМ

Много се говори за него, твърдят, че той тържествува. Нямам нищо против. Но когато чета „служебните екземпляри“, които ми изпращат и в някои от които действително става дума за плътската любов, нямам впечатлението, че писателите от наши дни са особено популярни. Техните новаторства са по-скоро отвратени, отколкото победоносни, а подвизите им или това, което те оставят да се отгатне от тях, повече нагласени (особено ако се има пред вид отегчението, което предизвикват), отколкото спортменски. Срамуват се да обичат, срамуват се и да пишат; разбира се, никога не е имало толкова писания и, надявам се, никога и толкова любов. Но сигурно е, че това изпълнено с толкова умора, тъжна находчивост и обезсърчено съзнание усилие не засяга вече нито литературата, нито еротизма.

Пред афиш, който хвали качествата на някакви чорапогаци, показвайки огромен задник, който седмици наред се подвизава по стените на квартала, Полин се смее, Венсан не му обръща внимание (той се интересува повече от Супермен), Даниел не обръща внимание, а Алберт казва: „Не е особено прилично“. Пред голите манекени, който цъфтят по витрините, Полин казва: „Много гот“, Венсан казва: „Хубавичко!“, Алберт казва: „Смешно“. Откъде идват тези толкова различни реакции? Пред прегръдките по телевизията Полин радостно реве: „Готово! Обичат се!“. Венсан е разочарован, освен ако някой съперник не се появи с пистолет в ръка. Алберт свежда очи. Все пак деца на века, единадесетгодишната Алберт заявява, че тя е „за противозачатъчните хапчета“ в определени случаи. Венсан не е наясно; ще размисли. Полин взема от купа книги, които ми са изпратени, един труд за сексуалното възпитание и седейки под лампата а ла Ингмар Бергман, чете прилежно, следейки с пръст редовете: „Спер-ма-то-зо-ии-ди-те на бащата отиват тогава...“ Да ѝ взема книгата? Да се възмутя? Или да се спусна да ѝ обяснявам за зрънцата и пеперудите, които оплодяват цветята?

— Разбираш ли това, което четеш, Полин?

— Ами да.

— Не искаш ли да ти обясня.

— Ами! Не. Разбирам всичко.

— Аха, добре. Как...

— Виждала съм животните в чифлика на господин Брос на село.

Видях как се роди теленцето, видях как го правят котките, кучетата, конете. Ама знаеш ли, с кокошките не става така, нито с охлювите. Искаш ли да ти обясня?

— Не, благодаря...

Признавам, че не знам как става с кокошките. Но благославям селото, което ми спестява навлизането в историята със зрънцата.

Алберт чете един стар брой на „Ел“, където са дадени схеми, които показват различните периоди на бременността и раждането. Готова да изпълня майчинските си задължения, казвам:

— Разбираш ли, интересно ли ти е?

— Страшно — казва ми тя, наведена над тези схеми, в който няма нищо поетично. — Няма нищо по-хубаво от това.

Това е вярно. Не виждам какво повече ми остава да направя. Може би необходимото е вече направено; може би имаше най-вече неща, които не бяха необходими; да се развикам, да се изчервя, да се смутя, да откажа да отговарям на неудобни, но невинни въпроси. Но понякога откровеността и отсъствието на проблеми, които би трябвало да съществуват за тях около тези въпроси, ме изненадват.

Алберт. Жан и Жаклин ще имат бебе, нали, мамо?

Полин. То си личи!

Алберт. Защо не се оженят?

Аз. То си е тяхна работа.

Алберт. Ама нали се обичат.

Аз. Мисля, че да.

Венсан (оптимистично). Това е важното, нали, мамо?

Аз (предпазливо). Това е много важно.

Алберт. Тогава защо не правят като всички?

Аз. Не е най-доброто да правиш като всички. Само е по-удобно.

Полин (ухилено). Разбира се! Какво от това дали си женен, или не?

Аз. Може да бъде лошо за децата и за парите, ако не се разбират вече.

Венсан (замечтано). Да, ама като се разбират...

Аз. Венчалният обред в църквата ни дава... би трябвало да ни даде сила да се разбираме винаги, да си правим отстъпки.

Венсан. Да, ама извън църквата не си струва труда, нали?

Аз. Искам да кажа... от гледна точка на обществото...

Полин. Е, ако не са женени и имат дете, и се разбират добре, няма пък да правим драма, я!

Венсан. Като има сексуални връзки, това не значи, че хората се обичат, нали, мамо?

Аз. Да. Би било по-хубаво, но не е задължително...

Венсан. Ами когато не се обичат, какво е?

Аз. Естествена необходимост.

Венсан. А това лошо ли е?

Аз. Само по себе си не е лошо, но е лошо, защото не е така красиво. Защото винаги трябва да се стремим към най-красивото. Да умеем да чакаме това, което е най-красиво.

Венсан. Трябва да си доста търпелив!

Венсан се връща на този въпрос, който го занимава.

— Ами ако не чака и има сексуални връзки (харесва му научната дума) с личности, които не обича, това лошо ли е?

— Бих казала, че е нещо като неволен грях, защото човек се ръководи просто от инстинкта си, като животно, а не е животно и му е дадено от бога да разбира повече неща и да познае по-съвършена любов.

— Да, ама дори и някои животни се обичат — казва Венсан. — Четох го в „Животът на животните“, които се оставят да умрат, ако ги разделят.

— Това доказва, че има животни, по-чувствителни и по-деликатни от хората — казвам аз донякъде без да искам.

— Винаги съм го мислел — заявява Венсан.

Не ми е приятно, че го оставих да достигне до това заключение. Но как да го избегнем?

ЕРОТИЗМЪТ И ФАТАЛНИТЕ ЖЕНИ

Пак се сетих за еротизма, докато четях рубриката „Произшествия“ и гледах лицата на тези, които от няколко дни са „героините“ на първите страници на вестниците.

Едната има едро глупаво лице, кравешки очи, трайно накъдрена коса. Двама мъже са се убили за нея. Другата е мършава брюнетка без чар, която демонстрира в банския си костюм изхвъркнали ключици и мършави глезени. Девет любовници, от които единият кипнал. Третата, много руса, много бледа, безцветна като куклите, които се печелят на панаира заедно с парче халва — свекърът и я изнасилил и мъжът и го убил. Тъмни страсти. Гилен със свинската си зурла „още се харесва на шестдесет години“. Жанин, която тежала осемдесет килограма, „прекалила със своето не“. Жозиан въпреки скромното си лице на зле хранено дете, пъхнала двете ръце в големия джоб на карираната си престилка, е все пак „луда по своето тяло“, а Ръоне, „любовницата на ловния надзирател“, се опитала да премаже съперницата си със своята малолитражка.

Това са фаталните жени, истинските, жените от „Произшествия“, жените от вестникарските снимки, поетични снимки от миналото на жени, които красят селските бюфети и полиците на жилищните блокове до деня, в който...

Чета рубриката „Произшествия“. Чета списанието „Детектив“. Откривам нещо очевидно: големите драми стават пред бюфетите в стил Анри III, красивите страсти се разгръщат между кухненската маса и печката, истински влюбените сърца нямат течаща вода. Не доцентите по философия убиват за хубавите им очи манекенките от луксозните шивашки ателиета, а пощенският раздавач е влюбен в продавачката на хляб, фризьорката се самоубива на гроба на млекаря, именно по танцовите забави в предградията и в чифлиците все още се влюбват от пръв поглед и завинаги, в малките къщи още мечтаят и сипват отрова, в малките крайпътни барове умират от любов.

Разсмиват ме тези, които се оплакват от вълната на еротизъм в рекламата, романите и киното. Пропастта, която разделя тези тъй наречени „фатални жени“ от нашите красавици в минижупи, с перуки и с мрежести чорапи, показва точно обратното. Това е безнадежден опит да се разгори (в полза на печалното потребителство) огън, който беше свещен и вече угасна. Също както подправеното обожествяване на инстинкта, на варварството, на кръска е опит да се прикрие нарастващото безсилие на едно изкуство, което се срамува само от себе си. Говорят за насилие: нашата епоха не е насилническа, тя е жестока като всички преходни и изродени епохи. Насилието има срещу себе си ентусиазма, варварството и простотата. Обратната страна на жестокостта е единствено посредствеността, тъгата, скуката.

И това, което днес наричат еротизъм, ми се струва неприятно не защото би повдигнало и подсилило сексуалния инстинкт, защото го фалшифицира, отклонява го и от инстинктивен повик го превръща в социална величина.

Дали действително, за да се хареса в прекия смисъл на думата, жената се облича, гримира се, отслабва, мисли с тревога за линията си и за облеклото си, как да остане млада и да има весел вид? Съвсем ясно се вижда, че не е така. Жените, които предизвикват големи страсти, тези, които имат многобройни авантюри, тези, които търсят само един мъж, една любов или много флиртове, не отговарят непременно и дори много рядко отговарят на стереотипа от списанията. Не, жената, която иска да бъде млада като кинозвезда, издокарана като еди-кой си манекен, тъничка или с издължени очи, както я съветват от рубриката „Мода“, повече се мъчи да се слее с една картинка, отколкото да се хареса на мъжа, на мъжете. И естествен отклик, те ще имат само мъже, които обичат картинки, а не жени.

Мъжът, който излиза с един манекен, без дори да го желае, показва, че може да се харесва и да изложи официално утвърдена величина. Така че да се утвърждава „erotизмът с атмосфера“, означава да се хвърли човек в една социална мистификация.

Но социалното не би могло да бъде изключено от еротизма и се промъква в него като всяка деформация, за да се превърне в порок и следователно в действителност. Желанието не се отнася до жената, а до остойността, което тя предизвиква. Това все пак е желание, което завършва с физическа изява, свързано с един еротизъм, станал

вече реален, но фетишизиран (вече желаят „остойностена“ от модата жена, както човек желае проститутка, облечена като за първо участие) с една извратена тъга, с едно напълно модерно разочарование.

И така, пред тези афиши, списания, филми, аз се страхувам не защото — този тъй наречен еротизъм би могъл да пробуди в моите деца преждевременни желания. Страхувам се да не би когато дойде часът на желанието и, надявам се, на любовта, те да не съумеят да ги разпознаят.

МОДЕРНА СВЕНЛИВОСТ

— Значи, ти го обичаш?

Силви, млада еманципирана жена на двадесет и осем години, която се опитва да стане журналистка и богоговее пред всички табу̀та на нашето време, отговаря, изчервявайки се с истинска пуританска свенливост:

— Нищо подобно... Това е чисто сексуално...

Сексът е станал извинение на чувството, а не чувството извинение на секса. Свенливостта е същата и милото стеснение на Силви, уплашена, защото „не бива да се говори за тези неща“, като чува моя въпрос, прилича на стряскането на баба й, ако биха й намекнали на времето, че тя обича нещо друго освен душата на своя годеник студент.

ПРАЗНИКЪТ НА СУТИЕНА

Завеждам Алберт в магазина да избере своя пръв сутиен. Малко развълнувана, но както винаги сдържана, Алберт опитва, избира. Тръгваме си.

Алберт казва с равнодушен тон:

— Кажи, мамо, когато се купува такова нещо, първият сутиен, не се ли прави... Така де, не се ли устройва малък празник?

МАСАЖИСТКА

— Ама пък колко тела съм видяла — въздиша госпожа Пол, сбръчкана масажистка, навъсена стара мома. — И ще ми повярвате ли? Има петдесетгодишни жени с разширени вени и с отоци навсякъде, и всичко това трепти, живее под ръката. А има момиченца, манекени, модели, все едно че масажирам памук.

И тя добавя замислена и унесена:

— Любовта трябва да е странно нещо...

ДОБРОДЕТЕЛТА

Прегледах една анкета в някакъв женски вестник; неколцина известни господа бяха поканени да отговорят какво в жената ги привлича и какво ги отблъсква. Отговорите на всичките тези съблазнители какво ги привлича бяха различни: красота, нежност и дори интелигентност. На въпроса какво ги отблъсква обаче отговаряха винаги с една единствена дума — добродетелта. И тъй, никаква добродетел. Дали те си пожелаваха свадливи, стиснати, завистливи или вечно неверни жени или любовници? Предполагам, че не. По дедуктивен път стигнах до заключението, че съвременният мъж отъждествява добродетелта с лошото настроение и студенината. Странна еволюция.

Какво ни остава в крайна сметка от една толкова вековна християнска цивилизация? Най-лошото. Култът към безрадостната жертва, към безцелната добродетел, към осмисления грях без осмислената прошка, учението за болката — сурово противопоставяне на удоволствието, ужас от природата, от жизнеността, която оскърбява всеки момент дори догмата на превъплъщението. Христос ни учи да се откажем от всичките блага, за да получим една истински ценна перла. Той ни учи да събираме благата, които крадците не крадат, който ръждата не засяга. Той не ни казва да се откажем от благата си, без да ги заменим, да се откажем от всички съкровища и да потънем, лишени от всяка радост. В същност ние ще притежаваме перлата, както се притежава красотата и любовта — единствено съзерцавайки я. Но жертва ли е да се откажеш от радостите заради една по-голяма радост?

Като че ли жертвата е заслужена само когато не получава дори духовна награда. Вдовицата, която не се е омъжила повторно заради децата си и която прилича на неполивано с вода цвете, старата мома, която винаги е живяла „за майка си“ и се е отказала от кариерата си или „да си създаде семейство“, са два вечно цитирани примера. Нима жертвата няма да има стойност без това изсушаващо, безнадеждно отричане? Жан работи в една клиника и действително не се омъжи, за

да се грижи за парализираната си майка; Жан, весела, любезна, лъчезарна, е един от тези случаи, от които всички се разнежват. Като я виждам с каква майчинска нежност се грижи за болните, казвам на един наш приятел:

— Колко жалко, че Жан не се омъжи, щеше да бъде чудесна майка!

— Да, тя се пожертвува за... Но забележете, че госпожа Х е очарователна възрастна дама, тя се интересува от всичко, винаги е в прекрасно настроение, много начетена. А Жан има любима професия, тя не е за оплакване.

Разбира се, Жан, която по осем часа на ден стои в клиниката, тича, отива, връща се, прави инжекции, фрикции, намира време за покупки, за пране, грижи се за майка си, разговаря с нея, не е за съжаление. Би трябвало отгоре на всичко да има и някоя свадлива и мърмореща майка — смятам, че Жан и тогава щеше да се оправи, — би трябвало тя да е огорчена, разочарована и разбунтувана от избора, който сама е направила, и всички щяха да са доволни. Янсенистката отрова добре ни е заразила, та добродетелта ни се струва съвместима само с начумереността.

Жан е радостна, тя е чувствителна, усеща болка в стомаха пред децата на другите. Значи, добродетелта има стомах? Трябва да повярваме.

Но недоверието пред радостта е толкова голямо, че дори страданието не го откупва. Един ден се усмигнах на една възрастна дама в църквата. Беше Великден. Аз и се усмигнах просто така. Тя като че ли се стресна. Не е уместно да се усмихваме в църква. Тогава къде? Къде?

БИХ ИСКАЛА ДА КАЖА

Бих искала да кажа за рядката усмивка на Долорес, която разцъфва един път на три години като цветовете на някои кактуси, тъй деликатна, нюансирана, забележителна у нея — грубата и простата — пред някоя нежност или похвала, която тя приема със смущението на младо момиче, усмивка, обкръжаваща здравето и лице на цигански Христос или на Наполеонов гренадир с някакъв ореол, облак, с някаква безплътна светлина: няма толкова въздушни думи, за да се изкаже това. Тук са необходими цветове: чаенорозово, светлосиво, слънчевокафяво...

Бих искала да кажа за непознатия, който води малкото си момченце на училище и двамата имат толкова смутен вид.

Бих искала да кажа за господин Ван Донг, продавач на велосипеди, стар офицер от виетнамската война, спокоен сред блестящите си велосипеди, сред червените мотоциклети, сред сините мотопеди — великолепни насекоми, които бръмчат в сънищата на малките момчета, господин Ван Донг, който въздиша: „Войната не винаги може да се понесе.“

Живееше спокойно и децата му, полуфранцузи, добре нахранени, чисти, с къси коси, ходеха на училище с Даниел, а той беше мъдрец, който продаваше велосипеди и все пак каза един ден:

— Когато вечер разхождам кучето си из този квартал и гледам кофите за боклук... Колко много неща се хвърлят тук...

Пред очите му все още бяха гладът, войната. В погледа му имаше умора, мълчание, което не претендираше за достойнство. Не бих искала да обяснявам, да разкривам. Бих искала да кажа.

Бих искала да кажа за моя предишен съсед господин Масес, осемдесет и две годишен, стар републиканец, ранен със сабя през 1904 година в Мароко, винаги весел, винаги оживен, винаги здрав, който водеше децата ми в генералния щаб на републиканските войници, за да видят конете и манежа. Бих искала да кажа за този живот, изпълнен с въртеж, със слънчеви отблясъци по излъсканата сбруя, с опияняващ

дъх на коне, с каламбури и красиви униформи, с възхитителна, сърдечна и трицветна тъпота и за онази баналност, онази посредствена фраза, която казваше господин Масес: „Като не върви, трябва да я подкараме“, която звучеше ясно като звук на тръба и беше също тъй разнежващо смела и малко смешна. Бих искала да кажа: това не е храброст, но това е зачатък на храбростта.

Бих искала да кажа каква изненада предизвика голямата зелено-оранжева шапка на един студен и надут прием, внезапното избухване посред обществения ритуал, моята неочаквана симпатия към дамата, която ми каза:

— Аз съм госпожа А...

Важно ли е това? Просто за един миг тя бе дисонанс, безвкусица, поезия. Бих искала да ѝ благодаря.

Бих искала да кажа: познавам един човек, който се нарича господин Роан. Дебютирал като танцьор на степ. Оженил се за циркова ездачка. Събрал малко богатство и купил замък с меденочервеникав цвят в стил Луи XIII. Живее там с нежната си жена, с хубавата си дъщеря, със смелия си син и с лъвове, тигри, папагали и бобри. Занимава се с млади хищници и синът му също упражнява благородния занаят на звероукротител. Покрит със славни белези, господин Роан е поет. Той е християнин. Не пише стихове, работи по свой начин. Възхвалява творението в неговата най-естествена и най-забавна форма: животните. Готов е да приеме снизходително, че човекът също понякога се проявява в странни форми, но не го съди за това. Господин Роан не съди и себе си: той е равен с всички.

Бих искала да кажа за неделната вечер с безбройните, направени от децата рисунки, които сега лежат на пода смачкани и забравени, с толкова съчинени на смях стихотворения, които сега са тъй далече и останаха незаписани, с хубавите като епиналски картини часове, с влезлия минувач, който никога вече няма да се върне; бих искала да кажа това, което не може да се каже, стих от някоя песен, който се чува навсякъде, а после не се чува никъде, безкрайната нежност на един безцветен човек в метрото, който иска да запази възрастна дама, защото вратата вече се затваря; бих искала да кажа за мълчанието на любовта, за мълчанията на нещастията, за мълчанията на молитвата. За всичко, което е преходно, за всичко, което е свършило, което нищо

не казва, което за нищо не служи и което е вече забравено, освен ако всичко означава нещо, всичко служи за нещо и нищо никога не умира.

Бих искала да кажа за всичко, което е от хартия.

Десетгодишната Силви, на която подаряват една от тези „детски“ книги, където всичко, сюжетът и речникът, сякаш са изчислени с компютър, изрази тази своя мисъл, която в същност е много по-дълбока, отколкото изглежда:

— Не обичам такива книги, в които няма неразбираеми думи.

В КАФЕНЕТО

В кафенето работи едно вечно подплашено петнадесетгодишно момче с писклив глас, което всички навикват.

— Не бе, не носи чадърите на терасата! Не виждаш ли, че след един час ще завали. Малоумник!

— А бе не отваряй снекбара преди единадесет часа. Къде искаш да се настанят клиентите, които са дошли да пият кафе?

— Ама ти още ли не си отворил снека? Не виждаш ли, че има разни, които се заседяват (поглед към мен) и губим поръчки?

След това се обръща към мен, за да извини подтекста:

— Безотговорна работа, какво искате! Младо, зелено... (към момчето, което стои като треснато) Карай, сега му е времето! Щастлив си ти...

НА БРЕГА НА МОРЕТО

Една дама, която обядва, разказва:

— Бях на плажа, тъкмо се отпускам да поплувам, обръщам се и какво да видя? Една млада жена, иначе, как да ви кажа, елегантна, никак не изглеждаше такава...

— Каква такава? — намесва се съдържателят.

— Ами сега ще видите каква! Ровеше в чантата ми, ама най-спокойно, сякаш я подрежда, и извади портфейла ми! Плувах, тичах, не е за разправяне. Като видя, че няма да я оставя, хвърли, вече на края на плажа, портфейла, на земята върху пясъка. А, страшна работа! Страшна! Цялата треперех. Да видя с очите си, да видя как някой бърка в нещата ми! Какво ще кажете за това?

Съдържателят казва съчувствено:

— Ще кажа, че много неща още не сте *видели* в живота!

Да, невинните ги ограбват, подиграват ги, преследват ги. В същност те са за това. В деня, когато го забележат и го приемат, те стават по-достойни, но не и по-силни.

Осемгодишният Серж, приятел на Венсан и син на една от моите приятелки, възпитани в неведение на всякаква религия, вижда на врата ми голям, модерен сребърен кръст, на който е изобразен плосък силует на един Христос.

— Какъв е тоя смачканият?

— Това е Исус Христос.

— Аха!... Какво в същност му се е случило?

— Разпънали са го на кръст.

— И после пуснали една кола да мине отгоре му?

— Не, не, само са го разпънали на кръст.

— Горкият! Все едно, след всички злополуки, питам се, защо още се говори за тоя?

По-късно:

— Всички ли деца, които приемат първото причастие, ги разпъват по-късно?

Казвам:

— Не, разбира се.

Все виждам испанските бебета, Хуан, който от най-ранна възраст е усетил, трябвало е да усети странната бъркотия, предизвикана от гнева и любовта в сърцето на Долорес; Маноло, разнасян от къща на къща и изоставян по цели часове, бе свикнал да казва „мамо“ на всички, Сара, почти невидяна от майка си, бе изпратена като пакет някъде далеч, колкото се може по-далеч... Не клане, а осакатяване на младенците, може би най-тайнственият празник в календара.

Казват Светите младенци. Свети ли са тези слепи и писукащи новородени, които виждаме на картината на Брьогел, хванати от ухиления войник, в какъвто може би са щели да се превърнат и те? Свети — тези малки нежни и несъзнателни телца, деца, които още не бяха се усмихвали, нито проговорили? С какво са по-свети от нещастните птици, които виждам на селските пазари с увиснали глави, с пречупени крака, със смачкани крила поради несъзнателния садизъм на една чифликчийка, която се гордее, че не изпитва жалост. С какво са по-свети от стотиците абортирани зародиши, които изчезват в помийните канали на градовете, изтръгнати от измамни утробы, от уплашени и разбунтувани тела (Кончита ни съобщава, на Ло и на мен, след един от тези героични изкуствени аборти, с които толкова се гордее: „Момче беше“ „О, мълчи!“ „Какво пък! — казва тя. — Един нещастник по-малко!“). По-свети ли са от децата в слаборазвитите страни, родени, за да умрат от глад, с изпити лица и подути кореми? Свети са майките, щом могат да раждат на света синовете си, за да ги разпъват на кръст.

Прочетох един ден някаква статия от религиозен човек срещу противозачатъчните хапчета и стерилизацията в слаборазвитите страни, която ми се стори най-жестокото нещо, четено някога от мен. „Навярно в същност — казваше този отец — много от тези деца, поразени от болести, глад, липса на хигиена, безработица, умират преждевременно. Но може ли в името на тези чисто материални статистики да лишим майките от краткотрайната надежда, каквато дават тези раждания?“

Не би могло да бъде казано нищо по-сурово, по-скандално, по-противно на функционалния морал на света, в който живеем. Когато прочетох тези фрази, бях разтърсена из дъно, както би била разтърсена всяка майка, дори да е християнка, и особено християнката, ако и напомнят, че давайки живот, тя дава и смърт. Приемайки да роди Христос, Богородица приема вече страстите господни, неговата смърт. Неговото възкресение. Но за да оправдае този завършек раждането, необходимо е той да се отдели от близката възможност на живота. Майките са свети, а може би слепи или обезнадеждени.

Мислех за този отец, когото ми е трудно да нарека така, когато загубих детето, очаквано от мен, в четвъртия месец. Венсан се натъжи от това.

— Защо? — питаше той непрекъснато.

Вече мъдри, вече жени, дъщерите ми повече се зарадваха и по-малко се натъжиха.

— Не бива да ни е мъчно за него. То нищо не е разбрало — казваше Алберт меланхолично и нежно.

А Полин добавяше:

— Карай, още си млада, ще имаш други.

Но Венсан винаги задава въпроса „защо“ пред болката и насилието.

— Защо умря бебенцето?

— Не е умряло, просто не се роди. Както и много други неща на този свят, ако разбираш какво искам да кажа. Природата изразходва много опитни семена, преди да успее да създаде растение, животно, същество, което да достигне до края на своето развитие.

— Ако умра сега, нали няма да съм достигнал до края на моето развитие?

— Не мисля. Макар че има някои, които по мое мнение достигат много млади до едно своего рода съвършенство.

— И умират ли тогава?

— Не винаги.

— Ако умра сега, ти ще си тъжна, защото няма да съм стигнал до края...

— Да.

— А ако стигна до края, по-малко тъжна ли ще бъдеш?

— В известен смисъл.

— А ако вземех да умра, без да съм стигнал до края, щеше ли да съжаляваш, че изобщо съм съществувал?

Неприятно е, че Венсан разбира всичко много бързо. Право в целта, право към сърцето; трябва да му се отговаря веднага и понеже отговори като „остави ме“ и „предполагам“ не го задоволяват, събирам цялата си сила и цялата си вяра, за да му отговоря „не“.

— И не би предпочела да не си чакала горкото бебенце.

— Не.

— Мамичко... — въздъхва той, облегнал глава на гърдите ми, сякаш съм го родила втори път. А аз си мисля за отец Х. и за неговата краткотрайна надежда.

Бих искала да съм сигурна, че преди да нанесе тези свещени ужасяващи удари, той е бил посветил живота си, за да се бори срещу „чисто материалните статистики“, че само за миг е прекъснал безспирната си борба срещу глада, епидемиите и безработицата, за да напише тези редове. Тогава може би този миг, тези думи биха могли да бъдат приети. Може би.

СТРАДАНИЕТО

Очаквах това пето дете. Загубих го преди раждането му. Направиха ми операция: вече няма да мога да имам деца. Твърде тежък момент. Много се бях молила това дете да живее. Бях се молила с много вяра, с дълбоко убеждение. Бог *можеше* да направи така, че то да живее. Бях сигурна.

И когато разбрах, че няма, че всичко е свършено, останах много дни, може би седмици със свито, затворено, безчувствено сърце. Бях толкова сигурна. Не защото мислех, че заслужавам милост, някакво чудо. *Напротив*. Именно защото моята молба беше безответен повик; в замяна не предлагам достойнства, не давах обещания, свръхчовешки желаниа, с една дума, давах на бог възможност да прояви своята безвъзмездност, която никой не би могъл да заслужи.

Смеех се на песимистичните предвиждания.

Знаех.

После много дни, много седмици останах глупава и неразбираща. В буквалния смисъл на думата глупава. След това бавно, като растение, израсна мисълта: може би „ми е било писано“ да издържа това страдание, също тъй незаслужено, както би била и радостта. Всичко заемаше местата си в тайнствения свят на милостта.

Когато нищо не е тайнствено, всичко е абсурдно.

Лошото дойде после.

— Така е много по-добре за вас!

— И без това си ги имате вече четири!

— Добре направихте! (Никога не можах не само да простя, но и да видя повече жената, която ми каза това.)

— Така сте по-спокойна.

— Не беше много разумно.

Как можеха те да знаят кое е „по-добре за мен“? Да решат кое е „разумно“? Аз си мисля толкова неща. Тъкмо вече си имахме приличен апартамент! Тъкмо когато работите ни се уреждаха! Тъкмо когато щях да получа парите от американските издания!

Но всичко си отиде по местата. Това вече е *само* тъга.

ПАК НЕВИННОСТТА

Хорови песни, „поетични вечери“, пиеси, написани за Коледа — това са невинни удоволствия. Акордеонът, говеждото задушено, растенията, животните и децата, „вечерите под лампата“, които така добре се обрисуват в книгите, служещи за награда, Жул Верн или Графиня дьо Сегюр, за която измъчените говорят с толкова носталгия; Бодлер и Верлен („О, колко е голям светът в блясъка на лампите“) — всичко това си го имаме. „Не е лошо“ — както казват добрите хора. Аха! Няма ли нищо лошо? Семейният кръг, кръгът от приятели се затваря бързо. „Навсякъде, където двама от вас бъдат събрани в мое име...“, трябва да има място и за трети. Да се държим топло, да бъдем радостни, но с отворена врата. Това е жилището на бедняка. Няма значение кой идва да се приюти или кой не идва. Мястото е тук, болката е тук.

Невинните удоволствия са само наполовина невинни. Би трябвало да сме с добре затворени очи, с добре запушени уши, за да не знаем, че те траят само миг. Страданието, злото, непоследователността са не само вън на улицата, в света, но и в нас. Ще трябва да чакаме хармонията, приятелството, милостта на този лъчезарен миг, никога не сме сигурни, че те ще се върнат; жилището на бедняка ще остане празно дотогава, докато забравяме, че един ден някой е бил в него. Центърът на сърцето ще остане беден, пуст, неплоден, докато не се върне тази безпричинна недоказана милост, която е била извикана от нашето очакване, а не от нашите заслуги. Радостта знае това, невинността не го знае. Невинността е непокътната, със залостени врати, с чисто, но затворено сърце. Радостта е накърнена.

— В моето училище има едно момиче — казва Полин, възхитена от своето превъзходство, — което казва, че дядо господ не съществува.

— Ех, много хора мислят така.

— О, знам (все така сияеща). Те са езичници.

— Все пак по-добре е да не ѝ казваш. Не е учтиво.

— Ама е истина!

— Истина е, ако наричаш нещата с техните имена, но това не винаги е достатъчно. Може би дълбоко в душата си това момиченце обича бог, без да му дава име. Може би също така има „езичници“, които обичат бог, без да го назовават, обичат го повече дори от вярващите, които отиват на черква.

— Аха, да. И защо тогава ги наричат „езичници“?

— За да е по-ясно!

— Все пак по си е добре да се ходи на църква, нали?

Знаех, че ще каже това. Цялото ни възпитание е основано на заслугата, върху понятието «по-добре» и по-лошо“ и това, че смениха отскоро в училището на Полин (за нейно голямо съжаление) цифровите бележки с оценки като „добър“ и „отличен“, не променя нищо. (Отличен означава шест, обяснява тя.) Кой ще ни отърве от пресмятането на заслугите?

— Не е по-добре. По-просто е. И е по-вярно.

И след това на петнадесет години тя ще откаже да ходи на църква, защото това е много просто, и ще чете книга за будизма или някое друго загадъчно и тъмно произведение. Предпочитам това пред гетото; духовният елит ми изглежда по-отвратителен от всяка друга социална форма, която се смята за елит. Елитът на Съвършените, който се пита дали може да приема разведени, евреи, чужденци. Елитът на Пуританите, който се страхува от лоши посещения, от лоши четива, от микробите на света и от нечистотиите на сътворението. Тези невинни са толкова крехки и толкова твърди! Най-добрите са като порцеланови яйца, като украшения, като красиви камъчета. Обичаме ги, съзерцаваме ги и накрая ни става жал за тях, като ги гледаме колко са непокътнати.

Написах два противоречиви текста. Единият със заглавие: „Човек не може да спи“, другият: „Човек е създаден да се смее.“

ЧОВЕК НЕ МОЖЕ ДА СПИ

(ОТКЪС ОТ МОЯ ДНЕВНИК)

Тази сутрин чувствавам, че ще работя. Ще работя истински. Успях да изляза от къщи с почти ясна мисъл, с почти отпуснати нерви. Никой не ме спипа, за да ми поиска пет франка за членски внос, двадесет франка за обед. Венсан не е загубил стилото си, Полин не е забутала някъде гимнастическите си шорти и аз по-лесно от друг път отхвърлих неприятните мисли за закъснелата кореспонденция, за неизплатените квитанции, за зъболекаря; не се тревожа, че трябва да придружа Алберт до консерваторията, да поискам препис от кръщелното свидетелство на Венсан, дали да обядвам в къщи, какво ще приготвя за вечеря и да не би да забравя списанието, на което в момент на разсеяност и мигрена съм обещала да дам статия за Шопен или за Еверест... Веднъж и аз да се измъкна. Октоподът, свит в един ъгъл на апартамента с безбройните си пипала — хилядите малки угризения, които ме безпокоят и ме сковават, остана заспал и ето ме навън в мрака, в ободрителния студ, аз благославям утрото — седем часа, моя предпочитан, единствено мой час. Купувам си цигари, разменям няколко думи (с подозрителното оживление на избягал каторжник) с продавачката на вестници и влизам първа в още недоизметеното кафене. Стърготини, божествен мирис на хлорна вода. Утринта.

Понякога мете стар арабин с барета, друг път млад румен нормандец, но най-често виждам някоя безцветна старица — от тези стари жени, които мъкнат кошница, пълна със странни неща, завити във вестник, жени със сиви или бежови шалове, с безформени палта. Самите те са безформени, вечно прегърбени, заобиколени с кофи мръсна вода, с парцали от зебло, с блудкав мирис на прах за миене... Човешка маса без форма и без цвят се надига като мъгла от земята и дали не е най-важното точно на нея, която сякаш е разводнена в хладното нещастие, да ѝ се възвърнат достойнството и очертаванията?

Размишлявам. Някои от тези стари жени никога не са имали постоянна работа; те са напъхали същинска ризница от хартия под грубата фланела, спят понякога на открито и сутрин пият ледена бира. Други пък, проявяващи трогателна грижа да запазят приличния си вид, са дори малко кокетни: украсили са подарената стара шапка с парче сатен, измъкнато от някоя картонена кутия. Представям си: господарката, у която са чистили след кафенетата и канцелариите, им е дала шапката и те са си казали: „Защо не?“, като вътрешно са се засмели, малко смутени при спомена какви момичета са били — почти хубави в празничните рокли... И те са „пришили за гарнитура“ (събудена надежда, която при жените се изразява в един малък жест: пришита гарнитура, скъсен подгъв, малка джувка, смешен волан) сатененото парче, остатък от износена рокля, от старо палто, но тъкмо да се погледнат в огледалото... Бързо нахлупват шапката върху накъдрената си миналата година коса, грабват кошницата, кафеникавия шал и на път. В същност кой ли ще види малката джувка? Те оставят шапката си в антрето. А ние винаги виждаме само гърба им.

И старческата им усмивка, когато най-сетне се изправят, пригледят един кичур назад и въздъхнат облекчено, преди да си тръгнат. Още не се е развиделило. Загубих вече доста време с моите стари жени. Дълбока въздишка, ръката, която машинално потърква схванатия от болка кръст и те си тръгват. Неясното чувство, че бихме могли да си кажем нещо, че може би е имало какво да се каже, да се направи, повече от тази безпомощна усмивка прави първата цепнатина в моето утринно оживление. Най-сетне се съсредоточавам. Горчивото кафе, упоритият мирис на хлорна вода. Аз работя.

Да, седем часът, осем часът, всичко е наред. Един от келнерите с добро сърце е сложил на музикбокса надпис: „Повреден“. Ще го махне едва към десет и половина. След това — въпрос на късмет: тълпа или пустота. Младежи, които ще накарат апарата да вие, или един-единствен скитник, който спи. Мнозина спят по кафенетата. Келнерът застава пред тях, колебае се. Грубо е да обезпокоиш заспал човек, човек, който не знае къде да отиде. Когато е млад, с пъстри дрехи, казваш си, че той пак ще намери приятели и все някак ще се оправи. Но по-трудно е, когато е спретнато облечен в износени дрехи, защото това означава, че той е на ръба на пропастта и е седнал там да отдъхне за миг, забил нос в малките обяви на „Фигаро“. Докато келнерът се

колебае, перото ми не докосва листа. После той казва с любезност, която причинява болка: „Хайде, не бива да спите тук!...“ Очите се отварят с мъка, болезнено усилие да се съвземе, поглед, отправен към празната чашка от кафе, която няма да бъде напълнена отново.

Колебая се дали да не попитам: „Мога ли да ви предложа едно кафе?“, но не се осмелявам. Долорес не би се поколебала, готова да навре с хубавия си рязък глас в миша дупка нещастника, ако би си позволил да каже някоя неуместна дума. Аз не смея, но положението става по-лошо, изгубва красивата си пълнота, порцелановия си блясък, става болезнено, несигурно като нарушения сън на безработния. „Казах ви, че тук не се спи!“ Любезността е изчезнала. Трябва да разберем и келнера: „Ако ви оставя да спите тук, аз ще отнеса кавгата. Нали разбирате, не е хубаво за заведението.“ Не, заспалият човек с помътнелите очи не разбира. Понякога той успява да се скрие зад някой забравен вестник и така се спасява за четвърт час, за половин час. Отдъхвам си. „Казах ви, че тук не се спи.“ Непознатият събрат си отива, залитащ, а на мене ми трябва дълго време, за да се съсредоточа отново и пак ме обхваща старата тревога от думите, които биха могли да не изразят нищо, да не донесат нищо, да не променят нищо...

Дори и в църквите често се срещат стари, недоверчиви и намръщени клисари, които перкат с метлата краката на грохналия скитник и му казват: „Тук не се спи!“

Тази тревога ме преследва дори в молитвата и молитвата помръква, губи победоносния си изблик, става несигурна, болезнена. И в радостта усещам тази болка, отворената врата, гласа: „Тук не се спи!“...

ЧОВЕК Е СЪЗДАДЕН, ЗА ДА ПЕЕ

Преди много години ми хрумна да отпразнуваме Коледа семейно с моите родители, родителите на мъжа ми и децата с малка, съвсем малка пиеса, която написах специално за нас. Един вид общ коледен подарък.

Защото не знам дали все още обичам подаръците. Обичах много традиционната, неизменна Коледа с ангелската коса и неоновите светлини, с витрините, с пъстроцветната амбалажна хартия с натрупаните съестни продукти и с безвкусно подредените по кръстопътищата пластмасови борчета, украсени със святкаци и гаснещи звезди. Сега всичко става набързо — пакетът с връвчицата, няма нужда да се избира, коледните пакети са, кажи-речи, готови: „Чудесно е! Точно това исках.“ Истинската Коледа, истинският коледен подарък са вече рядко явление.

Няма вече празници, както казват добрите хора, няма вече сезони. Рекламата, прибавена към химията, обкръжава празника, подаръка. Този дядо Мраз за възрастни ни предлага всеки миг цяла гама подаръци — от илюзията да станеш фатална жена (благодарение на тъмен крем или някакъв деодоран) до илюзията да се пренесеш във Флорида или на Хималаите просто като си купиш гумена банска шапка или шлифер. Тези вихрушки от картини и обещания заедно с „безплатните подаръци“, придружаващи пакета бисквити или праха за пране, създават измамната надежда за непрекъснат празник, превръщат всекидневния живот „с със скучната и проста работа“ в лъжлив маскарад, в който малко по малко истинското значение на празника се изгубва. Има много, а в същност ги няма вече. Когато прахът за пране е увит в хартия, предлагаща ви едва ли не карнавал в Рио с бял рицар или ензимна фея, как искате да купите плоча или чифт ръкавици за Коледа и те да бъдат хубав подарък.

Мъчех се да измисля нещо. Тъжно ми беше, като гледах с какво желание и разочарование отварят всички пакетите, без в същност да

искат или да имат нужда от нещо, сякаш са из мамени неизвестно от какво.

Нашата малка пиеса беше действително наивен опит да направим нещо, което няма да разочарова, защото щеше да изчезне веднага. Естествено избрахме религиозен сюжет. Надявахме се отначало да накараме Полин, която беше съвсем малка, да играе ролята на младенца Христос. Тя обаче се разбунтува и така се развика, че бяхме принудени да увием с кадифе една цепеница. Но, тъй или иначе, пиесата има успех: децата повече ѝ се зарадваха, отколкото на сложните играчки, които обикновено изпочупват на бърза ръка или пък ги използват за съвсем друго, а не за педагогическите цели, с които са направени. Първата „мистерия“ — дадохме това помпозно име на пиесата — беше изиграна пред дядовците и бабите, пред кръстниците и децата им. Аз си бях запазила ролята на магаре.

Следващата година съвсем естествено изникна въпросът какво „ще правим“. Приятно ми беше, че за моите деца глаголят „правя“ се превърна в глагола „получавам“.

Тази година избрахме друг сюжет. Трябваше, да разпределим ролите — вече участваха и четирите ми племенници, да решим кой ще играе моряците, крокодилите, кравите... Амбициите ни порастаха, ние не отстъпвахме вече пред нищо... Присъединиха се и някои приятели. Необходима ни беше и музика. Децата искаха да пеят. Аз акомпанирах на китара. Венсан пожела да прави фокуси. Всеки от участниците искаше различна роля — драматична, комична. Нашата мистерия стана нещо хибридно, бароково, огромно, пишех ролите според това кой ще ги играе, съобразявах се с желанията, мечтите, манията. Това не беше вече само детска игра, а завръщане към детството, към безвъзмездността за всички участници.

Така беше и е. Ние продължаваме. Стараем се много. Правим декори, костюми, подготвяме музиката, репетираме текста и знаем, че всичко това ще трае само един час на 24 декември следобед и после ще изчезне завинаги. Нарочно не казвам нищо: Жак рисува декорите, Алберт търси песните, аз пиша... Наистина всички „ние“ заедно правим този следобед, преди Коледа.

Миналата година една стара приятелка, макар че не беше добре и имаше други грижи, прие да изиграе, без да загуби нито частица от достойнството си, ролята на фараон с огромна книжна корона. Седнала

с кръстосани крака на кръгла масичка, с ветрило в ръка, тя властвуваше. Гледах я с обич: играеше сериозно, мъчеше се да повтаря правилно репликите. Мислех си, че въпреки моите наивни и нескопосани стихове ролята на фараона е подарък, който ние взаимно си правим. Приятелите, които говорят за репетициите и костюмите сериозно, сякаш са десетгодишни, с поруменели бузи, с което сами не особено убедено се подиграваме, се забавляват, забавляват се... И това е нещо, съвсем просто, подарък... Това, че не всички наши приятели споделят нашата вяра, изведнъж ми се стори маловажно. Прекалено доверие?

Тази година решихме да оживим нашата мистерия с хорови песни. Разучихме много сериозно различните партии от кантиките на Бах, под ръководството на Жак, с когото няма шега. Всеки празник, всяка неделя си казвахме: „Спявка в пет часа“. Събирахме се около пианото и спорехме. Кой пее фалшиво? „Искам да пея втори глас, за да направя услуга — казва Алберт, — но не ми подхожда.“ Полин подражава на кинозвездите и се оттегля в някой ъгъл, щом и кажат, че нейното „до“ не е „до“. После бързо ѝ минава. Наистина отвреме-навреме е много ефектно. Същински хор. Изведнъж някой казва поривисто:

— В същност човек е създаден, за да пее.

Полин ли?

Не, аз.

РАЗГОВОР ЗА ЩАСТИЕТО

Аз. Не мога да свърша книгата си заради тези два текста, които сложих накрая и които сякаш си противоречат.

Венсан. Не мисля. В действителност не си противоречат. Създадени сме, за да пеем, за да бъдем щастливи, но не можем да бъдем щастливи, защото има други, които също не са. Съвсем просто.

Алберт. Не можем да бъдем щастливи, а сме създадени за щастие, така ли? Не ми се вижда съвсем точно.

Аз. Може би самата дума щастие не е съвсем точна. Може би, би трябвало по-скоро да се казва радост или.

Полин. Веселие! Най-добре е веселие!

Аз. Не е същото!

Алберт. Защо не? Видях онзи филм за пианиста Рубинщайн, казваше, че бил щастлив, а беше и весел, непрекъснато правеше физиономии.

Аз. Тъкмо за този филм мислех, защото не съм го гледала, но четох една дълга статия и в нея го критикувах, защото щастие, което твърдял, че изпитва, било малко престорено, малко ограничено... Не те ли смути такова нещо във филма?

Алберт. Беше ми приятно заради него. Все пак музиката е създадена, за да утешава хората...

Аз. Може би. Но дори да си го казваме, хората, значи, са тъжни, щом им е нужно утешение. Пък и може да не успее.

Венсан. Какво като не успее? Това си е музика.

Аз. Така е в известен смисъл, тя е като вярата или като красотата, или като любовта — тъй или иначе, съществува, но все пак дори да вярваш силно, дори да обичаш силно и да виждаш нещо много красиво, ако мислиш, че някои не разбират, не споделят, в радостта ти въпреки всичко се промъква тъга.

Алберт. Човек би могъл да вярва или да съчинява музика и на пустинен остров...

Полин (дотук не съвсем наясно). Да, и после щеше да дойде някой негър или индианец и щяха да го нарекат Петкан, и щяха да му преподават солфеж, едно, две, три! И аз знам достатъчно добре солфежа, мога да го преподавам на някое негърче, щяхме да се забавляваме чудесно...

Аз. Мисля, че Алберт иска да каже: съвършено пуст остров. Разбираш ли, това е предположение.

Полин. Не ми харесват предположенията.

Венсан (малко горделиво, но любезно). Така е, защото си много малка. Тя иска да каже: предположи, че си на пустинен остров и съчиняваш много хубава музика, която никой не може да чуе...

Полин. Ако бях наистина на пустинен остров, нямаше да съчинявам музика, а щях да плача непрекъснато, докато дойдат да ме вземат.

Алберт (раздразнена). Щеше да си плачеш, ама нямаше да има никой и накрая щеше да ти омръзне да се превземаш!

Полин (избухва в сълзи). Нямаше пък да ми омръзне! Нямаше пък да ми омръзне!

Алберт. Щеше...

Венсан. Колко са глупави! Всеки път, като почнем да говорим за нещо интересно...

Аз. Слушай, Полин! Това предположение си го правят те, разбираш ли? Това е вятър и мъгла, докато ти съчиняваш една много красива история...

Полин (не желае да се откаже от ефектното си отчаяние и пици). Не искам да отида на пустинен остров без мама!

Действието се развива за щастие по време на една от нашите „поетични вечери“, което ми дава възможност да успокоя духовете с шоколадови бисквити.

Аз. С други думи, ако разбирам какво искате да кажете, хубавото си е хубаво и вярното си е вярно, дори човек единствен да го разбере. Бихме могли да се задоволим с познанието. Но нямаше ли това да бъде близо до съзерцанието, както в манастирите, където хората се задоволяват да се прекланят пред бог, без да го откриват на другите като мисионерите и без да се занимават с истински добрини като благотворителните дружества. И нямаше ли да означава това.

Полин. Значи така, а? В манастирите искат да си държат дядо господ само за тях?

Аз. Въпросът е много добре поставен. Искам да кажа...

Полин. Добре поставям въпросите, а?

Аз. Много добре. Аз искам да кажа...

Полин. Не съм много малка, а?

Аз. Никак. Аз...

Полин. Ама и това е предположение, нали?

Аз. Може би не съвсем, но...

Полин (готова да се разкрещи). Не е ли предположение?

Аз. (припряно). Ама, разбира се, разбира се, предположение е.

Полин (победоносно). Аха! Аха!

Аз. Може наистина да се предположи, че те искат да си държат дядо господ само за тях. Но може също да се каже, че искат да покажат колко сигурни са в съществуването на дядо господ или на музиката, или на каквото ви хрумне, и това е достатъчно, за да изпълни, да оправдае един живот. Ето какво горе-долу иска да каже Алберт с пустинния остров.

Полин (тананикайки). И аз си правя предположения, ха, ха...

Венсан. Може да се каже, че това е малко егоистично...

Аз. Не е, доколкото все пак другите те виждат да живееш и доколкото това представлява един вид...

Полин. Предположение.

Венсан (без да обръща внимание на прекъсването). Да, но другите могат да си кажат: те са си доволни и спокойни в техния манастир и им пука дали аз съм нещастен.

Аз. Така. Същото е и с Рубинщайн. Дали е прав да бъде щастлив и радостен и да го казва, или това е егоистично? Може ли човек да бъде щастлив или радостен, без да е егоистичен?

Алберт (без предупреждение). „Животът е странна и тежка раздяла и няма щастлива любов.“

Венсан. Ти май искаш да покажеш културата си?

Полин. Това и аз го знам! Слушала съм го по радиото! От Брасанс е! (Пее) „Животът е странна...“

Алберт (с достойнство). Това е от поета Арагон. Брасанс е само певецът.

Полин. Аз пък обичам повече певците! Певците са по-весели! (Пее в джазов ритъм). „И няма...“

Алберт (възмутена). Никак не е весело! Много е тъжно! (С чувство:) „Животът е странна и тежка раздяла...“ Тъжно е, *тъжно!*

Полин. И какво значи това, че човек, като е щастлив и като си обича, след това трябва да се раздели, така ли?

Венсан. Не, не! Това е начин да се казват нещата, образ, разбираш ли, просто...

Полин (с прозрение). Предположение!

Венсан избухва в смях. Алберт е малко засегната, че се смеят на любимия и поет.

Аз. Струва ми се, това именно значи, че човек е непрекъснато разделен между необходимостта, стремежа да се радва я усещането за чуждото нещастие...

Венсан (с многознаещ вид). Може да се каже разкъсан. (Към изненаданата Полин). Разкъсан като с коне, на времето е имало едно такова мъчение, така са направили с Равайак^[1] и това не е предположение.

Аз (с благодарност). Разкъсан. Това е точната дума. Не я казвах само защото се безпокоях, че може да не я разберете.

Алберт. Че Попо няма да разбере.

Полин. Аз всичко разбирам!

Венсан (ехидно). Особено пред... по... ло...

Алберт (отклонявайки милостиво бурята). И всичко това ще го нагласиш в книгата си?

Аз. Бих искала, само че, знаеш ли, още не съм го нагласила в главата си.

Полин. Тогава за какво ще служи твоята книга?

Аз. Човек никога не знае за какво може да послужи една книга. Случвало ми се е да напиша книга, която ми се е струвала много успокояваща, а хората са ми казвали: „Колко потискаща е вашата книга!“

Полин. Не си струва човек да пише, за да потиска хората.

Венсан. Аз мисля, че си струва: Няма смисъл да се пише книга, пълна с лъжи.

Полин. Не е лъжа да бъдеш весел.

Аз. Не е лъжа, но понякога това е само едната страна на живота. Разбира се, лъжа е и да не се говори за радостта.

Алберт. С други думи, всичко непрекъснато е смесено?

Аз. Би могло да се каже.

Венсан. Зърното и плявата, така ли?

Аз. Донякъде.

Полин. Ти не трябва да се безпокоиш за това, мамо. Трябва да напишеш един криминален роман, който завършва хубаво и всички ще бъдат доволни.

Алберт (бунт на културата). А, не!

Венсан. Мислиш, че не ѝ се иска!

Аз. Да, би ми било приятно. Понякога съм мислила за това. Казвах си, че ще ми помогне да си почина. Искях да измисля жена-детектив, много симпатична, много весела, цялата в лунички, която непрекъснато да прави глупости и да открива истината случайно. Щеше да преживее любовно разочарование и щеше да прави разследвания, за да забрави.

Полин. С любовно разочарование и пак щеше да е весела?

Аз. Да, защото има приятен характер. Годеникът ѝ я оставя заради най-добрата ѝ приятелка и тогава тя прави разследване, за да узнае как е станало, и открива, че има качества на детектив.

Алберт. И годеникът ѝ се връща, така ли?

Аз. Не.

Алберт. Защо?

Аз. Защото тогава тя щеше да е щастлива и нямаше да прави разследвания.

Полин. А ти, ако беше щастлива, нямаше ли да пишеш книги?

Това ме обърква.

Алберт (възмутено). Тя е щастлива!

Венсан. Тя е почти щастлива. Но човек не може да бъде съвсем щастлив и това, което не ѝ достига, я кара да пише книги.

Аз (с облекчение). Блестящо обяснение. Само не знам дали „малко“ не ми достига или това „малко“ е в повече.

Венсан. В повече от щастието?

Аз. Може би това е мисълта, че щастието не е достатъчно.

Полин (смятайки, че ровенето е продължило прекалено е дълго). Ти винаги казваш „не знам дали“. Значи, нищо не знаеш, така ли?

Алберт (със смях). Също като нейната жена-детектив. Нали открива истината случайно.

Аз. Но все пак я открива.

Венсан. Да, ама няма никакви заслуги, нали?

Аз. За какво са заслугите?

Венсан. А ако случайността не дойде?

Аз. Тя винаги идва.

Полин. Какво е това случайност? Книгите ли са случайност?

Аз. Това е то. За мен книгите са случайност.

---

[1] Убиец на Анри IV. — Б.пр. ↑

Издание:

Автор: Франсоаз Мале-Жорис

Заглавие: Книжната къща

Преводач: Пенка Пройкиова

Година на превод: 1978

Език, от който е преведено: френски

Издание: първо

Издател: Издателство „Христо Г. Данов“

Град на издателя: Пловдив

Година на издаване: 1978

Тип: роман

Националност: френска

Печатница: Печатница „Дим. Благоев“ — Пловдив

Редактор: Недялка Христова

Художествен редактор: Веселин Христов

Технически редактор: Найден Русинов

Художник: Христо Брайков

Коректор: Ева Егинлиян

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/14630>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.